

MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE TË MBROJTURA DETARE DHE BREGDETARE

doracak
TRAJNUES

MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE TË MBROJTURA DETARE DHE BREGDETARE

MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE TË MBROJTURA DETARE DHE BREGDETARE

doracak
TRAJNIMI

*Përgatitur nga: Qendra Kërkimore për Zhvillim Rural
Mbështetur prej: Projekti për Zonat e Mbrojtura Detare dhe Bregdetare*

Ky botim u iniciua, udhëhoq dhe financua nga projekti i UNDP “Përmirësimi i mbulesës dhe menaxhimi efektiv i zonave të mbrojtura detare e bregdetare”, një financim i Fondit Global Për Mjedisin, Ministrisë së Mjedisit dhe Programit për Zhvillim të Kombeve të Bashkuara (UNDP). Projekti synon përmirësimin e përfaqësimit bio-gjeografik dhe përmirësimin e menaxhimit të zonave të mbrojtura detare dhe bregdetare (ZMBD), forcimin e strukturave institucionale, si dhe ngritjen e kapaciteteve të personelit të administratës së zonave të mbrojtura dhe të gjithë aktorëve që ndihmojnë dhe punojnë direkt ose indirekt në administrimin dhe menaxhimin e tyre.

Modulet e paraqitura në këtë Manual janë përgatitur si më poshtë: Menaxhimi i integruar i zonave bregdetare nga Prof. as. Jamarbër Mallezi, Natyra e mjedisit detar nga Prof. Lefter Kashta, Rojet (Rangers) e zonave të mbrojtura detare dhe bregdetare nga Prof. Ferdinand Bego, Menaxhimi dhe administrimi i zonave të mbrojtura detare dhe bregdetare nga Prof. Ferdinand Bego, Kërkimi dhe Monitorimi në zonat detare dhe bregdetare nga Prof. Lefter Kashta, Kuadri ligjor dhe rregullator për zonat e mbrojtura detare dhe bregdetare nga Dr. Bajram Mejdiaj, Vlerësimi i ndikimit në mjedis nga Prof. Sulejman Sulçe

Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura, e krijuar rishtazi, pas këtij botimi të parë, është në pritje të sugjerimeve të të interesuarve për t’i pasqyruar në botime të tjera të kësaj natyre.

SHËNIM:

*Në shkrimet e këtij doracaku janë përdorur mjaft shkurtime (akronime).
Lutem gjeni më poshtë kuptimet e tyre për lehtësi përdorimi:*

- UNDP =United Nations Development Program
- ZB =Zonë Bregdetare
- ZMBD =Zonë e Mbrojtur Bregdetare
- VSM =Vlerësimi Strategjik Mjedisor
- VNM =Vlerësimi i Ndikimit në Mjedis
- IUCN =International Union for Conservation of Nature
- MIZB =Menaxhimi Integruar i Zonave Bregdetare
- LZM =Ligji i Zonave Mbrojtura
- VKM =Vendim Këshillit të Ministrave

PËRMBAJTJA E LËNDËS

Faqe

1	MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE BREGDETARE (MIZB)	8
1.1	Përkufizimi dhe Rëndësia e Zonave Bregdetare (ZB).....	10
1.2	Kodi Evropian i Sjelljes në Zonat Bregdetare.....	14
1.3	Politika e Menaxhimit të Integruar të Zonës Bregdetare (MIZB) dhe Ndërtimi i Kapaciteteve Institucionale.....	20
1.4	Planifikimi i Përdorimit të Tokës dhe vijës bregdetare.....	26
1.5	Infrastruktura e nevojshme për MIZB.....	34
1.6	Vlerësimi Strategjik Mjedisor (VSM).....	39
1.7	Pjesëmarrja e publikut	42
2.	NATYRA E MJEDISIT DETAR	46
2.1	Natyra heterogjene e Detit.....	48
2.2	Ekosistemet Bregdetare dhe Detare.....	60
2.3	Deti Mesdhe si ekosistem rajonal.....	65
3.	ROJET (RANGERS) E ZONAVE TË MBROJTURA DETARE & BREGDETARE	70
3.1	Çfarë përfaqëson një roje detare/bregdetare dhe çfarë bën ai?.....	74
3.2	Detyra e Rojes detare/bregdetare.....	75
4	ADMINISTRIMI DHE MENAXHIMI I ZONAVE TË MBROJTURA DETARE DHE BREGDETARE	91
4.1	Organizimi institucional për Administrimin dhe Menaxhimin e ZMDB	92
4.2	Planifikimi dhe Menaxhimi.....	95
4.3	Menaxhimi i Burimeve Njerëzore.....	98
4.4	Planifikimi i punës, Raportimi dhe Vlerësimi.....	102
4.5	Mbikqyrja (monitorimi).....	105
4.6	Dhënia e Lejeve, Licencimi dhe Zbatimi.....	108
4.7	Parimet e marrëdhënieve me median dhe publikun.....	110
4.8	Ruajtja, Mirëmbajtja.....	113
4.9	Lidhjet, ndihma reciproke, bashkëpunimi në rrjet	115
5.	KUADRI LIGJOR DHE RREGULLATOR PËR ZONAT E MBROJTURA DETARE DHE BREGDETARE	116
5.1	Nevojat për legjislacioni për ZMD.....	120
5.2	Njohuri për legjislacionin kombëtar dhe ndërkombëtar.....	122
5.3	Objektivat e kuadrit rregullues për ZMD.....	124
5.4	Përbërja e akteve ligjore.....	126
5.5	Kushtet e domosdoshme për të patur praktikisht ZMD e ZMB.....	130
5.6	PronaprivatedhepërdorimiisajneZMDeZMB.....	134

6.	KËRKIMI DHE MONITORIMI	136
6.1	Përmbledhje dhe njohje me kërkimin dhe monitorimin.....	138
6.2	Monitorimi ekologjik, fizik dhe i burimeve kulturore.....	143

7	VLERËSIMI I NDIKIMIT NË MJEDIS	146
7.1	Procesi i vlerësimit, përzgjedhja, përcaktimi i përmbajtjes së termave të referencës...	148
7.2	Procesi i Vlerësimit Mjedisor, identifikimi dhe analiza e efekteve.....	152
7.3	Procesi i Vlerësimit Mjedisor, identifikimi i alternativave dhe masave përmirësuese.....	156
7.4	Procesi i Vlerësimit Mjedisor, raportimi i rezultateve.....	159
7.5	Procesi i VM, vendimmarrja dhe monitorimi i VNM.....	162

1.

MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE BREGDETARE (MIZB)

MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE TË MBROJTURA DETARE DHE BREGDETARE

MODULI**MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE
BREGDETARE****OBJEKTIVI**

Të ofrojë njohuri mbi dokumentat kryesore ndërkombëtare që udhëzojnë zhvillimin në zonat bregdetare, të sqarojë në fazë hershme konceptet dhe rëndësinë e Zonave Bregdetare (ZB), si dhe të rrisë kapacitetet vendore lidhur me programin e Menaxhimit të Integruar të Zonave Bregdetare (MIZB)

TEMAT

- 1.1 Përkufizimi dhe rëndësia e Zonave Bregdetare (ZB)
- 1.2 Kodi Evropian i Sjelljes në Zonat Bregdetare
- 1.3 Politika e Menaxhimit të Integruar të Zonës Bregdetare (MIZB) dhe Ndërtimi i Kapaciteteve Institucionale
- 1.4 Planifikimi i Përdorimit të Tokës dhe vijës bregdetare
- 1.5 Infrastruktura e nevojshme për MIZB
- 1.6 Vlerësimi Strategjik Mjedisor (VSM)
- 1.7 Pjesëmarrja e publikut

KOHA

2 Ditë

MODULI**TEMA1****OBJEKTIVI****RENDESIA****PREZANTIMI****PAJISJET /
MATERIALET****USHTRIME****KOHA**

MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE BREGDETARE (MIZB)

1.1 Përkufizimi dhe Rëndësia e Zonave Bregdetare (ZB)

Të tregojë dhe qartësojë termat e përdorura lidhur me menaxhimin e Zonave Bregdetare, dallimin mes tyre dhe lehtësojë kuptimin e termave të mëpasme që mund të përmendin gjerësisht këto tema.

Pjesëmarrësit nevojitet të jenë të qartë lidhur me terminologjinë që përdoret gjerësisht për ZB, duke përfshirë edhe kompleksitetin e termave dhe vështirësitë që hasen rast pas rasti në përcaktimin e saktë të termave përkatës. Sa më shpejt të kuptohen termat dhe të sqarohen pjesëmarrësit, aq më të lehta bëhen për t'u kuptuar temat e mëtejshme.

Prezantim të disa përkufizimeve, pyetje dhe diskutime me pjesëmarrësit, foto të shembujve konkretë.

Projektor, tabelë e zezë apo tabelë shkrimi

Përdorim i hartave dhe fotove të ZB

---

1 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Pas mirëseardhjes dhe prezantimit të pjesëmarrësve, trajneri shpjegon çështjet që do të trajtohen dhe konceptet që duhet të përvehtësojnë pjesëmarrësit. Do të ketë diskutime të shumta mbi kuptimin e ZB, shtrirjen gjeografike vertikale dhe horizontale të ZB, etj.

HYRJE

Trajneri mund të fillojë diskutimin me pyetje të përgjithshme të tilla si:

- *Çfarë kuptojmë me zonë bregdetare?*
- *Po me vijë bregdetare? A ka dallim mes të dyjave?*
- *A më jepni dot shembuj të një zone bregdetare që nuk është pjesë e vijës bregdetare?*
- *Pse janë të rëndësishme zonat bregdetare?*
- *A më jepni dot shembuj të vlerës së tokës apo pasurive në zonat bregdetare? Si janë këto në raport me vlerën e pasurive të ngjashme në qytete larg zonave bregdetare?*

Këto pyetje dhe të tjera si këto shërbejnë për të tërhequr vëmendjen e pjesëmarrësve dhe gjithashtu për të nxitur kërshërinë e shpjegimeve të mëpasme.

Ka terminologji të larmishme për sa i përket planifikimit hapsinor dhe menaxhimit të ZB.

Nuk ka një përkufizim të prerë për secilin prej tyre por në përgjithësi janë të pranueshëm shpjegimet si më poshtë:

Bregdet: *kufiri mes detit dhe tokës.*

Vijë bregdetare: *një rrip i ngushtë toke që kufizon bregdetin dhe që mund të zgjerohet deri në pak qindra metra në tokë. Pak a shumë deri aty ku ndihet forca e dallgëve dhe lagështia e detit në dimër.*

Rajon bregdetar: *term i përgjithshëm që përshkruan vendet që influencohen nga afërsia e tyre me detin.*

Zone bregdetare: *zona e ndërveprimit ku toka bashkohet me detin që përfshin gjithë mjediset bregdetare dhe rrjedhat ujore bregdetare. Zakonisht këto mjedise shtrihen brenda tokës për të përfshirë fshatra dhe qytete që jetojnë me detin dhe janë pranë detit, si edhe peisazhet prapa tyre.*

Planifikimi i përdorimit të tokës: *nënkupton përdorimin shkëncor, estetik dhe me rregull të tokës, burimeve natyrore dhe shërbimeve me qëllim për të siguruar efikasitetin e duhur fizik, ekonomik dhe social për zhvillimin e*

shëndetshëm dhe të qendrueshëm të komuniteteve urbane dhe rurale.

Menaxhimi i integruar i zonave bregdetare (MIZB): menaxhon zhvillimin në ZB në mënyrë të qendrueshme përmes integritit të:

- gjithë sektorëve ekonomiko-shoqërorë, çështjeve mjedisore dhe sociale
- përgjegjësi ligjore dhe rregullatore në nivele të ndryshme qeverisëse
- planifikimit të zonave detare dhe tokësore, si edhe të rrjedhave ujore që ndikojnë mbi proceset bregdetare
- planifikimit të ndryshueshëm nga strategjik afatgjatë deri tek projektet afatshkurtra
- njohurive, përvojës dhe interesave të profesionistëve, disiplinave shkencore, OJF-ve dhe publikut

MIZB shmang fragmentimin duke përfshirë lidhjet mes sektorëve të ndryshëm.

Gjatë shpjegimit të secilit përkufizim trajnuesi mund të ndalojë për të dhënë shembuj ose për t'i kërkuar pjesëmarrësve të japin shembuj të rastit konkret që u shpjegua.

Punë në grup: pas shpjegimeve të përkufizimeve të paraqitura më sipër, trajneri përsëri mund të orientojë diskutimin me disa shembuj për të parë nëse pjesëmarrësit i kanë kuptuar termat si edhe për të nxitur diskutimet në grup mes të pranishmeve me pyetje të tipit:

- Cili është dallimi mes zonës bregdetare me vijën bregdetare? Cila përfshin tjetrën?
- A jepni dot shembuj të një zone bregdetare që nuk është pjesë e vijës bregdetare?
- A është fshati Dhërmi pjesë e ZB apo e vijës bregdetare?
- A bën pjesë në ZB fshati Palasë që është rreth 500 metra mbi nivelin e detit? Po Qafa e Llogorasë? Po fshati Fterë a është pjesë e ZB? Po fshati Kuc?
- Tek cili izoips (sa lart mbi nivelin e detit) ndahen ZB nga zonat që nuk janë pjesë e ZB?

Pyetjet e mësipërme mund të nxisin diskutime interesante plot me shembuj që mundësojnë që të pranishmit të përvetësojnë edhe më shpejt edhe me shembuj terminologjinë e prezantuar.

Me pas trajnuesi mund të kalojë në rëndësinë e ZB. Sugjerohet që përsëri trajnuesi të përdorë disa pyetje të përgjithshme për të hapur diskutime interesante me pjesëmarrësit dhe të tërheqë vëmendjen e tyre si psh :

- Pse janë të rëndësishme zonat bregdetare?
- A më jepni dot shembuj të vlerës së tokës apo pasurive në zonat bregdetare?

- Si janë këto në krahasim me vlerën e pasurive të ngjashme në qytete larg zonave bregdetare?

Për dijeni, lidhur me rëndësinë e ZB nga literatura dihet që:

- 70% e zonave bregdetare Evropiane janë shumë të kërcënuara (World Resources Institute)
- 50% e popullsisë së BE banon në distancë më të vogël se 50 km nga bregdeti
- Zonat bregdetare kanë ndër habitatet më të pasura ekologjike (PSE? është zona ku ndërthuren habitatet detare dhe tokësore, si edhe deltat, godullat, lagunat, dhe një dyzinë mikrohabitatesh të tjera për të gjitha speciet e mundshme)
- Ndërthuren shumë faktorë/sectorë që rrezikojnë zonat bregdetare. Cilët? (Planifikimi i territorit, ujërat e ndotur, mbetjet urbane, industrinë, bujqësia, etj. deri tek reformat institucionale dhe monitorimi i ujërave banjatore).

PËRKUFIZIMET PËR ZONËN BREGDETARE

"Zona bregdetare mund të përkufizohet si një zonë ku toka dhe deti ndërveprojnë me kufirin e saj drejt tokës të përcaktuar nga kufijtë e ndikimit të oqeanit në tokë dhe kufiri drejt detit të përcaktuar nga influenca e tokës dhe ujit të ëmbël në oqeanin bregdetar, ose shprehur ndryshe "ajo pjesë e tokës e ndikuar nga afërsia e saj me detin dhe ajo pjesë e oqeanit e ndikuar nga afërsia e tij me tokën". Megjithatë kufijtë e pjesës së brendshme të tokës dhe të oqeanit në aspektin hapësinor nuk janë të përcaktuar..." - IUCN

"Zona bregdetare është pika ku toka takon oqeanin, duke përfshirë mjediset e vijës bregdetare si edhe ujërat bregdetare që gjenden afër^{1/4} Kufijtë e zonës bregdetare shpesh përcaktohen në mënyrë arbitrare, me shumë ndryshime midis vendeve, dhe shpesh bazohen në kufijtë juridiksional ose përcaktimi bëhet për arsye të lehtësive administrative^{1/4} Për qëllime praktike të planifikimit, zona bregdetare është një zonë e veçante, me karakteristika të veçanta, dhe shpesh kufijtë vendosen bazuar në problemet specifike që duhen trajtuar..." - Banka Botërore

"^{1/4} zona bregdetare përcaktohet si një rrip i tokës dhe i territorit të detit me gjerësi të ndryshme në varësi të natyrës së mjedisit dhe nevojave të menaxhimit. Ajo rrallë korrespondon me njësitë ekzistuese të menaxhimit ose planifikimit ... Sistemet natyrore bregdetare dhe zonat në të cilat veprimtaria e njerëzve përfshin përdorimin e burimeve bregdetare mund të kalojnë përtej kufirit të ujërave territoriale, si dhe disa kilometra në brendësi të tokës." - Komisioni Evropian

MODULI**TEMA 2****OBJEKTIVI****RENDESIA****PREZANTIMI****PAJISJET /
MATERIALET****USHTRIME****KOHA****MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE BREGDETARE (MIZB)****1.2 Kodi Evropian i Sjelljes në Zonat Bregdetare**

Të njihemi dhe të mësojnë elementet kryesore të Kodit Evropian të Sjelljes në Zonat Bregdetare dhe të kuptojmë nevojat e zbatimit të tij përmes shembujve konkretë.

Kodi Evropian i Sjelljes në Zonat Bregdetare është ndër dokumentet kryesore të MIZB. Ky kod shtrihet nga planifikimi dhe nxitja e zhvillimit të qëndrueshëm e deri tek përputhshmëria e elementeve të çdo sektori ekonomik-shoqëror me qenien pjesë e ZB.

Leksione, prezantime nga pjesëmarrësit

Projektor, tabele

Përdorim i hartave dhe fotografive të ZB.

2.5 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Pasi pjesëmarrësve u urohet mirseardhja, shpjegohen çështjet që do të trajtohen dhe çfarë pritet që pjesëmarrësit të përvetësojnë në mënyrë që të kuptojnë më mire dhe të kenë parasysh përvojën evropiane në punën për MIZB.

Për të lehtësuar dialogun mes pjesëmarrësve dhe ngritur kureshtjen për prezantimin mund të bëhen disa pyetje si psh:

- A ka ndonjë përvojë Evropiane për ZB?
- Pse mendoni se mund të ketë dalë e nevojshme një gjë e tillë?
- Cilat janë parimet bazë që duhen pasur parasysh për tu respektuar në ZB?
- Etj.

Në përgjithësi zhvillimi duhet të respektojë disa parime thelbësore siç janë:

- Zhvillimi i qendrueshëm;
- Parandalimi i ndikimeve të dëmshme në mjedisin natyror;
- Ruajtja e tipareve të veçanta të peisazhit natyror si dhe florën dhe faunën e rëndësishme
- Zhvillim ekologjikisht i shëndetshëm, ruajtja e koridoreve ekologjike, zero humbje e habitateve të rëndësishme;
- Adoptimi i masave parandaluese dhe riparim i mjediseve natyrore të dëmtuara;
- Përfshirja e parimeve të tilla si 'ndotësi paguan' dhe 'përdoruesi paguan';
- Përdorimi i teknologjive dhe metodave më të mira të mundshme me qëllim mbrojtjen e mjedisit;
- Përdorimi i teknologjive më të mira bazuar në ndikim minimal, e ndërtim pa ndotje;
- Informimi i njerëzve, përfshirja e komunitetit në vendim-marrje dhe e drejta e publikut për informacion;
- Përfshirja në bashkëpunim ndërkombëtar.

Në rastin e mjediseve të ZB, duhet të respektohen dhe të zbatohen edhe disa parime shtesë siç janë:

- Vetëm aktivitete të lidhura me bregdetin të vendosen në ZB;
- Ruajtja dhe nxitja e dinamikave të brigjeve natyrore dhe proceseve bregdetare;
- Sigurimi i përparësive në zhvillimin e atyre lloj aktiviteteve që janë të varur në ZB dhe përdorimin e përshtatshëm;
- Qasje e pakufizuar në breg përmes ruajtjes së vijës bregdetare si një element kyç i së mirës publike (servitut publik).

Kodi i sjelljes për ZB u miratua zyrtarisht nga ministrat Evropiane të Mjedisit në Tetor 1995, si pjesë e Strategjisë Pan-Evropiane të Diversitetit Biologjik dhe Peisazheve. Kjo strategji është pjesë e zbatimit Evropian të Konventës mbi Diversitetin Biologjik që u miratua në Konferencën e OKB mbi Mjedisin dhe Zhvillimin – Samiti i Tokës që u mbajt në Rio de Janeiro në 1992.

Kodi i Sjelljes jep udhëzime praktike për ruajtjen e natyrës dhe biodiversitetit në zonat bregdetare, duke njohur plotësisht që zhvillimi socio-ekonomik në këto rajone do të vazhdojë të ndodhin. Ai mbulon si ndikimet e drejtpërdrejta (zhvillimet hapësinore dhe shkatërrimin e habitateve), edhe ndikimet indirekte (degradimi i habitateve dhe ndikimet shëndetësore për kafshë të egra dhe njerëzit si rezultat i ndotjes).

Pyetje dhe Diskutime për pjesëmarrësit ose detyrë për punë në grupe më të vogla:

- Cilët janë sektorët ekonomike që ndikojnë në ZB?
- A ndikon urbanizimi në ZB? Paraqisni shembuj të ndikimit të ZB psh nga Bujqësia.

Kodi Evropian i Sjelljes në ZB është një dokument madhor i cili nxit zhvillimin dhe ruajtjen e zonave bregdetare dhe fokusohet kryesisht në sektorët kyç ekonomiko-shoqërorë. Kodi ofron udhëzime praktike për ruajtjen dhe zhvillimin e territoreve bregdetare, të tilla si:

- Ruajtja e Natyrës dhe Biodiversitetit
- Bujqësia
- Mbrojtja e proceseve bregdetare
- Mbrojtja ushtarake (zonat ushtarake)
- Energjia
- Peshkimi dhe akuakultura
- Menaxhimi i Pyjeve
- Industria
- Turizmi dhe Zbavitje
- Transporti
- Urbanizimi
- Administrimi i Ujërave

Bujqësia – Pyetje për publikun: Si ndikon Bujqësia në ZB? Çfarë duhet pasur parasysh?

Duhen pasur parasysh çështjet e mëposhtme për diskutim:

- Mbrojtja e baseneve ujore
- Diversifikimi
- Kullotja
- Rigjenerimi
- Ujitja
- Ushqyesit dhe pesticidet
- Rrjedhjet dhe Erozioni i dheut, etj.

Mbrojtja bregdetare – Pyetje për publikun: A duhet ta mbrojmë apo ta lemë në gjendje natyrore? Çfarë duhet pasur parasysh? A mund të bëjmë gjë përveç pastrimeve në breg?

Duhen pasur parasysh çështjet e mëposhtme për diskutim:

- Dunat ranore
- Vija bregdetare e ndryshueshme nga viti në vit
- Cënim i habitateve të ndjeshme në ZB p.sh. Lagunat
- Dëmtim i barrierave mbrojtëse natyrore
- Programe monitorimi të vijës bregdetare
- Etj.

Mbrojtja ushtarake (zonat ushtarake) – Pyetje për pjesëmarrësit: A kanë ndikim aktivitetet ushtarake në ZB? Çfarë të bëjmë me ish zonat ushtarake pranë ZB?

Duhen pasur parasysh çështjet e mëposhtme për diskutim:

- Zona natyrore në ish zonat ushtarake
- Trajtimi i mbetjeve të rrezikshme (mbetje vajrash dhe mbetje radioaktive) në ish zonat ushtarake të braktisura
- Armët dhe municionet e hedhura në tokë dhe det
- Rehabilitimi i ish zonave ushtarake (kthim në zona të mbrojtura ose zona për turizëm)

Energjia – Pyetje për pjesëmarrësit: Sa ndikon energjia në ZB? Pse? Cilat forma të energjisë janë më të preferuara?

Duhen pasur parasysh çështjet e mëposhtme për diskutim:

- Vendodhja e ndërtesave dhe infrastrukturës
- Ruajtja e energjisë
- Ndotja e ajrit
- Kërkimet për naftë dhe gaz në tokë dhe në det
- Energjia e erës (ndikime pamore nga mullinjtë e erës)
- Energjia diellore (përfshi përdorimin vetjak mbi shtëpi individuale)
- Hidrocentralet (ndikimet në sediment, migrimin e gjallesave, etj.)
- Energjia e biomasës, etj.

Peshkimi dhe akuakultura – Pyetje për pjesëmarrësit: Si ndikojnë peshkimi dhe akuakultura në ZB? A ka metoda miqësore me mjedisin që mund të përdoren nga peshkimi?

Duhen pasur parasysh çështjet e mëposhtme për diskutim:

- Lidhja mes kalimit të ndotësve në zinxhirin tokë-det-peshk-njeri
- Rrjetat fundore si dëmtuese të habitateve bentike
- Infrastruktura e peshkimit dhe akuakulturës e vendosur në det dhe bregdet
- Ndotësit në anije (psh vajrat) dhe portet dhe pontilet
- Vendosja e impianteve (koshave) të akuakulturës larg habitateve të *Posidonia oceanica* dhe habitateve të tjera ndjeshme bentike

Menaxhimi i pyjeve – Pyetje për pjesëmarrësit: A ndikon menaxhimi i pyjeve në ZB?

Duhet pasur parasysh çështjet e mëposhtme për diskutim:

- Ripyllëzimi i dunave ranore
- Funksionet e pyllit përfshi ruajtjen e ujit, dheut dhe proceseve natyrore
- Shërbimet për mbrojtjen nga erozioni, stabilizimi i temperaturës, lagështisë dhe erës
- Peisazhi, vijueshmëritë bimore dhe vlerat ekologjike të tipeve të ndryshme të bimësisë
- Zjarret në pyje.

Industria – Pyetje për pjesëmarrësit: Si ndikon zhvillimi i industrive në ZB? A ka tipe industrish që janë të pranueshme për ZB? Cilat janë?

Duhet pasur parasysh çështjet e mëposhtme për diskutim:

- Vendosja e impianteve industriale
- Ruajtja e energjisë dhe cilësia e ajrit
- Shkarkimet direkte në tokë, ujë dhe ajër
- Gërmimet e rërës dhe zhavorreve

Turizmi dhe zbavitje – Pyetje për pjesëmarrësit: Si ndikon turizmi në ZB? A ka gjasa për turizëm të qendrueshëm?

Duhet pasur parasysh çështjet e mëposhtme për diskutim:

- Vendosja e ndërtesave dhe infrastrukturës
- Planifikimi i territorit dhe lidhja mes natyrës dhe estetikës
- Ndërtimet dhe ruajtja e energjisë
- Trajtimi i ujërave të ndotur nga hotelet
- Trajtimi i mbetjeve urbane
- Ruajtja e ujit të pijshëm
- Transporti dhe nxitja e mjeteve të transportit miqësor ndaj mjedisit
- Edukimi dhe ndërgjegjësimi i njerëzve
- Mirëmbajtja e plazheve
- Aktivitetet zbavitëse të mos dëmtojnë mjedisin
- Sportet e ujit – lidhja e tyre me shëndetin e popullsisë dhe mjedisin

Transporti – Pyetje për pjesëmarrësit: Si ndikon transporti në ZB? Cili lloj transporti ka ndikim më të madh në ZB?

Duhet pasur parasysh çështjet e mëposhtme për diskutim:

- Transporti tokësor përfshi atë hekurudhor dhe rrugor
- Rrugët e reja – vendodhja e tyre, mos cënimi apo defragmentimi i habitateve të ndjeshëm
- Format e transportit miqësor me mjedisin
- Cilësia e ajrit
- Transporti detar: portet, pontilet dhe infrastruktura detare
- Trajtimi i mbetjeve në porte dhe në det
- Vajrat e përdorura të anijeve – ndrimi i vajit

- Përdorimi i bojërave jo toksike, cilësia e ajrit nga djegia e karburantit në anije
- Rrjedhjet aksidentale të vajrave, etj.

Urbanizimi – Pyetje për pjesëmarrësit: A është urbanizimi faktori kryesor ndikues në ZB në Shqipëri? Jepni disa shembuj të ndikimit të urbanizimit në tokë, ujë, ajër dhe peisazh.

Duhet pasur parasysh çështjet e mëposhtme për diskutim:

- Vendosija e ndërtesave dhe infrastrukturës
- Planifikimi i territorit dhe ruajtja e natyrës dhe trashëgimisë kulturore
- Ndërtimi dhe materialet e ndërtimit
- Ruajtja e ujit
- Trajtimi i ujërave të ndotura dhe kolektorët e qytezave vis-a-vis mjedisit detar
- Trajtimi i mbetjeve urbane
- Transporti urban
- Ristrukturimet dhe rihvillimet në rrjeshtin e parë përballë detit
- Zhvillimi i porteve dhe pontileve dhe kontrolli i ndotjes

Administrimi i Ujërave – Pyetje për pjesëmarrësit: Si ndikon administrimi i ujërave në ZB?

Duhet pasur parasysh çështjet e mëposhtme për diskutim:

- Sasia e ujit nëntokësor dhe ndikimet në sistemin e dunave ranore
- Ruajtja e ujit përfshi riciklimin e ujërave të ndotura
- Ujitja dhe ndikimet e saj
- Cilësia e ujërave (përfshi ndryshimet në sedimentologjinë e rrjedhave ujore psh nga HEC në pellgun ujëmbledhës, apo ndryshimet në temperaturën e ujërave shkarkues psh nga përdorimi i ujit si ftohës së ndonjë TEC-i pranë ZB)
- Trajtimi i ujërave të ndotura
- Uji i pijshëm

Ushtrim: Duke pasur parasysh çështjet që shtrohen tek Kodi Evropian i Sjelljes në ZB, paraqisni mospërputhshmëritë sipas temave të veçanta që vihen re në një fshat ose qytet konkret në Shqipëri (psh. Dhërmi, Orikum, etj.)

MODULI**MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE BREGDETARE****TEMA 3****1.3 Politika e Menaxhimit të IntegrUAR të Zonës Bregdetare (MIZB) dhe Ndërtimi i Kapaciteteve Institucionale****OBJEKTIVI
DHE
RËNDËSIA**

Objektivi është rritja e kapacitetit të autoriteteve shqiptare për të menaxhuar burimet bregdetare nëpërmjet (i) zhvillimit të politikave operacionale të përshtatshme, kuadri ligjor dhe rregullator, (ii) forcimit të kapaciteteve për të rritur eficiencën e funksioneve rregullatore, planifikuese dhe menaxhuese në nivelet qendrore dhe lokale, (iii) forcimin e monitorimit të cilësisë së ujërave bregdetare, (iv) rritjen e kapaciteteve për menaxhimin e zonave të mbrojtura, dhe (vi) rritja e bazës së njohurive dhe rritja e ndërgjegjësimit për çështjet që lidhen me bregdetin në Shqipëri.

PREZANTIMI

Leksione, diskutime mes ekspertësh, punë në grupe

**PAJISJET /
MATERIALET**

Projektor, tabelë, bllok shënimesh për intervista.

USHTRIME

Punonjës dhe ekspertë

KOHA

3 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Pasi ju urohet mirëseardhja pjesëmarrësve, shpjegohet se gjatë kësaj teme do të trajtohet një çështje tejet e rëndësishme siç është menaxhimi i integruar i Zonave Bregdetare (MIZB).

HYRJE

Kërkohe ndërmarrja e veprimeve të ngutshme për të zhvilluar masat e nevojshme institucionale për MIZB, për të mbrojtur burimet natyrore bregdetare, për të ndaluar tendencën e ndërtimeve pa leje në bregdet, për të zbutur efektet e "zonave të nxehta" në mjedis, dhe për të zhvilluar dhe zbatuar një strategji të përshtatshme për turizmin e shëndetshëm.

Zonat kyç që kërkojnë përmirësime janë si më poshtë: ndarja në hapësira që duhet të mbrohen dhe hapësira që mund të zhvillohen; zhvillimi dhe zbatimi i kërkesave që kërkojnë dhe zbatojnë lejet për zhvillimet dhe strukturat bregdetare; monitorimi i ndërtimeve të reja, sigurimi i financimit të mjaftueshëm për aktivitetet menaxhuese, përpjekjet e ndërtimit të kapaciteteve që sigurojnë trajnim shtesë në MIZB për organet qeveritare dhe aktorët në nivel kombëtar, rajonal dhe lokal, edukimi për çështjet e mjedisit për publikun e gjerë.

Për të lehtësuar dialogun mes pjesëmarrësve dhe ngritur kureshtjen për prezantimin trajnuesi mund të organizojë një punë në grupe të vogla ose të drejtojë disa pyetje si psh:

- Çfarë është MIZB?
- Pse duhet?

Pjesëmarrësit ftohen të diskutojnë dhe debatojnë lidhur me këto pyetje për rreth 15 minuta.

Rikujtohen çështjet e diskutuara në temën e mëparshme lidhur me Kodin European të sjelljes dhe parimet kryesore mbi MIZB siç janë:

- Nevoja për integrimin e zhvillimeve sektoriale me menaxhimin e ZB
- Caktimi i zonave të ndjeshme që nuk duhet të zhvillohen
- Mbrojtja e peisazheve detare dhe tokësore
- Mbrojtje e jetëve dhe vendbanimeve njerëzore
- Mos-lejimi i futjes së specieve të huaja
- Vetëm aktivitete të lidhura me bregdetin në Zonën Bregdetare
- Ruajtja e Habitaveve Bregdetare
- Ruajtja e Proceseve Bregdetare
- Mos-lejimi i Coptimit të Habitaveve
- Krijimi dhe ruajtja e Korridoreve Ekologjike
- Ruajtja e ujit
- Parimi "Përdoruesi paguan"
- Vija Bregdetare si një e mirë publike (Domain/servitut publik)

Më pas trajnuesi mund të shpjegojë nevojën dhe rëndësinë për MIZB duke sqaruar që ky proces shmang fragmentimin duke krijuar integrimin e sektorëve të ndryshëm dhe se MIZB nuk zëvendëson por ndihmon për një planifikim të kujdesshëm hapësinor, ekonomik dhe sektorial.

MIZB përdoret si një mjet për të menaxhuar në mënyrë të qëndrueshme zhvillimin në rajonet bregdetare. Është një proces i vazhdueshëm, aktiv para, gjatë dhe pas planifikimit sektorial, i cili përfshin një shumëllojshmëri të gjerë të faktorëve:

- Integrimi i planifikimit dhe zhvillimit me gamën e plotë të sektorëve ekonomiko-shoqërore;
- Integrimi i qasjeve mes nivele të ndryshme të qeverisjes në nivelet ndërkombëtare, kombëtare, rajonale dhe/ose njësitë administrative lokale;
- Integrimi i çështjeve ekonomike, mjedisore dhe sociale.
- Integrimi i menaxhimit të planifikimit në të gjithë komponentët gjeografike të ZB, përfshirë hapësirat tokësore dhe detare (si dhe zona në brendësi të cilat kanë ndikim të konsiderueshëm mbi proceset), dhe pasur parasysh peisazhet dhe habitatet e ndryshme bregdetare;
- Integrimi i planifikimit përgjatë shkallëzimeve të ndryshme kohore nga-afatgjata (50 vjet dhe më shumë) deri tek ato afatshkurtër (p.sh. vjetor). Integrimi i njohurive, të kuptuarit dhe pikëpamjet e disiplinave të ndryshme shkencore, OJQ-të, dhe publiku.

MIZB ka për qëllim të gërshetojë elementët fizike, biologjikë dhe humanë në një kuadër të vetëm menaxhues që përfshin si zonat tokësore dhe ato detare bregdetare, dhe të sigurojë që çështjet më të rëndësishme të marrin prioritetin më të lartë të vëmendjes. MIZB merr parasysh ekosistemin bregdetar si një e tërë, pa marrë parasysh njësitë e ndryshme administrative apo juridiksionale. MIZB nuk është një zëvendësues i planifikimit sektorial, por shmang fragmentimin duke u fokusuar në lidhjet mes sektorëve të ndryshëm.

Për të vlerësuar vëmendjen e pjesëmarrësve dhe nëse kanë kuptuar temën, trajnuesi mund të adresojë pyetje dhe diskutime për rreth 10 minuta se çfarë ndodh në mungesë të MIZB.

Problemet që kanë lindur në mungesë të MIZB përfshijnë:

- Menaxhim të panevojshëm reaktiv (veprues pas faktit të ndodhjes së problemeve, të cilët duhet të ishin paraprirë dhe shmangur);
- Ndikimet kumulative (ku shumë vendime të vogla të bëra nga nivele të ndryshme të qeverisjes shndërrohen në probleme të mëdha për mjedisin bregdetar);
- Transferimi i problemeve nga njëri sektor në tjetrin;
- Mbizotërimi i interesave afatshkurtra ekonomike (shpesh në kurriz të natyrës dhe mjedisit, me ndikim negativ ekonomik ose social afatgjatë);
- Planifikimi coptuar gjeografik (mungesa e bashkërendimit ndërmjet

menaxherëve të zonave tokësore dhe detare, drejtuesve të veprimtarive të ndryshme ekonomike, apo komuniteteve fqinjë që kufizohen në një ekosistem të vetëm bregdetar).

Politika MIZB përfshin (i) mbështetjen e politikave strategjike, dhe (ii) forcimin e menaxhimit bregdetar.

Pasi lejon rreth 15 minuta diskutim/pune në grupe se çfarë pjesëmarrësit kuptojnë me secilën nga çështjet e mesipërme, trajnesi i shkruan sugjerimet e gjithë diskutuesve në tabelë dhe më pas i ballafaqon me përgjigjet e grupeve të tjera dhe me sqarimet e mëposhtme:

I – Mbështetja e politikave strategjike

Zonat specifike për vëmendje përfshijnë:

- rishikimin e politikave kombëtare,
- përmiresimet në legjislacion,
- masat institucionale për menaxhimin e bregdetit,
- përgatitjen e masave të përkohshme,
- identifikimin e kuadrit të duhur ligjor dhe institucional për menaxhimin e integruar të zonës bregdetare, duke përfshirë vlerësimin e masave alternative institucionale, etj.

Sipas nevojës mund të parashikohet edhe hartimi i një ligji për MIZB i cili mund të kodifikojë në legjislacion procesin e vendimmarrjes në lidhje me MIZB, masat institucionale, qendrimet e menaxhimit, procedurat për rishikimin e mjedisit, përcaktimin e të drejtave dhe detyrimeve private dhe publike, monitorimin dhe dispozita të tjera përkatëse.

Të gjitha këto aktivitete duhet të kryhen në koordinim të ngushtë me ato që ndërmerren nga Komisioni European, përfshi formulimin e një Plani Veprimi për harmonizimin e kuadrit ligjor shqiptar me direktivat e BE-së për mjedisin.

II – Forcimi i menaxhimit bregdetar në kuadër të MIZB

Forcimi i kapaciteteve në nivelet qendrore, rajonale dhe lokale përtërritur eficiencën dhe efektivitetin e funksioneve rregullatore, planifikuese dhe menaxhuese për MIZB përfshin aktivitetet e mëposhtme:

a. Kapaciteti rregullator – përfshihen përpjekjet në nivelin kombëtar, rajonal dhe vendor në zbatimin e përgjegjesive të tyre rregullatore për planifikimin e përdorimit të tokës dhe rregulloret duke përfshirë respektimin e lejeve të ndërtimit. Përfshihet edhe zhvillimi dhe marrja e mjeteve të përshtatshme menaxhuese për zbatimin e një sistemi informacioni të integruar gjeografik për përdorimin e tokës.

b. Ndërtimi i kapaciteteve për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve – përfshihen ndërtimi i kapaciteteve për të zhvilluar procedura që zgjidhin drejt mosmarrëveshjet e lindura nga prishja e ndërtesave, duke përfshirë sqarimin e kriterëve dhe sigurimin e transparencës. Kjo kërkon: (i)

rishikimin dhe zhvillimin e rregulloreve dhe kriterëve të qarta për klasifikimin e ndërtesave të paligjshme, si dhe procedura transparente dhe të njëjta për trajtimin e mosmarrëveshjeve; (ii) caktimin e mekanizmave për procedurat ankimore (iii) kapacitete për personel të zyrave ligjore në nivele qendrore dhe lokale; (iv) mbështetjen e zhvillimit të legalizimit të përshtatshëm dhe procedurave rregulluese; dhe (v) hartimin dhe zbatimin e një plani monitorimi, me parashikime për mbledhjen e informacionit dhe raportimit.

c. Rritje të kapaciteteve për MIZB – përfshihet trajnimi dhe dhënia e përvojës për ekspertët dhe punonjësit e angazhuar me ZB në nivele qendrore dhe lokale, ndërtimin e kapaciteteve të komuniteteve bregdetare për të ndihmuar për formimin e forumeve lokale për të nxitur MIZB në terren; dhe pajisjet dhe ndërtimin e kapaciteteve për një komunikim të efektshëm dhe shpërndarje informacioni.

d. Forcimi i menaxhimit mjedisor – kërkon koordinim të ngushtë me Programin e Monitorimit Mjedisor të mbështetur nga Komisioni Europian, që synon harmonizimin e monitorimit dhe kapacitetit të raportimit të Shqipërisë me kërkesat e Agjencisë Europiane të Mjedisit. Nevojiten masa urgjente për (i) të forcuar monitorimin e cilësisë së ujërave bregdetare, (ii) financim për rehabilitimin dhe pajisjen e laboratorëve dhe (iii) mbështetje për zbatimin e një programi ndërgjegjësimi mjedisor të përqendruar në çështjet thelbësore të ZB.

e. Forcimi i menaxhimit të zonave të mbrojtura – pasi duhet punë e kujdesshme për ZB ku janë të vendosura pjesa më e madhe e zonave të mbrojtura të Shqipërisë duke pasur parasysh shumëllojshmërinë e habitateve dhe mikroklimat që krijohen. Ndër çështjet kryesore përfshihen: (i) hartimi dhe/ose rifreskimi i planeve të menaxhimit të zonave të mbrojtura (nga Parku Kombëtar i Butrintit, me rradhë Llogara-Karaburun, Narta, Karavasta, Rrushkull, Laguna e Patogut, Kune-Vain, Viluni, Buna), duke përfshirë masat për restaurimin e lagunave bregdetare dhe ekosistemeve të degraduara e të habitateve, si dhe formulimin e planeve për menaxhimin e pyjeve dhe kullotave; (ii) krijimi i një grupi konsultativ me disa aktorë për të mbikqyrur planet e menaxhimit për zhvillimin e zonave të mbrojtura dhe pasuritë e zonave; (iii) sigurimi i pajisjeve të nevojshme dhe mjeteve për menaxhimin, inventarin bazë, monitorimin e biodiversitetit dhe interpretimin e turizmit; dhe (iv) mbështetja e shënjimit të zonave të mbrojtura dhe ndërtimi i infrastrukturës bazë të zonave të mbrojtura.

f. Forcimi i planifikimit të përdorimit të tokës dhe hapësirës – përfshin hartimin e Planit të Përdorimit të Tokës dhe vijës bregdetare. Kjo parashikon forcimin e kapaciteteve për planifikimin e përdorimit të tokës dhe hapësirës nëpërmjet formulimit të Planeve Zhvillimore të Bregdetit në pajtim me (i) konceptet dhe parimet strategjike të vlerësimit mjedisor, (ii) ruajtjes së trashëgimise kulturore, (iii) kërkesat për garancitë shoqërore, dhe (iv) brenda një kuadri pjesëmarrjeje, që synon krijimin e një kuadri për zhvillimin e turizmit të shëndetshëm, që do të sigurojë përfitime afatgjatë, social ekonomike dhe një mjedis për popullatën e bregdetit.

Kjo çështje e fundit është tepër e rëndësishme dhe trajtohet në faqen pasardhëse si temë e veçantë në kuadër të modulit të MIZB.

Trajnuesi mund të sjellë shembuj të situatave positive dhe negative të ZB dhe të pyesë pjesëmarrësit për elementët.

Punë në grup: Trajnuesi mund të ndajë pjesëmarrësit në disa grupe pune në tryeza të veçanta dhe t'u jape nga një shembull të veçantë të ZB se çfarë mendojnë se duhet kryer për të siguruar një proces të duhur të MIZB. në fund secili grup paraqet rezultatet e punës së grupit të tyre para gjithë të pranishmëve dhe trajnuesi drejton pyetje shtesë sqaruese dhe lehtëson procesin e diskutimeve nga pjesëmarrësit.

MODULI**MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE BREGDETARE****TEMA 4****1.4 Planifikimi i Përdorimit të Tokës dhe vijës bregdetare****OBJEKTIVI**

Të mësojmë se si të hartohet një plan transparent i përdorimit të tokës dhe vijës bregdetare në përputhje me parimet e MIZB dhe detyrimeve të tjera mjedisore dhe kulturore.

RENDESIA

Ky aktivitet do të shërbejë si një ushtrim për formimin e kapaciteteve për institucionet e planifikimit urban, kulturor dhe turistik në nivele qendrore, rajonale dhe lokale. Pjesëmarrësit do të ekspozohen kundrejt metodologjive, parimeve dhe koncepteve të reja për planet e përdorimit të tokës, standartet e zhvillimeve fizike, dhe mjetet e vlerësimit siç është Vlerësimi Strategjik Mjedisor.

PREZANTIMI

Leksion, punë në grup, diskutime

**PAJISJET /
MATERIALET**

Projektor, tabelë për shënime, letra të bardha

USHTRIME

Do të përdoren raste studimore për të treguar se çfarë është misioni.

KOHA

3.5 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Ju shpjegohet pjesëmarrësve se kjo është një tematikë shumë komplekse dhe pjesë shumë e rëndësishme e MIZB dhe prandaj po trajtohet si temë e veçantë, e shkëputur dhe shumë më e detajuar sesa elementet e tjerë që diskutuam në kuadër të forcimit të menaxhimit bregdetar si pjesë e MIZB.

HYRJE

Trajnuesi mund të fillojë diskutimin me nevojën e planifikimit të territorit në ZB, presionet gjithnjë e në rritje të popullatës në ZB dhe ecuria ndër vite e tregut imobiliar në ZB si tregues financiar për presionin në rritje ndaj këtyre zonave dhe nevojën urgjente për planifikim të territorit në këto zona.

Një pyetje e thjeshtë që trajnuesi mund t'a paraqesë për të hapur diskutimin dhe tërhequr vëmendjen e pjesëmarrësve është "Pse duhet të përdorim parimet e MIZB për planifikimin e territorit në ZB?"

Sipas rastit, kjo pyetje mund të zhvillohet më tej si një ushtrim në grupe të vogla pune dhe me pas ballafaqimin e rezultateve të secilit grup.

Ushtrim: *paraqisni dallimet mes një procesi planifikimi sipas MIZB dhe një process planifikimi tradicional të përdorimit të tokës. Tregoni ngjashmerite dhe dallimet mes proceseve.*

Në shumë raste planifikimi, është e përshtatshme përqasja tradicionale e përdorimit të tokës; sidoqoftë, në zonat që karakterizohen nga një presion i dukshëm zhvillimi, veçanërisht në zonat bregdetare, përpjekjet dhe burimet që investohen në një sistem të integruar menaxhimi, ndërmjet të tjerash, sjellin përfitime domethënëse.

Tabela e mëposhtme tregon disa dallime mes dy përqasjeve të nxjerra nga literatura:

NR.	PËRQASJA MIZB	PLANIFIKIMI TRADICIONAL I PËRDORIMIT TË TOKËS
1	MENAXHIM PROAKTIV	MENAXHIM REAGUES
2	IZOLIM E MINIMIZIM I NDIKIMEVE NEGATIVE	PASOJAT ANËSORE TË NDIKIMEVE KUMULATIVE
3	IZOLIM I PROBLEMEVE	TRANSFERIM I PROBLEMEVE NGA NJË SEKTOR NË TJETRIN
4	PERSPEKTIVË AFATGJATË (QENDRUESHMËRI)	MBIZOTËRIM I INTERESAVE EKONOMIKE AFATSHKURTËR
5	PLANIFIKIMI I INTEGRUAR I 'TERRITORIT FUNKSIONAL'	PLANIFIKIM GJEOGRAFIK DISI I KOORDINUAR

Në varësi të numrit të pjesëmarrësve dhe kohës në dispozicion, trajnuesi mund të organizojë një ushtrim në punë në grup ose debat mes gjithë pjesëmarrësve për pyetjet e mëposhtme:

- *Cilat janë sfidat për procesin e planifikimit në ZB?*
- *Cilat janë vlerat e ndjeshme mjedisore që duhen mbrojtur?*
- *Çfarë kuptoni, si dhe ku mund të kemi zhvillim të qendrueshëm të ZB?*

Përgjigjet ndaj pyetjeve të mesipërme mund të ballafaqohen mes tyre dhe me listën e mëposhtme të nxjerrë nga literatura.

a) Mbrojtja e pasurive domethënëse mjedisore:

- *Mbrojtja e zonave bregdetare e detare me veçori të një rëndësie ekologjike, gjeologjike, gjeomorfologjike, kulturore dhe peisazhere;*
- *Habitatet si dhe flora e fauna e zonës bregdetare, tokësore dhe detare, duhet të mbrohen në të gjitha rastet dhe të ruhen të paprekura aty ku shihet e mundur;*
- *Një pjesë e konsiderueshme e zonës bregdetare dhe asaj në brendësi të vendit duhet të ruhet e mos zhvillohet për të ruajtur vlerën e përgjithshme si një ekosistem dhe panoramë e veçantë;*
- *Në një pjesë të konsiderueshme të zonës bregdetare nuk duhet të kalojnë automjetet, duke respektuar në këtë mënyrë mbrojtje të ekosistemit dhe argëtim;*
- *Një sistem për mirëmenaxhimin e parqeve dhe rezervave bregdetare, duhet të zhvillohet me përfshirjen e komuniteteve lokale.*

b) Përdorimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore bregdetare, në përputhje me 'kapacitetin mbajtës' të mjedisëve të caktuar, duhet të garantohet nëpërmjet ligjeve dhe rregulloreve gjithëpërfshirëse të sektorëve të veçantë. Aspekte kyçe janë:

- *Cilësia e ujërave bregdetare duhet të mbrohet nëpërmjet zbatimit të kufizimeve të rrepta të zhvillimit në zona të ndjeshme nga pikpamja ekologjike, nëpërmjet ngritjes së infrastrukturës së duhur për përpunimin e ujërave të zeza në varësi të densitetit, si dhe nëpërmjet zbatimit të disa rregulloreve që kërkohen për të garantuar lidhjen me sistemet qëndrore dhe mirëmbajtjen e sistemeve individuale;*
- *Rregullimi i shkallës dhe shpërndarjes së zhvillimit të ZB duke shfrytëzuar burimet ekzistuese ujore (burime të rrjedhshme e nëntokësore);*
- *Prezantimi i sistemeve efektive të largimit të mbetjeve të ngurta (sistemim, mbledhje, ruajtje, transport e largim), që përbëjnë një kusht të domosdoshëm për ZB;*
- *Minimizimi i shndërrimit të tokës prodhuese (tokë bujqësore, plantacione me pemë frutore dhe pyje) në tokë për përdorim urban, me qëllim ruajtjen e vlerave pejzazhore (vlera kulturore e turistike) dhe potencialin për t'u dhënë larmi ekonomive vendore.*

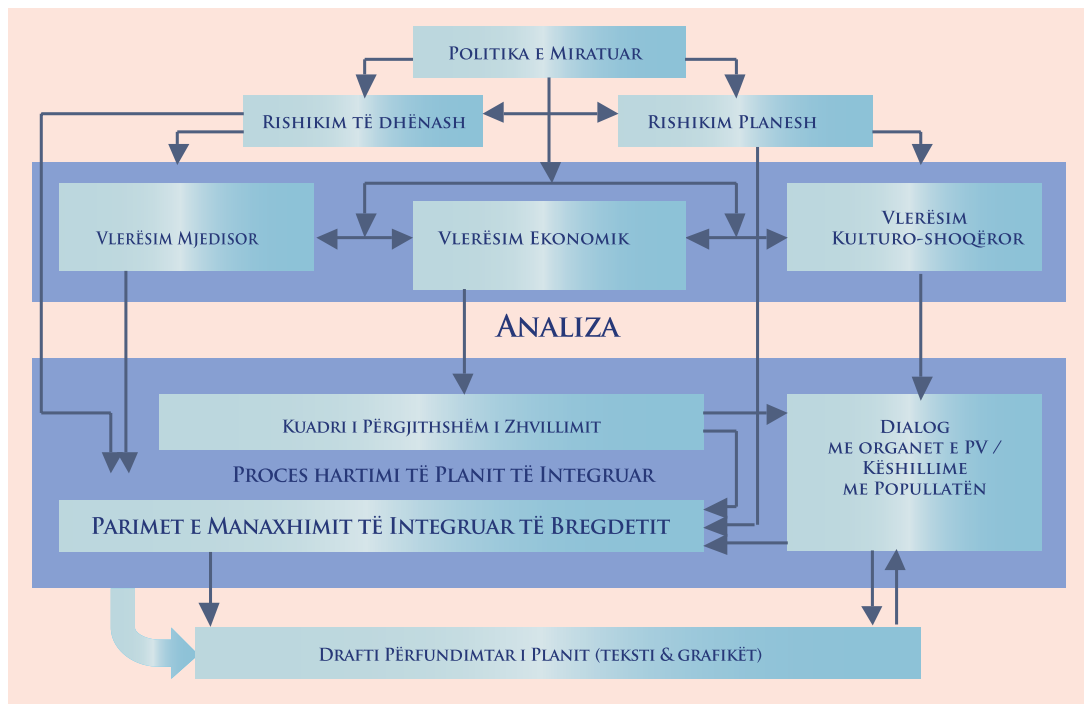
c) Zhvillimi i qëndrueshëm i ZB është zhvillimi që:

- Kontribuon në rritje të qëndrueshme rajonale me qëllim optimizimin e përfitimeve ekonomike duke përmbushur aspiratat e banorëve vendas, e duke u kushtuar vëmendje parësore kushteve për të ruajtur vlerat afatgjata të pasurive mjedisore;
- Është planifikuar mbi bazën e një numri të kufizuar polesh zhvillimi me ndikim të ulët, duke respektuar kërkesën thelbësore për të ruajtur vlerën e një pejzazhi të padëmtuar e të pazhvilluar;
- Pozicionohet në një vend të shëndetshëm mjedisor që respekton mjedisin natyror dhe ekologjinë lokale;
- Shmang zhvillimet autonome jo-të përqëndruara që 'ndotin' pamjen origjinale të peisazhit në zonën bregdetare jugor dhe si të tilla kompromentojnë vlerën e tij dhe kufizojnë përfitimet potenciale neto ekonomike;
- Minimizon dëmin mjedisor dhe rrezikun publik duke shmangur zhvillimin në territore të rrezikshme gjeologjike apo gjeomorfologjike;
- Mbështet shfrytëzimin e infrastrukturës ekzistuese duke mos kaluar në mbi-shfrytëzim;
- Lehtëson racionalizimin dhe konsolidimin e zhvillimeve ekzistuese të pakontrolluara apo të paligjshme që do të legalizohen në të ardhmen nëpërmjet një 'amnestie të zhvillimeve ekzistuese'; dhe
- Është në përputhje me kërkesat e planeve dhe strategjive të planifikimit të ZB, si dhe me skemat përkatëse planifikuese.

Zhvillimi i qëndrueshëm nxit një jetesë të mirë nga pikëpamja sociale dhe ekonomike për popullsinë vendase; ai shfrytëzon risitë teknike për të mbështetur aktivitetet ekonomike sipërmarrëse duke respektuar vlerat mjedisore dhe kulturore të zonës.

KUADRI I PËRGJITHSHËM I ZHVILLIMIT PËR ZONAT BREGDETARE

Trajnuesi ballafaqon skicat e secilit grup me skicën e mesipërme dhe paraqet qoftë mospërputhjet si dhe ngjashmëritë mes skicave.

Ushtrim – pune në grupe:

Tregoni në çfarë fazash kalon një proces planifikues dhe çfarë elementësh janë të detyruara për një proces planifikues të zhvillimit të ZB sipas parimeve të MIZB.

Trajnuesi nxit shënimin në tabele të sa më shumë fazave dhe elementeve që nevojiten për një proces planifikimi të territorit sipas MIZB. Ndonëse fazat mund të jenë të shumta, në thelb ato mund të grupohen në:

1. Shqyrtim dokumentacioni ekzistues, fotove, vizita në terren
2. Hartim listës së kriterëve (nga Kodi Evropian i Sjelljes në ZB)
3. Dialog me palët e interesuara për kriteret
4. Përgatitja e udhezimeve dhe rregulloreve të zhvillimit të planeve lokale
5. Përkthimi i kriterëve në hartë
6. Plani i Zhvillimit të Infrastrukturës
7. Vlerësim Strategjik Mjedisor
8. Baza e të dhënave gjeografike (GIS Database)
9. Proces konsultimi me publikun

Pyetje: Nga rrjedhin kriteret për ruajtjen dhe zhvillimin e ZB?

1. Ligje të shtetit shqiptar (Ligji Planifikimit të territorit, Ligji i mjedisit, Ligji i VNM, Ligji i zonave të mbrojtura, Ligji i turizmit, etj.)
2. Përvoja ndërkombëtare (EU Code of Conduct in Coastal Zone & UNEP Protocol on Coastal Areas)
3. Protokolli i VSM (SEA) miratuar me ligj: paraqet zonat e mbrojtura, monumentet e natyrës/kulturës, zonat buferike, etj.
4. Strategji/përparësitë sektoriale, (mjedisi, turizmi, kultura, energjia, etj.)

Kriteret mund t'i ndajme në tri lloje:

1. Kriteret e forta përjashtuese nga zhvillimi
2. Kriteret inxhinierike
3. Kriteret mjedisore dhe peisazhike

Kriteret e mesipërme na japin 3 kategori bazë të përdorimit të tokës:

- **Zona të ndaluara** – zona që nuk lejohen të zhvillohen prej kufizimeve të ndryshme
- **Zona të vlefshme të peisazhit** -që janë subjekt i kontrollit me të kujdesshëm të planifikimit të territorit
- **Zona të mundshme për t'u zhvilluar**- që janë subjekt i rregulloreve të thjeshta të planifikimit të territorit

Pyetje: Cili është dallimi mes udhëzimeve dhe rregulloreve?

- Udhëzimet janë mjete jo-detyrues që përmbajnë këshilla, mundësi dhe shembuj të praktikave të mira për të mbështetur vendim-marrjen
- Rregulloret janë instrumente detyrues në procesin e planifikimit të territorit

Pyetje: Pse nevojiten rregulloret?

- Paraqesin një kuadër të qartë për organet e qeverisjes vendore për të përgatitur plane lokale të qarta dhe konsistente.
- Paraqesin një kuadër për të zgjeruar rregulloret lokale brenda kontekstit të rregulloreve rajonale.
- Sigurojnë një sërë rregulloresh paraprake për përdoruesit lokalë - për të përcaktuar të drejtat dhe obligimet ligjore dhe për të asistuar në interpretimin e planeve lokale.

Ndaj, rregulloret e mira janë:

- **Transparente**: në tërësinë e asaj që mund të përshkruajë politika
- **Të plota**: nuk u nevojitet saktësim i mëtejshëm
- **Të qarta**: në atë se ku mund ose nuk mund të aplikohen
- **Specifike**: në përcaktimin e kërkesave
- **Të ndershme e të paanshme**: ndaj të intesuarit dhe përfituesve

PROCESI I HARTËS SITË (FILTËR)

Siç u paraqit më sipër kriteret për ruajtje apo zhvillim rrjedhin nga (i) ligjet, (ii) përvoja ndërkombëtare, (iii) VSM dhe (iv) strategjitë sektoriale. Këto kriteret përbëjnë thelbin e diskutimit të mëtejshëm për ruajtjen apo zhvillimin e ZB.

Pjesa kryesore e rregulloreve të planifikimit për ZB mund të krijohet nëpërmjet një programi të përshtetshëm bazuar në procesin e hartës sitë, duke përdorur

situata konkrete planifikimi për kërkesa të ngjashme planifikimi për zhvillimin e kriterëve dhe parametrave thelbësore; elementët kyç të këtij procesi ilustrohen në diagramin ngjitur.

Kjo përfaqëse siguron se tërësia e rekomandimeve që janë paraqitur do të jetë racionale, e zbatueshme e konsistente (reciprokisht përforcuese me qëllim kufizimit e konflikteve). Parimi i hartës sitë është shumë i thjeshtë; ai sjell një proces planifikimi transparent ku secili prej elementëve mund të diskutohet veçmas dhe të konsiderohet i vlefshëm apo të refuzohet.

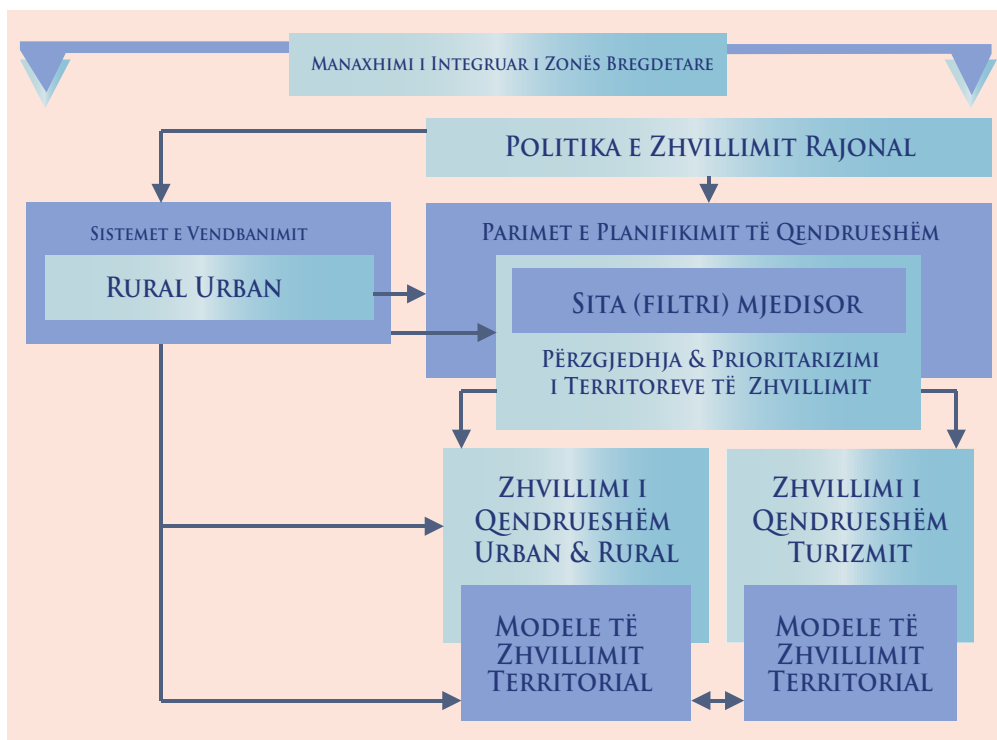
Elementët kufizues të zhvillimit shtresëzohen për të eliminuar atë pjesë toke, që për arsye të

ndryshme, është e papërshtatshme (apo më pak e përshtatshme) për zhvillim. Shtresat e mbivendosura 'filtrojnë' ato territore që nuk ndikohen nga kufizimet 'e forta' të zhvillimit, të cilat përdoren më pas si 'zona potenciale zhvillimi'. Rregulloret e planifikimit të tipit të 'moslejimit' dhe 'përgjashtimit të justifikuar' kufizojnë zhvillimin në territore të përcaktuara si 'të papërshtatshme' nga procesi i hartës filtër/sitë.

Brenda zonave potenciale të zhvillimit, një proces tjetër filtrimi mund të shfrytëzohet për të përcaktuar territoret 'më të përshtatshme për zhvillim'. Rregulloret e planifikimit udhëzojnë zhvillimin si brenda zonës potenciale të zhvillimit, ashtu edhe në territorin neto që rezulton prej tij.

Si rezultat i këtij procesi, sipërfaqja totale e tokës kategorizohet sipas katër kategorive bazë:

KUADRI I PLANIFIKIMIT TË BREGDETIT JUGOR

-Territoret me ndalim absolut të zhvillimit – territoret ‘e përjashtuara’ si rezultat i kufizimeve të zhvillimit: kryesisht: a) ato territore që përjashtohen nga shtresëzimi i kufizimeve të mbivendosura; dhe, aty ku është e nevojshme, b) ato territore në të cilat zhvillimi shtyhet në varësi të zgjidhjes së pronësisë së tokës apo çështjeve të politikave.

-Territoret e ndalim-ndërtimit brenda **territoreve potenciale** për zhvillim (dmth territoret me vlera pejsazhore, pyjet e mbrojtura, hapësirat për shlodhje dhe argëtim, tokat bujqësore pjellore, etj.) të kushtëzuara nga kontrollet e planifikimit.

-Territoret kritike të zhvillimit, të kushtëzuara nga rregullorja gjithëpërfshirëse e planifikimit, së bashku me udhëzimet e zhvillimit dhe projektimit, aty ku shihet e nevojshme (fshatrat muze, territoret e përdorura si resorte, etj.)

-Territoret jo-kritike të zhvillimit, zona ku lejohet zhvillimi i kushtëzuar nga rregulloret të thjeshtuara planifikuese.

Pyetje: Rregulloret janë të vlefshme vetëm për territoret ku lejohet zhvillimi apo edhe për të tjerat?

Rregulloret shërbejnë për të paraqitur sqarime dhe rregulla ligjore qoftë për territoret ku ndalohet zhvillimi, dhe qoftë për ato që janë të mundshme për t’u zhvilluar.

Pyetje: A lejohet çfarëdolloj zhvillimi apo ka kufizime për llojet e zhvillimit brenda zonave që lejohen për t’u zhvilluar? A mund të ndërtojmë një rafineri naftë në zonat ku lejohet zhvillimi në ZB?

Procesi i hartës site dhe rregulloreve në nivel rajonal shërbejnë për të udhëzuar zhvillimin e detajuar përmes planeve vendore. Rregulloret paraqesin edhe listën (si një meny restoranti) e aktiviteteve të lejuara brenda teritoreve që lejohen për t’u zhvilluar. Ngjashëm me menynë e restorantit, ka një sasi të kufizuar aktiviteteve që lejohen të zhvillohen. Siç u tha më sipër, ka kritere që kufizojnë zhvillimet që rrjedhin nga (i) ligjet e vendit, (ii) përvoja ndërkombëtare, (iii) VSM dhe (iv) strategjitë sektoriale. Këto kritere përcaktojnë tipin e zhvillimit dhe aktiviteteve të lejuara në ZB.

MODULI**MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE BREGDETARE****TEMA 5****1.5 Infrastruktura e nevojshme për MIZB****OBJEKTIVI**

Ndihma për bashkite dhe komunat bregdetare për të mbajtur, ruajtur dhe rritur burimet natyrore bregdetare dhe kulturore të Shqipërisë që çojnë në përmirësimin e kushteve të mjedisit/higjenës në ZB dhe inkurajimin e mbështetjes së komunitetit për menaxhim të shëndetshëm të ZB.

RENDESIA

Infrastruktura përfshin shumëllojshmëri të madhe elementësh me rëndësi të veçantë për të plotësuar kuadrin e nevojshëm për zhvillimin e qëndrueshëm dhe sigurimin e një mjedisi të shëndetshëm që të nxisë turizmin dhe zhvillimin ekonomik të popullsisë.

PREZANTIMI

Leksion, diskutim në grup

**PAJISJET /
MATERIALET**

Projektore, tabelë, fletë të bardha

USHTRIME**KOHA**

1.5 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Trajneri duhet të theksojë rëndësinë e infrastrukturës për realizimin e zhvillimit të qendrueshëm dhe të tregojë se si infrastruktura e duhur mund të përcaktojë statusin mjedisor dhe tendencat në shëndetin e popullsisë dhe nxitjen e turizmit në zonë.

HYRJE

Turizmi po rritet si një komponent i rëndësishëm i rritjes ekonomike afatgjatë të Shqipërisë. Trashëgimia e pasur kulturore e Shqipërisë dhe bukuria natyrore sidomos gjatë rajonit bregdetar jugor i jep asaj burime të rëndësishme për të punuar drejt rritjes së shëndetshme ekonomike.

Trajnuesi mund të nisë temën me një ushtrim në grup lidhur me pyetje se çfarë e rrezikon ZB në Shqipëri përveç aspekteve ligjore apo insitucionale.

Ushtrim: *Përveç aspekteve ligjore dhe institucionale që u diskutuan tek pjesa për MIZB, me çfarë rreziqesh përballet ZB?*

Pra, përveç mungesës së planeve, nevojës së përmirësimeve ligjore-rregullatore, strategjive, apo ndërtimeve të paligjshme, cilat janë disa nga kërcënimet e tjera për zhvillimin e qendrueshëm të ZB?

Trajnuesi lehtëson diskutimet mes grupeve dhe shënon në tabelë sugjerimet e secilit grup. Më pas trajnuesi mund të ballafaqojë listën e nxjerrë.

Kërcënimet kritike në sektorin e turizmit dhe rritjen ekonomike të tij ndër të tjera përfshijnë:

- *ndotja e ujërave bregdetare që ka rezultuar në erë të keqe dhe në formimin e shkumës në zona të nxehta kritike,*
- *papërshtatshmëria e furnizimit me ujë,*
- *sistemet e menaxhimit të mbetjeve inerte,*
- *mungesa e rrjeteve të kanalizimeve dhe menaxhimit të ujërave të bardha,*
- *gjendja e keqe e rrugëve të brendshme*
- *mungesa e energjisë elektrike ose tensioni i papërshtatshëm*
- *terminale të papërshtatshëm të porteve*
- *infrastruktura detare e mangët.*

Nevojitet planifikim më i mirë i turizmit rajonal dhe lokal dhe strategji promovimi, identifikimi dhe rivitalizimi i pasurive kulturore dhe natyrore dhe përmirësimin e infrastrukturës publike, në kuptimin e menaxhimit të përshtatshëm të ujërave të bardha dhe mbetjeve inerte, furnizimin me ujë, rrugët e brendshme, mjediset portuale, etj.

Pyetje (punë në grup): Çfarë kuptojmë me infrastrukturë në ZB?

Trajnuesi fton pjesëmarrësit të diskutojnë për vetëm 5 minuta se cilat çështje janë pjesë e infrastrukturës që nevojitet për të siguruar plotësimin e parimeve të MIZB.

Çështjet më kryesore të infrastrukturës përfshijnë:

1. Furnizimi me ujë të pijshëm
2. Trajtimi i ujërave të ndotura
3. Mbetjet urbane të ngurta
4. Transporti
5. Energjia
6. Telefonia/interneti

Furnizimi me ujë:

- Burimet të mjaftueshme në ZB, por ka probleme me furnizimin 24 orë ujë!!!
- Shumë lidhje të paligjshme
- Humbje të mëdha
- Disa probleme cilësie
- Kryesisht problem menaxhimi

=> Duhet formuluar projekte për përmirësime masive teknike dhe operacionale

Trajtimi i ujërave të ndotura: Cilësia e ujit të detit duhet të publikohet në plazh

Impiant trajtimi të ujërave të ndotura në funksionim në:

- Durrës
- Kavajë

Impiant trajtimi të ujërave të ndotura i përfunduar prej vitesh por jo në funksionim:

- Vlorë

Impiant trajtimi të ujërave të ndotura të përfunduar por jo në funksionim për shkak të vonesave të lidhjes me kolektorët dhe stacionet e pompimit:

- Shëngjin
- Sarandë

Himara: trajtim mekanik (rrjedhje e lirë) – efekt negativ në turizëm!

Disa impiante të tjera janë në proces projektimi/zbatimi si në Tiranë, Shkodër, etj.

Direktiva e BE për cilësinë e ujërave banjatore kërkon monitorimin e cilësisë së ujit të detit me rreptësi sipas metodologjisë së veçantë dhe monitorohen plazhet për praninë e baktereve që shërbejnë si bioindikatore të cilësisë së ujit të detit e në veçanti E. coli prania dhe sasia e E. coli në plazhe përcakton edhe cilësinë e plazhit.

Direktiva e BE për ujërat e ndotura urbane kërkon trajtim të ujërave të ndotura për qytezat me popullsi mbi 2,000 banorë, dhe sistem kanalizimi+trajtim për mbi 10,000 banorë dhe trajtim të tretë në zonat sensitive.

Për zonat me popullsi nën 2,000 banorë duhet zgjidhje individuale si psh. gropa

septike. Për hotelet me shumë shtretër duhet të jetë i detyrueshëm trajtimi biologjik.

Mbetjet urbane të ngurta

Kjo është një çështje shumë problematike pasi nuk kemi landfille të përshtatshme në thuajse gjithë vendin dhe gjithkund mbetjet urbane depozitohen në mjedise të hapura pranë lumenjve që shpesh fryhen dhe i marrin mbetjet duke i çuar në det dhe dalë si ndotje e rëndë në gjithë vijën bregdetare.

Landfille të ndërtuara në përputhje me direktivën e BE për landfilllet:

Tiranë: landfill funksional

Shkodër & Lezhë: landfill i përfunduar funksional (problem menaxhimi dhe tarifrat)

Sarandë: landfill në ndërtim

Himarë: stacion transferimi në ndërtim

Përveç këtyre nevojiten edhe:

- Marrëveshje për menaxhimin e përbashket të landfillit dhe tarifave
- Pajisje si makina dhe kazane plehrash,
- Edukim i njerëzve dhe fushata ndërgjegjësimi
- Fushata pastrimi
- Sanksione

Mbetjet ndërtimore mbeten një problem madhor i pazgjidhur që cënon qoftë ekosistemet dhe qoftë shëndetin, mjedisin dhe peisazhet e ZB.

Transporti:

Transporti rrugor në ZB është përmirësuar ndjeshëm vitet e fundit. Rrugët mundësojnë qasje në të gjitha ZB. Problem në transportin rrugor mbetet sinjalistika rrugore dhe shërbimet e transportit përfshi kontrollin në dhënien e lejeve të drejtimit të automjeteve.

Problem mbeten:

- transporti hekurudhor (mungon në ZB me përjashtim të zonës Durrës-Vlorë)
- transporti detar (jo i leverdisshëm për arsye financiare dhe pa infrastrukturën e nevojshme portuale dhe me pontile për ankorime në zona të veçanta turistike)
- transporti ajror (transporti ndërkombëtar ende peng i marrëveshjes koncesionare të 2004 për Aeroportin e Rinasit, transporti brenda vendit i paleverdisshëm financiarisht me zhvillimin e rrugëve).

Energjia elektrike:

- Mungese të kapacitetit prodhues në ZB (kryesisht HEC-et në brendësi të territorit)
- Afro 95% prodhohet nga HEC-e (mbeten në varësi të rreshjeve)
- Shumë investime private kanë filluar të cilat pritet të përmirësojnë gjendjen
- Mungesë të kapacitetit transmetues (zona e Jonit vetëm linjë 35 kV)

- Shpesh hasen ndërprerje të energjisë elektrike ndonëse ZB ka përparësi në furnizim
- Tensioni është shumë i ulët në periudhën e verës për shkak të rritjes së popullsisë në ZB ndërkohë që mungojnë linjat e përshtatshme të transmetimit

Përmirësimet në energji përfshijnë:

- Rritje të kapacitetit prodhues (HEC-e të reja, TEC-i në Vlorë, etj.)
- Mundësi të shfrytëzimit të energjisë diellore qoftë edhe për përdorim vetjak
- Shfrytëzim i energjisë së erës ndonëse kërkon kujdes të veçantë në ZB për ruajtjen e mjedisit dhe peisazhit
- Fuqizim i transmetimit përmes linjave 110 kV
- Gjeneratorë si rezervë individuale - hotelet

MODULI**MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE BREGDETARE (MIZB)****TEMA 6****1.6 Vlerësimi Strategjik Mjedisor (VSM)****OBJEKTIVI**

Të mësojmë mbi procesin e VSM si detyrim ligjor për planifikimin e territorit dhe instrument ndihmues në hartimin e strategjive dhe politikave të zhvillimit të qendrueshëm në ZB.

RENDESIA

Pjesëmarrësit do të njihen me një detyrim ligjor, kushtet e nevojshme kur përdoret dhe dallimet e tij me procese të tjera të ngjashme si psh vlerësimin e ndikimit në mjedis. Kjo temë është kritike në zbatimin dhe plotësimin efektiv të objektivave dhe qëllimit të MIZB.

PREZANTIMI

Leksione

**PAJISJET /
MATERIALET**

Projektor, tabelë

USHTRIME

Diskutime mbi VSM dhe shembuj të situatave konkrete

KOHA

1 Orë

HYRJE

Trajnuesi mund të drejtojë disa pyetje të përgjithshme për të tërhequr vëmendjen e pjesëmarrësve të tilla si:

- Çfarë është VSM?
- Për çfarë shërben? Pse na duhet?
- Çfarë dallimi ka mes VSM dhe VNM?

Vlerësimi Strategjik Mjedisor (VSM) është një instrument i rëndësishëm për të integruar konsiderata mjedisore në përgatitjen dhe në miratimin e planeve dhe të programeve të caktuara, të cilat kanë të ngjarë që të kenë efekte domethënëse mbi mjedisin

Fusha e saj e zbatimit janë politika, plane, programe, apo strategji.

VSM është:

- *Proces sistematik, transparent, fleksibël, dhe i shumëanshëm*
- *Instrument për vendimmarrje*
- *Ndërmerret kur alternativat janë ende të hapura*
- *Trajton efektet mjedisore të propozimeve strategjike, dhe i orienton ato*
- *Zbaton qëllimet dhe parimet e VNM në kuadër më të gjerë*

Në Shqipërisë hartimi i VSM për Planet Urbanistike është një detyrim ligjor. VSM është një proces vlerësimi me qëllim për të përfshirë parime dhe praktika mjedisore gjatë planifikimit, vendimmarrjes, dhe zbatimit të tij. Proceset dhe Raportet e VSM-ve në Shqipëri strukturohen mbi bazën e Direktivës së Bashkimit Europian nr. 2001/42/EC dt.27.06.2001 mbi "Strategic Environmental Assessment". Ligji shqiptar për VSM është transpozim i kësaj Direktive.

Pse është VSM e rëndësishme?

- *VNM e projekteve është e pamjaftueshme në vetvete*
- *Efektet e vendimeve strategjike nuk vlerësohen*
- *VSM mbulon pikëpyetjet në këtë nivel të lartë*
- *Mundëson identifikim më të mirë të burimeve të ndikimeve në mjedis*
- *Përgjigjet ndaj axhendës së zhvillimit të qendrueshëm*

Qëllimet dhe objektivat kryesore janë për të:

- *Lehtësuar në informimin e vendim-marrjes*
- *Kontribuar në zhvillimin e qendrueshëm*
- *Identifikuar dhe trajtuar efektet grumbulluese (kumulative)*
- *Shtuar dhe forcuar VNM në nivel projekti përmes qartësisimit të fushës dhe kontekstit, si dhe reduktimit të kohës dhe përpjekjeve për shqyrtim*

VSM mban parasysh:

- *Rol qendror të mjedisit*
- *Përfshirje e parimeve të qendrueshmërisë në hartim politikash*
- *Përmbyshja e detyrimeve ndërkombëtare*
- *Siguri në zhvillimin e qendrueshëm të propozimeve*
- *Përgjegjshmëri mjedisore në agjensitë e sektorëve të veçantë*
- *Transparencë më të madhe, vendim-marrje të hapur*

Ushtrim / punë në grup:

Paraqisni ngjashmëritë mes proceseve të VNM dhe VSM. Paraqisni dallimet mes VNM dhe VSM në një formë tabelore sipas çështjeve të veçanta.

Trajnuesi ndihmon diskutimet në punën në grup dhe i kërkon secilit grup të shënojë pikat përkatëse në tabele ose në letër të madhe. Rezultatet e secilit grup ballafaqohen me njëri-tjetrin dhe me tabelën e mëposhtme nga literatura:

NR.	VNM PËR PROJEKTET	VSM PËR POLITIKAT, PLANET DHE PROGRAMET
1	NDODH NË FUND TË CIKLIT TË VENDIMMARRJES	NDODH NË FAZA TË HERSHME TË CIKLIT TË VENDIMMARRJES
2	REAGUESE NDAJ PROJEKT PROPOZIMIT	PARASHIKUESE DHE PARANDALUESE NDAJ PROJEKT PROPOZIMIT
3	IDENTIFIKON IMPAKTE SPECIFIKE NË MJEDIS	IDENTIFIKON IMPLIKACIONET ME MJEDISIN NË RANG TË GJERË, SI DHE ÇËSHTJE TË ZHVILLIMIT TË QENDRUESHËM
4	KONSIDERON NJË NUMËR TË KUFIZUAR ALTERNATIVASH	KONSIDERON NJË RANG TË GJERË ALTERNATIVASH POTENCIALE
5	RISHIKIM I KUFIZUAR I NDIKIMEVE KUMULATIVE	PARALAJMËRIM PËR NDIKIMET KUMULATIVE
6	FOKUSOHET NË MINIMIZIMIN DHE ZBUTJEN E NDIKIMEVE	FOKUSOHET NË PËRMBUSHJEN E OBJEKTIVAVE MJEDISORE, PËR TË RUAJTUR SISTEMET NATYRORE
7	PERSPEKTIVË TË NGUSHTË, NIVEL TË LARTË DETAJIMI	PERSPEKTIVË TË GJERË, NIVEL TË ULËT DETAJIMI
8	PROCES I PËRKUFIZUAR QARTË, FILLIM DHE FUND I QARTË	PROCES DISA FAZOR, ME KOMPONENTË QË MBIVENDOSEN
9	FOKUSOHET NË TRAJTIMIN E SIMPTOMAVE TË DËMIT NË MJEDIS	FOKUSOHET NË SHKAQËT E DËMIT NË MJEDIS

MODULI**TEMA 7****OBJEKTIVI****RENDESIA****PREZANTIMI****PAJISJET /
MATERIALET****USHTRIME****KOHA**

MENAXHIMI I INTEGRUAR I ZONAVE BREGDETARE

1.7 Pjesëmarrja e publikut

Të mësojmë rëndësinë e procesit të pjesëmarrjes publike në MIZB dhe Planifikimin e Përdorimit të tokës në ZB, të tregojmë disa nga nivelet e ndryshme të pjesëmarrjes publike dhe të diskutojmë mbi problemet nga përvoja.

Pjesëmarrja e publikut në vendimarrjet për çështjet që kanë ndikim mbi mjedisin është detyrim ligjor parashikuar qysh nga Konventa Aarhus dhe adaptuar në legjislacionin vendas. Një procesi i kujdesshëm i pjesëmarrjes publike ndihmon në sqarimin e paqartësive dhe dyshimeve në një fazë sa më të hershme dhe lehtëson në fazat e mëtejshme të punës.

Leksione, Diskutime.

Projektor, tabelë

Diskutime të hapura mbi rolin e pjesëmarrjes publike në shembuj konkretë dhe çfarë duhet përmirësuar.

1.5 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Pjesëmarrja e publikut në vendimmarrjet që kanë ndikim në mjedis është detyrim ligjor. Gjithashtu është edhe një mundësi për të zgjidhur mosmarrëveshjet ose dyshimet qysh në faza të hershme pa lejuar që procesi të degradojë. Trajnuesi do të informojë pjesëmarrësit lidhur me rëndësinë e procesit dhe metodologjinë e punës, duke ngritur pyetje njëherazi për të shqyrtuar disa vështirësi apo paqartësi që kanë dalë nga përvoja.

Qëllimi i pjesëmarrjes së publikut në vendim-marrje:

- *Informimi i palëve të interesuara*
- *Mbledhja e pikëpamjeve, shqetësimeve dhe vlerave të tyre*
- *Marrja parasysh e mendimeve të publikut në vendim-marrje*
- *Influencimi i projektimit të projektit*
- *Përfitimi i njohurive vendore dhe Rritja e besueshmërisë së publikut*
- *Përmirësim i transparencës dhe përgjegjshmërisë në vendim-marrje*
- *Reduktim i konflikteve qysh në fazë të hershme*

Ushtrim: diskutoni për 5 minuta lidhur me nivelet e përfshirjes së publikut në vendim-marrje dhe dallimet mes tyre.

Nivelet e përfshirjes së publikut:

- *Informacion – rrjedhje e njëanshme nga propozuesi tek publiku*
- *Konsultim – shkëmbim i dyanshëm informacioni*
- *Pjesëmarrje – ndërveprim me publikun*
- *Negocim – diskutime ballë për ballë*

Kush janë publiku?

- *Palët kryesore*
- *Vendasit që preken nga një propozim*
- *Propozuesi dhe përfituesit e projektit*
- *Agjensi shtetërore*
- *OJQ/OJF*
- *Të tjerë, psh. donatorë, sektori privat, akademike, etj.*

Procesi duhet të jetë:

- *Përfshirës – mbulon të gjitha palët e interesuara*
- *I hapur dhe transparent – hapat dhe aktivitetet janë kuptuar*
- *Domethënës – i fokusuar në çështjet që kanë rëndësi*
- *I drejtë – i kryer me paanësi dhe pa paragjykim ndaj ndonjë palë*
- *Përgjigjës – ndaj kërkesave dhe sugjerimeve të palëve*
- *I besueshëm – krijon besim*

Hartimi i një programi pjesëmarrjes përfshin:

- *Përcaktim të qëllimit*
- *Identifikim të publikut të interesuar dhe të ndikuar*

- Zgjedhja e teknikave të përshtatshme
- Konsiderim i marrëdhënies me vendim-marrjen
- Mbajtja e informuar e palëve të interesuara
- Analiza e konsideratave/interesave të palëve
- Respektim i buxhetit dhe kohës dhe Natyra konfidenciale

Ushtrim: Listoni disa nga faktorët që ndikojnë në efikasitetin e pjesëmarrjes publike Trajnuesi i ballafaqon përgjigjet dhe lehtëson procesin.

- Varfëria
- Vendndodhje të humbura rurale
- Analfabetizmi
- Vlerat kulturore / zakonet
- Gjuha zyrtare apo formale kundrejt gjuhës së përditshme
- Sistemet ligjore që mund të injorojnë sistemet e traditës
- Dominanca e grupeve të interesit
- Konfidencialiteti i propozuesit
- Etj.

Ushtrim: Jepni disa veprime konkrete që mund të ndihmojnë në minimizimin e kundërshtive dhe të qartësohen dyshimet. Trajnuesi i ballafaqon përgjigjet dhe lehtëson procesin.

- Përfshi të gjithë palët e interesuara
- Krijë kanale komunikimi
- Përkrah propozimin dhe objektivat e tij
- Dëgjo shqetësimet dhe interesat e njerëzve që ndikohen
- Trajto njerëzit me drejtësi dhe paanshmëri
- Kupto shqetësimet (vendos veten në vendin e tij) dhe jini fleksibël
- Zvogëlo ndikimet dhe kompenso për humbje apo dëmtim
- Njihni me shqetësimet dhe mbajni të informuar

Disa nga arsyet të përdorura rëndom për të shmangur pjesëmarrjen publike janë:

- Është shumë herët
- Do marrë shumë kohë dhe kushton shumë
- Do të krijojë kundërshtime
- Do të dëgjojmë vetëm prej atyre që mund të shprehen
- Do të ngrejme shpresa të kota
- Njerëzit nuk do të kuptojnë

Ushtrim / punë në grup: Paraqisni shkurt një listë të ecurisë së procesit pjesëmarrës. Trajnuesi lejon 10 minuta grupet të përgatisin listën e tyre dhe më pas i ballafaqon me ato të grupeve të tjera dhe lehtëson diskutimin e ideve të ngritura.

Shembull i ecurisë së një procesi me pjesëmarrje të publikut:

- Prezantim i projektit/propozimit
- Kohë për shqyrtim
- Pritje të komenteve/sugjerimeve me shkrim
- Degjim publik me përgjigje ndaj komenteve
- Reflektimi mbi komentet e paraqitura
- Përfshirja e shënimeve në materialet e dosjes

Shembulli i mësipërm mund të ketë edhe shumë variacione dhe disa përsëritje të dëgjësive publike dhe konsultimeve ballë për ballë me personat e interesuar, që vihet re sidomos në rastet e shpronësimeve për interes publik.

Diskutime: Cilat mund të jenë disa nga problemet me të shpeshta të hasura?

Disa probleme gjatë praktikës:

- *Cili është publiku? – shpesh abuzohet me termin dhe grupe që kanë interesa të veçanta e paraqesin veten si të vetmit që përfaqësojnë publikun*
- *Sa dhe kur është mjaft? – ndonëse mund të bëhen dhjetëra takime dhe sqarime për çdo element që paraqet interes, gjithnjë do ketë persona që e gjykojnë procesin si të mangët apo të pamjaftueshëm, siç ka edhe persona që e konsiderojnë humbje kohe*
- *Pjesëmarrje publikut në proces vs. vendim-marrje sipas preferencës së pjesëmarrësve – jo domosdoshmërisht personat që janë prezent në sallën ku po zhvillohet dëgjesa publike përfaqësojnë publikun (ndofta janë thjesht më të interesuarit si grup interesi) dhe detyrimi ligjor është për të drejten e publikut në qasje të informacionit, drejtimit të pyetjeve dhe detyrimin të autoriteteve shtetërore të japin përgjigje të qartë dhe jo evasive brenda një afati të arsyeshëm.*

2.

NATYRA E MJEDISIT DETAR (MIZB)

MODULI 2**OBJEKTIVI****NATYRA E MJEDISIT DETAR**

1. Të përshkruhet natyra biokimike e mjedisit detar, dhe të shpjegohen ndër-lidhjet midis ekosistemeve bregdetare dhe detare.
2. Të krijohet bindja se deti Mesdhe funksionon si një ekosistem i vetëm.

TEMA

- 2.1 Natyra heterogjene e Detit
- 2.2 Ekosistemet bregdetare
- 2.3 Deti Mesdhe si një eko-rajon
- 2.4 Mjedisi detar: Burim dhe depozitë

KOHA

1 Ditë

MODULI 2**TEMA****NATYRA E MJEDISIT DETAR**

- 2.1 Natyra heterogjene e Detit

HYRJE

Mjedisi tokësor është i ndarë në territore të veçanta nga male dhe lumenj, ku komunitetet e ndryshme evoluojnë, sa kohë që komuniteti ka lidhje të dobëta ose nuk ka lidhje me territoret fqinje. Si pasojë në tokë ka një shkallë të lartë biodiversiteti.

Megjithatë, në det nuk ndodh kështu, pasi që të gjithë detet janë të ndërlidhur, dhe si pasojë vezët e kafshëve dhe sporet apo frutat e bimëve mund të udhëtojnë pa pengesë nga një vend në tjetrin dhe nga një det në tjetrin. Deti duhet pra të ketë shumë më pak biodiversitet se toka, por kjo nuk është krejt ashtu, - ky është një paradoks i ndërlikuar, që do të sqarohet pjesërisht në vijim.

Edhe pse uji i detit mbulon rreth 71% të sipërfaqes së tokës, mjedisi detar nuk është trup ujqor homogjen, por përfshin shumë nën-mjedise të ndryshme. Këto shkojnë nga thellësitë e detit të ftohta e të errëta deri në sipërfaqet e ndriçuara që janë të mirë-përziëra nëpërmjet veprimit të dallgëve, dhe nga deti i hapur deri në zonën e tranzicionit, midis tokës dhe detit, e cila është shumë e ndryshueshme.

Faktorët që përcaktojnë përbërjen biotike dhe karakteristikat ekologjike të zonave të ndryshme janë:

- Drita;
- Thellësia;
- Temperatura;
- Rrymat;
- Veprimi i dallgëve;
- Ushqyesit/përbërja kimike;
- Afërsia me tokën.

DRITA DHE THELLËSIA

Cilësia e trasmetimit të dritës në ujë (shikueshmëria) ndryshon në mënyrë të konsiderueshme, nga estuaret me baltë (0.2m) në bregdet (6 m) në det të hapur (40 m) dhe në Antarktik (100m).

Në ujë drita zvogëlohet me rritjen e thellësisë. Sa më shumë i turbullt të jetë uji, aq më pak dritë depërton, madje edhe në ujërat e qartë në oqean, rreth 80% e dritës absorbohet që në 10 metrat e parë.

Karakteristika e dytë me rëndësi është se uji e reflekton (thyen) dritën, dhe rrezet me gjatësi valore të ndryshme absorbohen me ritme të ndryshme. Të parat absorbohen rrezet infra të kuqe dhe ultra-violet, kurse pjesa blu-e gjelbërt e

spektrit ka depërtimin më të madh në ujë të pastër. Edhe faktorë të tjerë, të tillë si turbullira dhe përqendrimi i planktonit, ndikojnë në shkallën e absorbimit dhe shkallën e dobësimit të rrezeve me gjatësi valore të ndryshme.

Është e rëndësishme të theksohet se për shkak të depërtimit të kufizuar të dritës, prodhimi parësor në mjedisin detar zhvillohet kryesisht në shtresat e sipërme, ku ka dritë të mjaftueshme për të kryerjen e fotosintezës. Edhe pse organizma të ndryshme grumbullohen në nivele të ndryshme në kolonën e ujit, fauna detare është më e bollshme në shtresat sipërfaqësore (më pak se 50 metra, duke u shtrirë në thellësi 100 metra në kushtet e ujërave të kthiellta).

Duke u bazuar në thellësinë dhe nivelin e dritës Oqeani ndahet në tri zona. Zona e 200 metrave të sipërme quhet eufotike, ose zona e "rrezeve të diellit". Kjo zonë përmban shumicën e peshkimit komercial dhe është shtëpia e shumë specieve të mbrojtura të gjitarëve dhe breshkave detare. Vetëm një sasi e vogël drite depërton përtej kësaj thellësie.

Zona ndërmjet 200 dhe 1000 metrave shpesh njihet si zona e "muzgut", por zyrtarisht quhet zona disfotike. Në këtë zonë, intensiteti i dritës bie me shpejtësi me rritjen e thellësisë. Një sasi e vogël drite depërton përtej thellësisë 200 metra, ku fotosinteza nuk mund të kryhet.

Zona afotike, ose zona "e mesnatës", gjendet në thellësitë nën 1000 metra. Rrezet e diellit nuk depërtojnë në këto thellësi dhe zona është e zhytur në errësi.

Deti Mesdhe ka thellësi mesatare prej 1.450m dhe konsiderohet si një basen i cekët në krahasim me thellësinë mesatare të oqeanëve (rreth 3.850m; Danovaro et al, 2010). Megjithatë, ka zona në Mesdhe që kalojnë thellësinë 4.000m dhe një pjesë e madhe e pellgut të Mesdheut mund të klasifikohet si det i thellë (Coll et al. 2010 dhe Fig. 1 më poshtë).

Pjesa më e cekët e Detit Mesdhe është Adriatiku verior, thellësia e të cilit nuk i kalon 50 metrat.

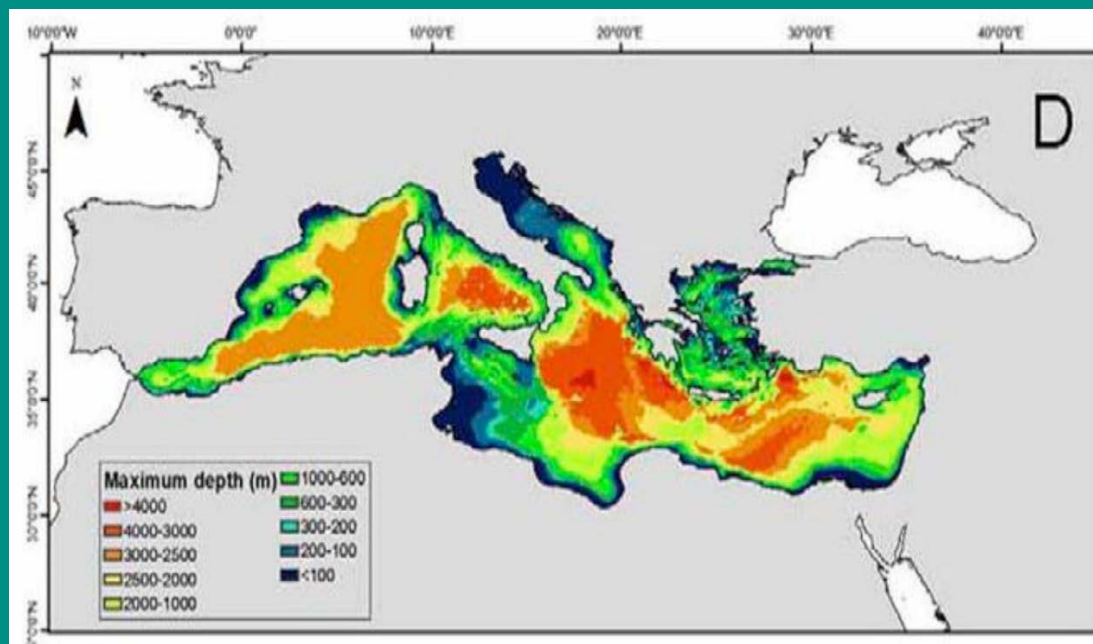
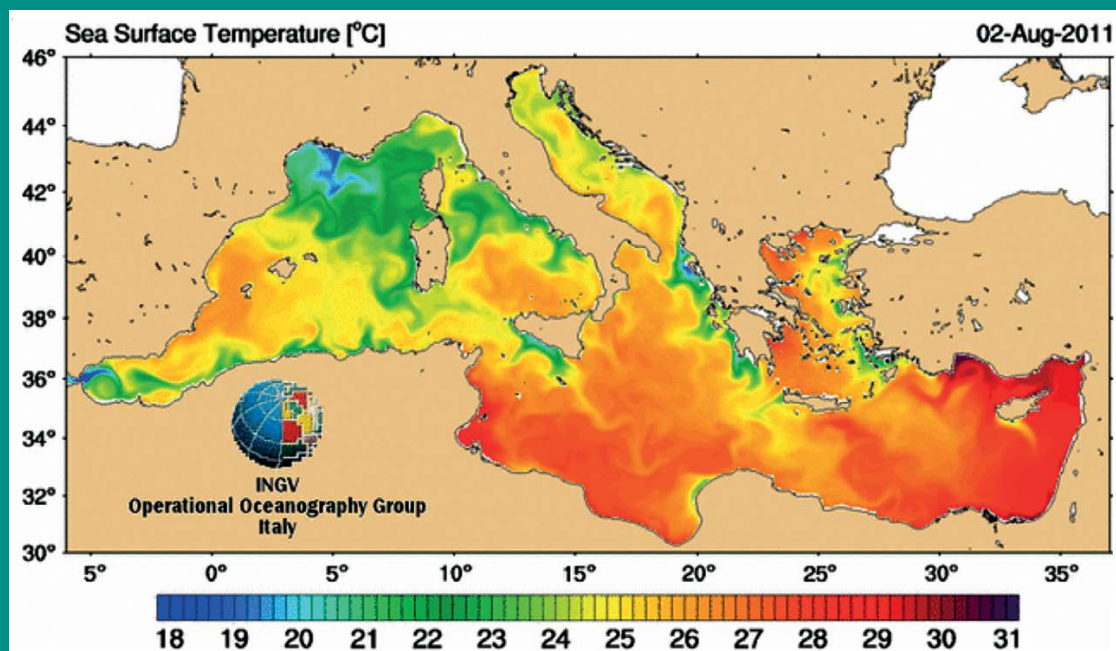

Figura 2.1.1: Thellësia mesatare maksimale (m) (NOAA). Nga Coll et al. 2010.

TEMPERATURA

Temperatura ndikon në proceset ekologjike në oqean në dy mënyra kryesore:

- duke ndikuar në fotosintezë; dhe
- duke ndikuar në përzierjen e kolonës së ujit.

Figura 2.1.2: Temperatura e sipërfaqes së detit Mesdhe në gusht.

Ritmi fotosintetik rritet me rritjen e temperaturës, deri në një maksimum të caktuar. Rritja e temperaturës mbi këtë maksimum çon në një ulje të shpejtë të ritmit fotosintetik.

Përzierja e kolonës së ujit, e shkaktuar nga gradientët e densitetit të krijuar nga temperatura, lehtëson lëvizjen e ushqyesve në nivelet më të thella të oqeanit (uji i ftohtë është më i dendur, dhe për këtë arsye zhytet).

Një nga faktorët kryesorë që kontribuojnë në gradientët e temperaturës në det është gjerësia gjeografike. Paraleli 40° gjerësi veriore kalon përmes pellgut përrëndimor të Mesdheut, ndërsa gjerësia koresponduese në pellgun lindor është 34° gjerësi veriore; kjo shpjegon temperaturën sipërfaqësore më të lartë të këtij të fundit.

Në Mesdhe klima karakterizohet nga verë e nxehtë dhe e thatë dhe dimër i ftohtë dhe i lagësht (klimë subtropikale mesatare; Coll et al, 2010.). Temperatura e sipërfaqes së detit tregon një karakter të theksuar stinor dhe rritet nga veriu në jug dhe nga perëndimi në lindje (Figura 2.1.3) (Coll et al., 2010; Papadopoulou et al., 2011).

Temperaturat sipërfaqësore më të ulëta janë gjetur në skajin verior të Adriatikut, ku temperatura mesatare në shkurt bie në 5 °C në Gjirin e Triestes.

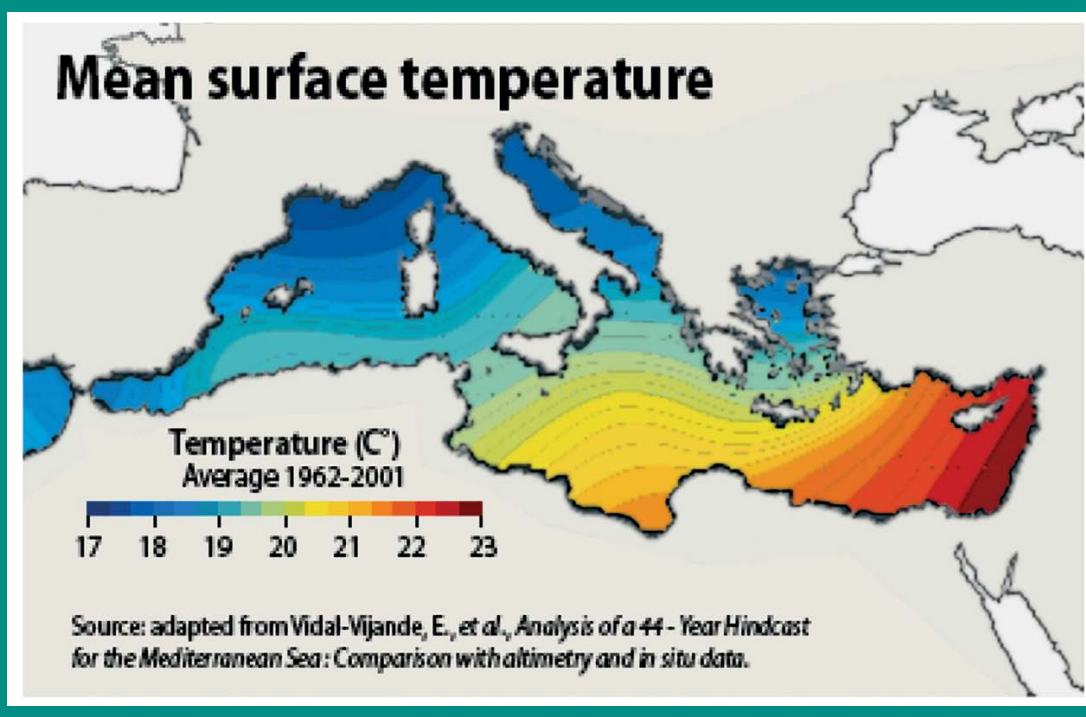

Figura 2.1.3: Temperatura mesatare e sipërfaqes në detin Mesdhe

Temperatura mesatare sipërfaqësore të ujërave të Mesdheut lëkundet nga mbi 21 °C (pellgu lindor) në një mesatare prej 15.5 °C (bregu në Gjirin e Lionit në pellgun perëndimor).

Nën thellësi 200-500 metra, temperatura mbetet praktikisht uniforme deri poshtë në fund, në vlerat 13,5-15,5 °C në pellgun lindor dhe 12,7-13,5 °C në pellgun perëndimor (Coll et 2010).

Në zonën e baticë-zbaticës rrezet e diellit mund të shkaktojnë ngrohje të fortë në periudhën e shkurtër të zbaticës, duke çuar në ndryshime drastike në temperaturën e trupit të organizmave. Temperatura e ujit ushtron një kontroll të fuqishëm në shpërndarjen dhe sjelljen e organizmave detare.

RRYMAT (HIDRODINAMIZMI)

Rrymat kryesore të oqeanëve janë të shkaktuara nga efektet e kombinuara të veprimit të erës dhe presioneve barometrike në sipërfaqe, dhe ndryshimet e densitetit midis pjesëve të ndryshme të detit. Ndryshimet e densitetit shkaktohen nga ndryshimet e temperaturës dhe kripësisë, të parat si rezultat i ftohjes (dhe fundosjes) së masave ujore në polet e veriut dhe të jugut.

Fundosja e masave të ujit shkakton rrjedha të cilat cilësohen si rryma “të thellësisë”, të cilat veprojnë si marrës të ushqyesve dhe oksigjenit në shtresat e thella të oqeanëve. Uji me dendësi të lartë që fundoset zëvendësohet vazhdimisht nga uji më i ngrohtë sipërfaqësor, duke shkaktuar rrymat “sipërfaqësore”.

Skematikisht, Deti Mesdhe përbëhet nga tre masa uji kryesore (EEA and UNEP 1999, UNEP / MAP, 2012):

- *Masa Ujore e Modifikuar Atlantike (MAW), që takohet në shtresën sipërfaqësore, me një trashësi prej 50-200 m dhe karakterizohet nga një kripësi prej 36,2 psu (njësi praktike e kripësisë) afër Gjibraltarit deri në 38,6 psu në pellgun e Levantit;*
- *Masa Ujore e Ndërmjetme e Levantit (LIW), e formuar në pellgun i Levantit, e shtrirë në thellësi midis 200 dhe 800 m, dhe që karakterizohet nga temperatura prej 13-15,5 °C dhe kripësi prej 38,4-39,1 psu;*
- *Masa Ujore e Thellësisë së Mesdheut (MDW), e formuar në të dy basenet, Përendimor dhe Lindor. Masa Ujore e Thellësisë e Mesdheut Përendimor (WMDW) karakterizohet nga një temperaturë prej 12,7 °C dhe kripësi 38,4 psu, ndërsa Masa Ujore e Thellësisë e Mesdheut Lindor (EMDW) karakterizohet nga një temperaturë prej 13,6 °C dhe kripësi 38,7 psu.*

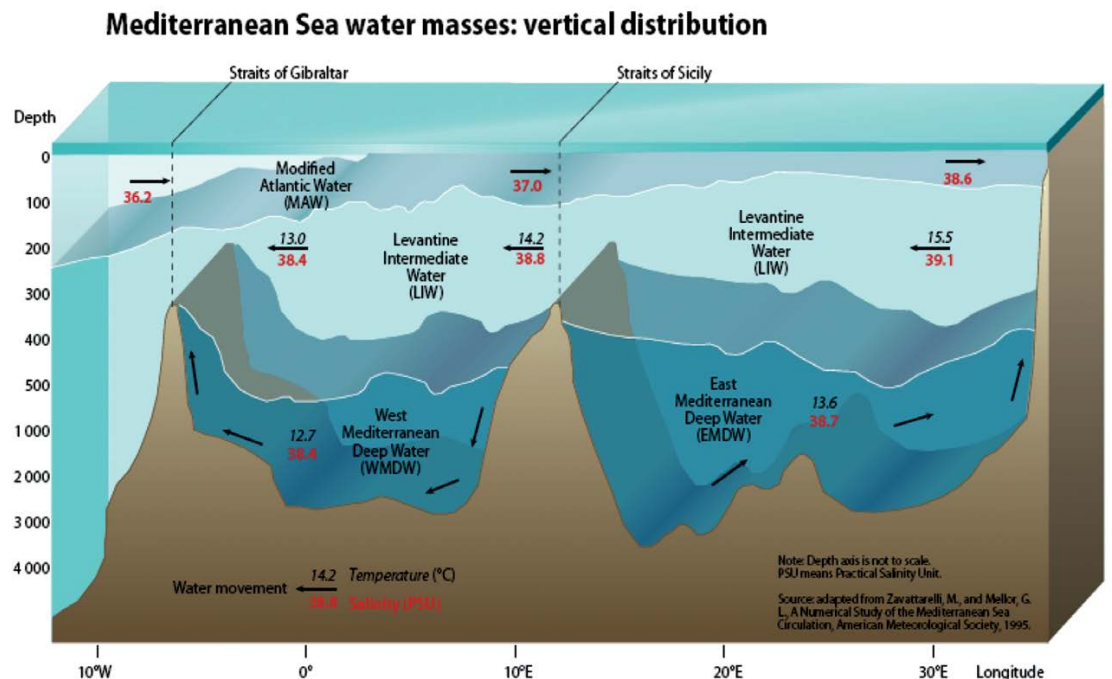

Figura 2.1.4: Shpërndarja vertikale e masave ujore në detin Mesdhe

Qarkullimi i ujit në detin Mesdhe është shumë kompleks. Ujërat sipërfaqësore vijnë nga Atlantiku dhe kthehen në ujëra të ndërmjetme në Mesdheun Lindor. Ujërat me kripësi të ulët të Atlantikut futen në Mesdhe, ndërsa ujërat e thellë me dendësi më të lartë të Mesdheut rrjedhin nën ujërat atlantike në drejtim të kundërt në Oqeanin Atlantik.

Ndryshueshmëria e rrymave në shkallë të mesme (Mesoscale variability) është jashtëzakonisht e dukshme në Mesdhe dhe është përgjegjëse për krijimin e rrymave qarkulluese të vogla (gyres) të cilat luajnë rol në produktivitetin parsësor

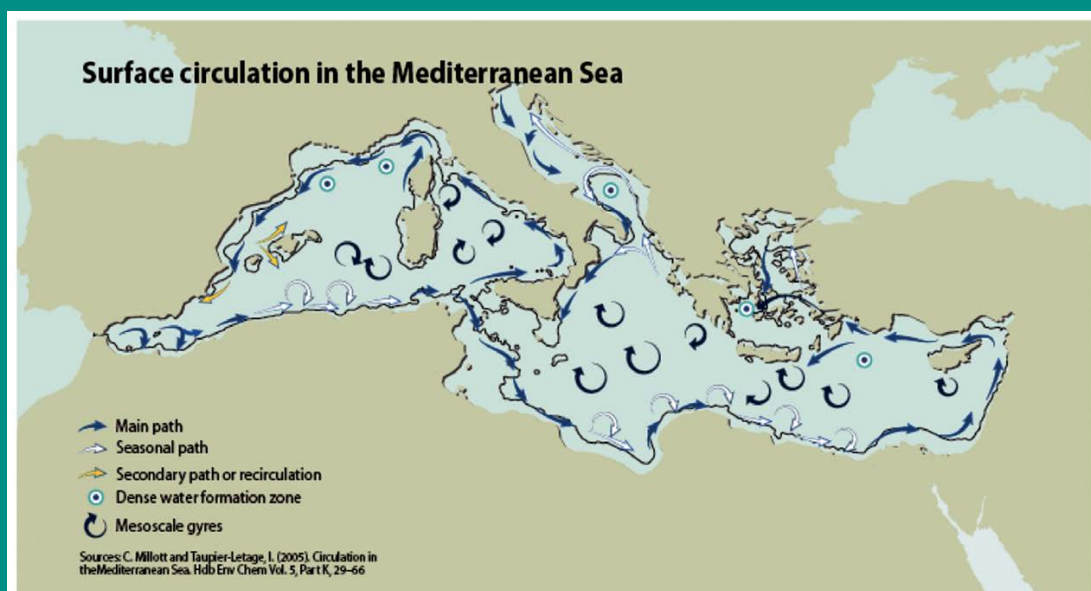

Figura 2.1.5: Qarkullimi sipërfaqësor në detin Mesdhe

USHQYESIT/PËRBËRJA KIMIKE

Uji i detit është një përzierje komplekse e lëndës inorganike të tretur dhe gazeve të tretur (duke mos përmendur shumë lëndë inorganike dhe organike dhe organizma që janë thjesht në pezulli). Sasia e lëndëve të tretura inorganike është ajo që i jep ujit të detit kripësinë. Meqenëse kjo sasi zakonisht është 35g/Kg, kripësia e ujit të detit zakonisht njihet me vlerën 35‰.

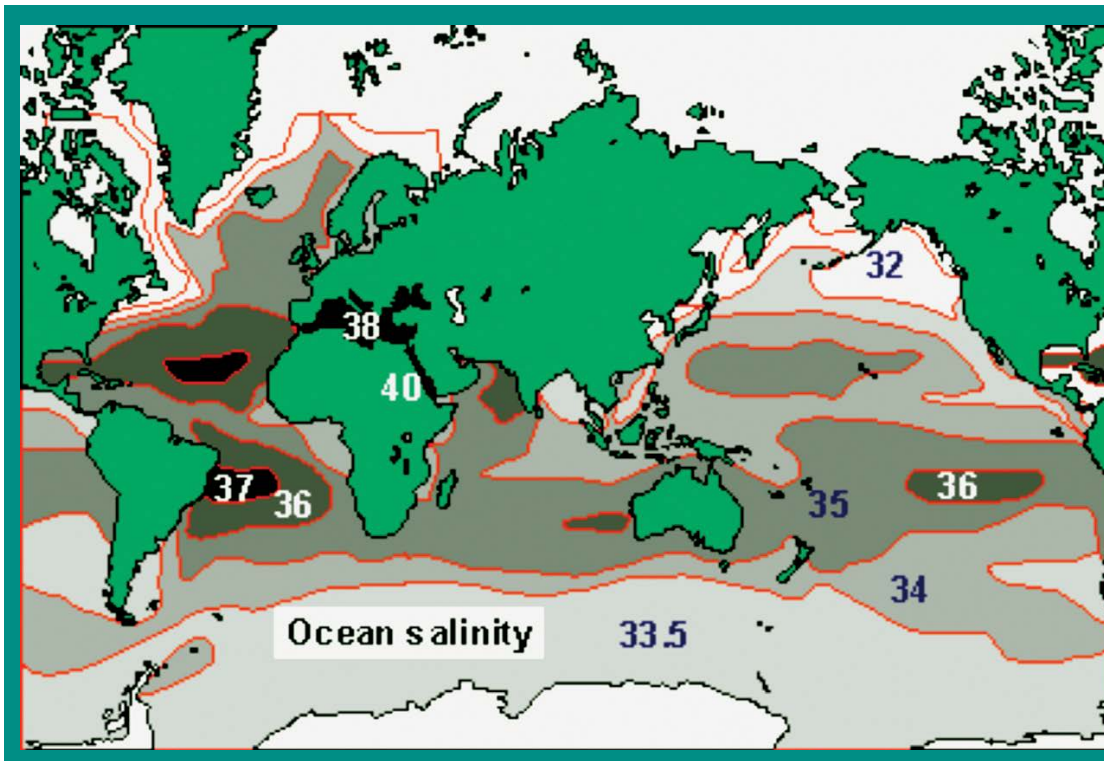

Figura 2.1.6: Kripësia e sipërfaqes së detit në pjesë të ndryshme të Oqeanit

Megjithatë, faktorë si regjimet e ulëta apo të larta të reshjeve, avullimi i lartë apo i ulët, rrjedhjet sipërfaqësore të larta nga toka, etj, ndikojnë në nivelet e kripësisë në situata lokale.

Mesdheu është një "basen përqendrimi" me një bilanc negativ hidrologjik me avullim që i tejkalon reshjet dhe prurjet e lumenjve. Kripësia e sipërfaqes së detit të Mesdheut rritet në drejtim të lindjes nga rreth 36 ‰ që është në Gjibraltari në 37.6 ‰ në lindje të Sardenjës dhe 39 ‰ e lart në pellgun lindor (Coll et al., 2010, Papadopoulou et al., 2011).

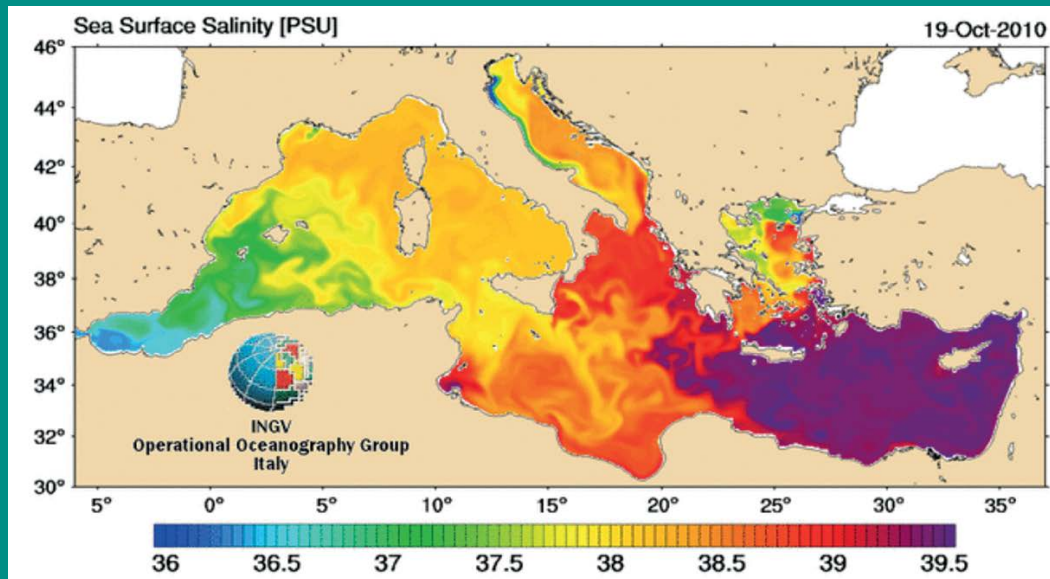

Figura 2.1.7: Kripësia e sipërfaqes së detit në Mesdhe në tetor 2010

Kripësia e ujërave të thella është 38.4 ‰ ose disi më pak. Ashtu si në të gjithë detet e tjerë dhe oqeanet, kloruret përbëjnë më shumë se gjysmën e totalit të joneve të pranishëm në ujërat e Mesdheut, dhe proporcionet e të gjitha kripërave kryesore në ujë janë konstante.

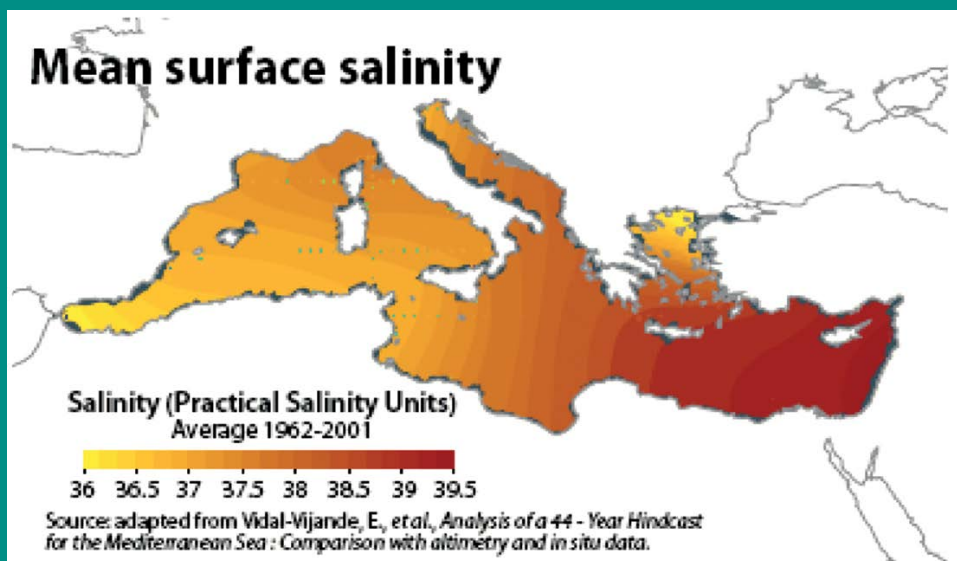

Figura 2.1.8: Kripësia mesatare e sipërfaqes së detit në Mesdhe

Të gjithë gazet e atmosferës janë në prani të tretur në ujin e detit. Nivelet e

oksigjenit në Mesdhe janë pothuajse të ngopur në shtresën sipërfaqësore (6 ml / l në dimër dhe 4.8 ml / l në verë). Në ujërat e thella përqëndrimi i oksigjenit është rreth 4.5 ml / l në pellgun perëndimor dhe 4.2 ml / l në pellgun lindor (Papadopoulou et al., 2011). Dioksidi i karbonit është i pranishëm kryesisht si jone bikarbonat, dhe është faktor kryesor që kontrollon pH e detit (normalisht brenda intervalit 7,5-8,4).

Një numër i përbërësve të vegjël të ujit të detit mund të konsiderohen si ushqyes thelbësorë për rritjen e bimëve. Ushqyesit kryesorë të gjetur në ujin e detit janë nitratet, fosfatet dhe silikatet. Nitratet janë lloji me përmbajtje më të lartë azoti, megjithatë nitritet, amoni dhe komponimet ndihojnë gjithashtu në aktivitetin biologjik. Ushqyesit janë të rëndësishëm për prodhimin parësor. Nëse ata janë sasi të kufizuar në ujërat sipërfaqësore, edhe produktiviteti është i kufizuar.

TABELA 2.1: PËRBËRËSIT KRYESORË TË UJIT NË OQEAN ($S = 35.00\text{‰}$)

NR	PËRBËRËSI	G/KG
1	SODIUM	10.770
2	MAGNESIUM	1.300
3	CALCIUM	0.412
4	POTASSIUM	0.399
5	STRONTIUM	0.008
6	CHLORIDE	19.340
7	SULPHATE (AS SO_4)	2.710
8	BROMIDE	0.067
9	KARBONI (I PRANISHËM SI BIKARBONAT, KARBONAT, DHE DIOKSID KARBONI MOLEKULAR)	0.023 NË PH 8.4 DERI 0.027 NË PH 7.8
SOURCE:		TAIT, 1981

Mesdheu është një nga detet më oligotrof, për shkak të përqëndrimeve të larta të oksigjenit dhe përqëndrimeve të ulëta të ushqyesve, me oligotrofi që rritet përgjatë dy boshteve: përqëndrim-lindje dhe veri-jug (Danovaro et al. 2010). Disponueshmëria e ushqyesve është e ulët, sidomos për fosforin (N:P deri në 60), edhe pse ky kufizim mund të zbutet nga prurjet që vijnë nga brigjet shumë të populluara dhe nga atmosfera. Për këtë arsye zonat me produktivitet të lartë janë të kufizuara kryesisht në hapësirat në afërsi të prurjeve të mëdha të ujërave të ëmbla dhe / ose me qarkullim të intensifikuar të rrymave.

Prodhimi biologjik ulet nga veriu në jug dhe përqëndrimi në lindje dhe është në proporcion të zhdrejtë me rritjen e temperaturës dhe kripësisë (Danovaro et al. 1999). Kjo ilustron faktin që Deti Mesdhe është shumë heterogjen. (Coll et al., 2011). Prodhimi parësor është mesatarisht tri herë më e ulët në pellgun lindor se sa në atë përqëndrimor (RAC UNEP-MAP / SPA 2010) (Fig. 2.1.9).

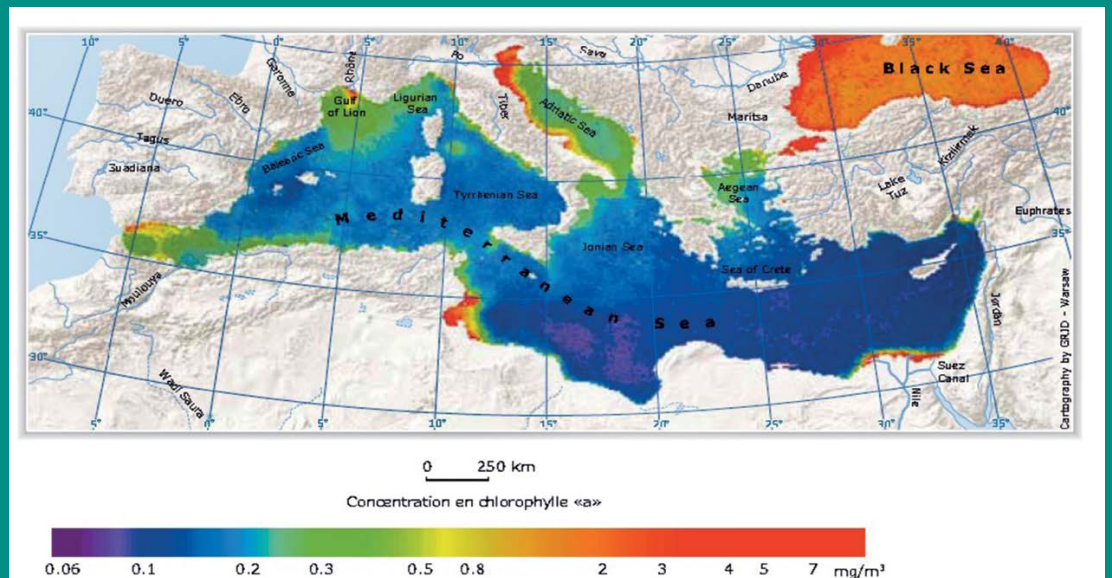

Figura 2.1.9: Përqendrimet mesatare në sipërfaqe të klorofilit 'a' në vjeshtë të vitit 1998 (source: NASA SeaWiFS Project and Orbimage Inc. in AEE, 2009)

Një gradient i qartë përqendrim-lindje vihet re në përqendrimet e klorofilës dhe lëndëve ushqyese në Mesdhe. Nga natyra e përgjithshme oligotrofe e Mesdheut lindor përjashtim bën sistemi shumë eutrofik i Adriatikut të veriut si pasojë e shkarkimeve të ushqyesve nga lumenjtë veriorë, kryesisht nga lumi Po. (EEA Report no 4/2006).

Eutrofikimi, një problem shumë i zakonshëm në trupat ujore detare të mbrojtura, të tilla si portet dhe gjiret gjysmë të mbyllura, është raportuar si i përkeqësuar (EEA 2006, UNEP 2010), por për shkak të prurjeve të ulëta të ushqyesve dhe hapësirës së tij të madhe, baseni nuk do të jetë seriozisht i kërcënuar nga presionet eutrofike gjatë 2 dekadave të ardhshme, dhe parashikimi për detin Mesdhe llogaritet si mesatar (UNEP, 2010; Papadopoulou et al, 2011.).

EKOSISTEMET BREGDETARE DHE DETARE

Ripi bregdetar kontinental

Në Mesdhe, rripi bregdetar përmban ekosisteme me interes botëror për ruajtjen e biodiversitetit. Këto janë kryesisht dunat ranore bregdetare dhe ligatinat bregdetare, sidomos lagunat bregdetare. Lagunat paraqesin habitate të larmishëm dhe të pasur, që meritojnë studim më specifik.

Zona bregdetare (sistemi fital)

Shelfi kontinental mesdhetar përmban habitate të pasura dhe të rëndësishme. Sipas Bellan Santini et al. (1994) në sistemin fital (phytal system) përfshihen:

- o kati Supralittoral ku janë të pranishme organizma që kërkojnë shkallë të lartë lagështie, por që kurrë nuk janë të zhytur. Kufiri i sipërm korrespondon me zonën që laget nga dallgët (përfshirë spërkatjen e dallgëve);

- o kati Mediolittoral, që korrespondon me zonën e ndikuar nga dallgët, që i nënshtrohet variacioneve të nivelit të detit të shkaktuara nga era, presioni atmosferik dhe baticat;
- o kati Infralittoral, që është zona e zhytur ku rriten fanerogameve detare dhe algat dritëdashëse (fotofile);
- o kati Circalittoral, i cili shtrihet deri në kufirin e mbijetesës së algave autotrofe shumqelizore (rasti i përgjithshëm).

Deti i thellë

Deti i thellë zakonisht nënkupton thellësitë detare ku mungojnë organizmat fotosintetike. Sipas disa autorëve dhe organizatave, ky term përdoret për zonat që shtrihen jashtë shelfit kontinental. Ekosistemet e detit të thellë konsiderohen jashtëzakonisht të qëndrueshme në krahasim me mjediset bregdetare. Ky tipar i rëndësishëm i tyre është i lidhur me temperaturat dhe kripësinë, që zakonisht nuk luhaten shumë në këtë nivel (UNEP-MAP RAC / SPA, 2010). Të dhënat në dispozicion për Mesdheun janë mjaft të pakta, por disa punime kanë bërë të mundur të kryhet një inventar cilësor në këto ekosisteme, edhe pse të dhënat mbi biogeografinë ende mungojnë.

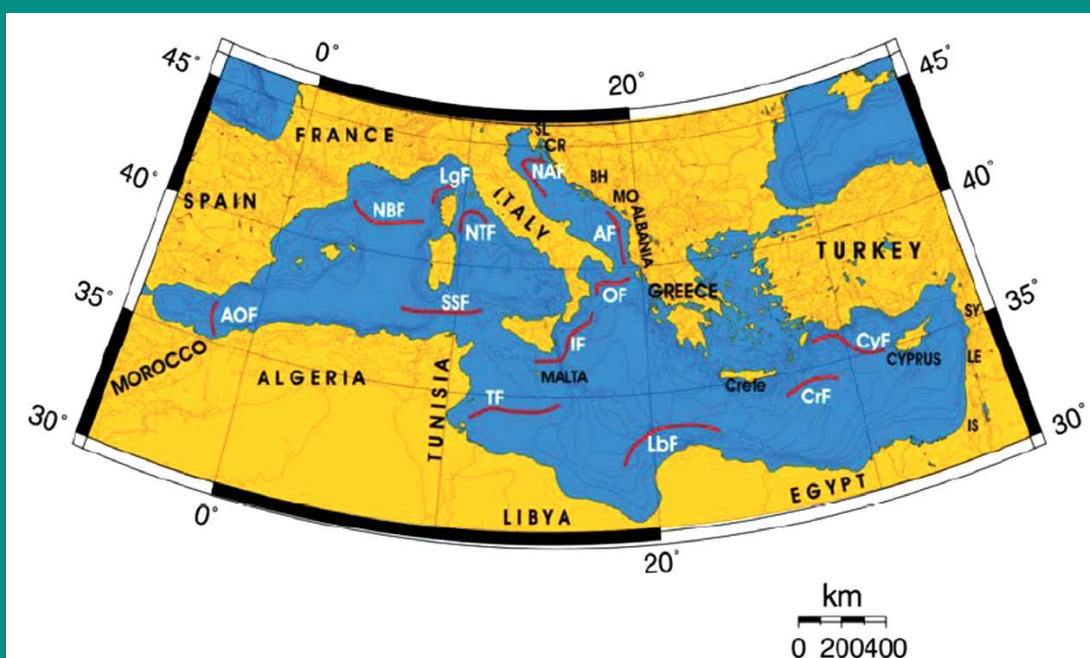

Figura 2.1.10: Frontet në detin Mesdhe (source: Belkin et al., 2008, in Sea Around Us, 2009). AF= Fronti Shqiptar, AOF=Fronti Almeria-Oran, CrF=Fronti Kretws, CyF= Fronti Qipros, LbF= Fronti Libian LgF= Fronti Ligurian, NAF= Fronti Adriatikut verior, NBF= Fronti very Balearic, NTF= Fronti veri Tyrrhenian, OF= Fronti Otrantos, SSF= Fronti Sardenjë-Siçily, TF= Fronti Tunizian. (UNEP-MAP RAC/SPA, 2010)

Detet e hapur (kryesisht ekosistemet pelagjike)

Këtu në gjejmë kryesisht *"upwellings", vorbulla dhe fronte (Fig.2.1.10). Frontet termike korrespondojnë me zonat e kontaktit në mes dy masave të ujit me temperatura të ndryshme.

Këto rajone janë shpesh vendi i përzierjeve vertikale që mund të sjellin në sipërfaqe kripëra minerale të cilat nxisin zhvillimin e planktonit dhe ndihmojnë të krijohet një zinxhir ushqimor. Upwellings konsiderohen si ndër ekosistemet më produktive në mjedisin detar. Në Mesdhe, detet e hapur, dete që shtrihen jashtë ujërave territoriale të vendeve të Mesdheut, formojnë një pjesë të madhe të pellgut të Mesdheut, rreth 2.5 milion kilometra katrorë. Deti i hapur mbështet një përzgjedhje të madhe të jetës detare dhe ka xhepa me produktivitet relativisht të lartë (vorbulla, upwellings dhe fronte). Aktualisht ka vetëm një Zonë të Mbrojtur Detare në Mesdhe: Pelagos Sanctuary për gjitarët detare të Mesdheut (UNEP-MAP RAC / SPA, 2010).

* Erërat që fryjnë mbi sipërfaqen e oqeanit e shtyjnë ujin tutje. Pastaj uji ngrihet lart nga nën sipërfaqja për të zëvendësuar ujin e shtyrë larg. Ky proces është i njohur si «upwelling.»

Faktorët që ndikojnë në shpërndarjen e organizmave detare, dhe për pasojë në tipet dhe shpërndarjen e komuniteteve bentike, janë si më poshtë:

- *Temperatura;*
- *Përbërja e ujit;*
- *Rrymat;*
- *Thellësia / Presioni;*
- *Ndriçimi;*
- *Kripësia;*
- *Turbullira;*
- *Natyra e substratit;*
- *Disponueshmëria e ushqimit;*
- *Konkurrenca biologjike.*

Siç pritet, disa faktorë (të tillë si shpejtësia e rrymave) kanë ndikim mbizotërues mbi të tjerët (të tillë si përqendrimi i oksigjenit) dhe një seri faktorësh të ndërlidhur veprojnë për të përcaktuar strukturën dhe funksionimin e komuniteteve bentike.

NDIKIMI I BRIGJEVE

Zona kufitare tokë-det, zakonisht e njohur si zona bregdetare përfshin tre sektorë: tokën, zonën litorale apo ndër-baticore (që është periodikisht e mbuluar nga uji), dhe zonën sub-litorale (që shtrihet nga zona ndër-baticore deri në skaj të shelfit kontinental).

Cilësia e ujit, përhapja dhe tipet e tokave periodikisht nën ujë, tipet dhe shpërndarja e komuniteteve bentike, prania dhe statusi i peshkut dhe burimeve të tjera detare, variojnë shumë. Ky variacion nuk është vetëm në hapësirë, por edhe në një vend, kur kushtet mund të ndryshojnë në mënyrë të konsiderueshme në intervale të ndryshme kohore. Kjo ndryshueshmëri e madhe është e ndikuar nga faktorët e mëposhtëm:

- *Mungesa apo prania e një shelfi (rafshine) bregdetar dhe variabiliteti batimetrik drejt vijës së bregut;*
- *Stina (dimër ose verë);*
- *Natyra e bregut (shkëmbor, plazh, etj);*
- *Konfigurimi / kompleksiteti i vijës bregdetare (e hapur, gji, etj)*

Këta faktorë përcaktojnë kushtet fizike të një vendndodhje dhe për pasojë përshtatshmërinë e një zone për popullimin nga bashkësi të veçanta të bimëve dhe kafshëve. Parametrat fizikë dhe kimikë që do të ndryshojnë në bazë të kombinimit të faktorëve të mësipërm përfshijnë:

- *Periodicitetin e ekspozimit të zonave ndër-baticore;*
- *Temperaturën;*
- *Veprimin e dallgëve;*
- *Përqendrimet e oksigjenit, lëndëve organike, ushqyesve, lëndëve inorganike dhe ushqimin;*
- *Kripësinë;*
- *Prurjet e ujërave të ëmbla, turbullirën dhe ndriçimin.*

Krahas këtij variabiliteti natyror janë dhe hyrjet (imputet) në mjedisin litoral si rezultat i veprimtarisë njerëzore, të tilla si ndotësit kimikë dhe ndotësit e mbetjeve të ngurta. Përveç ndryshimeve në variabilitetin e mjedisit litoral, aktivitetet njerëzore ndikojë drejtpërdrejt në funksionet natyrore të këtyre ekosistemeve bregdetare. Ndotësit mund të kenë ndikim të madh negativ në qelizat dhe indet e individit, popullatës dhe bile tërë komunitetit. Burimet kryesore të ndotësve përfshijnë mbetjet e patrajuara urbane dhe industriale dhe aktivitete të tilla si bujqësia intensive dhe pylltaria. Lumenjtë i shpërndajnë ndotësit larg nga origjina e tyre.

MODULI 2**TEMA****NATYRA E MJEDISIT DETAR****2.2 Ekosistemet bregdetare****OBJEKTIVI**

Të demonstrohet se ekosistemet bregdetare sigurojnë një gamë të mirash dhe shërbimesh, dhe se këto ekosisteme janë të lidhura.

RËNDËSIA

Lidhjet ndërmjet ekosistemeve bregdetare nuk janë njohur apo vlerësuar gjithmonë. Kështu, në marrjen e vendimeve për shpërndarjen hapësinore të aktivitetit ekonomik, proceset kritike të ekosistemit shpesh janë ndërprerë. Ruajtja e integritetit të ekosistemeve kësisoj kërkon të kuptuarit e ekosistemeve dhe lidhjeve të tyre.

PREZANTIMI

Leksion

**PAJISJET /
MATERIALET**

Projektor

KOHA

0.5 orë

HYRJE

Kur burimet e rinovueshme natyrore zakonisht ndeshen së bashku për të formuar grupime karakteristike, grupime të tilla cilësohen si ekosisteme. Një ekosistem mund ta përkufizojmë thjesht si një komunitet biologjik të organizmave që ndërveprojnë si dhe mjedisin e tyre fizik.

“Zona bregdetare” nënkupton hapësirën gjeomorfologjike në çdo anë të detit, në të cilën bashkëveprimi midis pjesëve detare dhe tokësore ndeshet në formën e sistemeve komplekse ekologjike dhe burimore, duke përfshirë komponentët biotikë dhe abiotikë që bashkëjetojnë dhe ndërveprojnë me komunitetet njerëzore dhe aktivitetet e rëndësishme ekonomiko-shoqërore.

Ekosistemet tipike që ndeshen në zonën bregdetare (UNEP-MAP/RAC/SPA 2006) përfshijnë:

- Pyjet bregdetare
- Dunat
- Ligatinat bregdetare
- Zonën bregdetare (sistemin fital)
- Detin e hapur (kryesisht ekosistemet pelagjike)

Këto ekosisteme janë të gjitha të lidhura (përveç pyjeve) nga lëvizja e ujit, toka me detin (ndikimi i tokës) dhe deti i hapur me tokën (ndikimi i detit). Lidhjet ndërmjet këtyre ekosistemeve gjithashtu mund të përcaktohen nga disa prej funksioneve të tyre ekologjike (Tabela 2.2.1).

Në mesin e ekosistemeve që gjenden në zonat bregdetare, zona ndërbatore shkëmbore, grykat e lumenjve dhe, mbi të gjitha, livadhet e barishteve detare (kryesisht *Posidonia oceanica*) janë me vlera të veçanta ekologjike. Këto dhe ekosisteme të tjera janë gjithashtu të rëndësishme për speciet e rrezikuara. Përmendim rastin e fokës së Mesdheut, e cila përdor shpellat si vendbanim, breshkat detare, të cilat përdorin plazhet me rërë për folezim, barishtet detare për tu ushqyer dhe barishtet ose fundet baltore për dimërim, shpendët detare, të cilat i përdorin ligatinat, brigjet shkëmbore apo ishujt për folezim dhe pushim.

PËRSHKRIM I SHKURTËR I HABITATEVE TË ZONËS BREGDETARE

Pyjet bregdetare

Sipas FAO, pyjet janë territoret ku mbulesa e drurëve të mëdhenj është mbi 10% (UNEP-MAP-Plan Bleu, 2009). Këto ekosisteme janë më të zhvilluara në brigjet veriore se në ato jugore, në raport me degradimin nga shkalla e lartë e mbishfrytëzimit në Mesdheun verior; në pellgun lindor gjendja është e ndërmjetme. Këto ekosisteme pritet të jenë të ndjeshme ndaj ndryshimeve klimatike të cilat aktualisht po ndikojnë në rajonin e Mesdheut. Pjesa më e madhe e pyjeve bregdetare në Shqipëri janë të mbrojtura.

Dunat ranore

Dunat luajnë një rol të madh në ruajtjen e plazheve dhe mbrojtjen e pyjeve, komuniteteve biologjike dhe shërbimeve që lidhen me to. Në Mesdhe ka tipe të ndryshme dunash ranore: dunat e bardha, gri, etj. Degradimi i dunave në Mesdhe është rënduar që nga vitet 1900 dhe humbjet llogariten në mbi 70% të dunave. Pak duna kanë mbetur të paprekura rreth Mesdheut.

Ligatinat bregdetare

Ligatinat bregdetare, sidomos lagunat, estuaret dhe deltat, janë jashtëzakonisht dinamike. Është vlerësuar se lagunat bregdetare, si ekosisteme specifike në mes të tokës e të detit, janë ekosistemet ujore më produktive.

Lagunat bregdetare mesdhetare ofrojnë një larmi të habitateve për shumë specie. Ato shërbejnë si zona folezimi dhe vende ushqimi për shumë peshq bregdetare. Këto mjedise karakterizohen nga një biodiversitet i lartë.

Në Shqipëri Lagunat bregdetare zenë sipërfaqe mbi 15.000 hektarë dhe kanë interes të madh ekonomik dhe ekologjik pasi ato përbëjnë vende të rëndësishme për peshkim, si dhe zona të rëndësishme për shpendët (Ramsar Sites).

Zona e Patokut është një bazë e rëndësishme ushqimi për breshkat e detit në Mesdhe (White et al., 2011).

Zona bregdetare (sistemi fital)

Biodiversiteti detar është i përqëndruar kryesisht në zonën e bregut (midis 0 dhe 50 metra thellësi), e cila përmban rreth 90% të specieve bimore të njohura dhe 75% të specieve të peshqëve të Mesdheut. Flora fotosintetike fillon të zhduket midis 50 dhe 200 m thellësi (sipas rajonit dhe transparencës së ujit).

Makroflora mesdhetare detare është vlerësuar të ketë rreth 1000 specie makroskopike, pesë nga të cilat janë fanerogameve detare. Livadhet e *Posidonia* përbëjnë ekosistemin kryesor mesdhetar në aspektin e biodiversitetit, pasi në to jeton një e katërta e specieve të njohura detare në një sipërfaqe që vlerësohet të mbulojë rreth 1.5% të funddetit.

Këto livadhe shërbejnë si vend riprodhimi dhe mbrojtje për shumë specie komerciale dhe burim i prodhimit primar dhe njëkohësisht përbëjnë një prej habitateve të ndjeshme të Mesdheut për ruajtjen e qëndrueshme të peshkimit jo-industrial.

Kategoritë e ekosistemeve që janë më karakteristike për biodiversitetin e Mesdheut dhe më shumë subjekt i marrëdhënieve me aktivitetin njerëzor:

Nga vija e bregut deri në 100 m izobate:

-Livadhet e *Posidonia oceanica*: 35,000 km²

-Formacione koralogjene: 108.500 km²

-Funde shkembore me alga fotofile: 108.500 km²

-Funde me substrate të butë: 217,000 km²

Përtej 100 m izobate:

-Detet e hapura, duke përfshirë ekosistemet pelagjike dhe bentike, për pjesën tjetër të pellgut, përkatësisht rreth 2.066.000 km².

TABLE 2.2.1: FUNKSIONET EKOLOGJIKE TË EKOSISTEMEVE TË ZGJEDHURA

NR	EKOSISTEMI	FUNKSIONI
1	PYJET	2. MBROJTJE NGA PËRMBYTJET 3. OFROJNË REZINA, VAJRA, ILAÇE 4. SIGUROJNË PRANINË E UJIT 5. PARANDALOJNË EROZIONIN 6. HABITATE PËR SPECIE KAFSHËSH TË EGRA
2	DUNAT	<ul style="list-style-type: none"> • MBROJTJE E BRIGJEVE, KONTROLL I EROZIONIT, PASTRIM TË UJRAVE • MBROJTJE E PYJEVE, KOMUNITETEVE BIOLOGJIKE DHE STRUKTURAVE PAS TYRE • SIGURON VENDE PËR FOLE PËR BRESHKAT E DETIT
3	LIGATINAT	<ul style="list-style-type: none"> • KONTROLL I PËRMBYTJEVE • “ÇERDHE” PËR PESHQIT • KAPJE E SEDIMENTEVE (PËRMIRËSON RRJEDHJET SIPËRFAQËSORE PËR NË DET) • NDËRTIM TERRENI (KAPJE E SEDIMENTEVE) • MBRON BRIGJET NGA ENERGJIA E DALLGËVE DHE STUHITË • SHËRBEN SI HABITAT PËR SHPENDËT, DHE SPECIE TË TJERA TË KAFSHËVE TË EGRA
4	ZONA BREGDETARE (SISTEMI FITAL) LIVADHET E BARISHTEVE DETARE	<ul style="list-style-type: none"> • FUNKSIONON SI ÇERDHE PËR PESHQIT E VEGJËL, KRUSTACËT DHE BUTAKËT • PARANDALONI EROZIONIN E BRIGJEVE DUKE ULUR ENERGJINË E DALLGËVE, DHE LIDHUR. KJO PËRMIRËSON QARTËSINË E UJIT • FUNKSIONON SI BAZË USHQIMORE PËR DISA LLOJE PESHQISH DHE IRIQËSH • OKSIGJENON UJËRAT, DUKE PRODHUAR OKSIGJEN QË ÇLIROHET NË ATMOSFERË MBI LIVADHET • EKSPORTON MATERIAL USHQYES NË ZONAT E THELLA TË AFËRTA

Figura 2.2.1:
Livadhet me
Posidonia
oceanica (Dhermi)

Figura 2.2.2:
Brezi i
Lithophyllum
byssoides

Figura 2.2.3:
"Pyll" me alga
kafe (Sazan)

MODULI 2**TEMA**

NATYRA E MJEDISIT DETAR

OBJEKTIVI

2.3 Deti Mesdhe si ekosistem rajonal

RËNDËSIA

Të demonstrohet se Deti Mesdhe është një ekosistem rajonal unik

---

PREZANTIMI

Leksion

**PAJISJET /
MATERIALET**

Projektor

KOHA

0.5 orë

HYRJE

Edhe pse në Temën 1 theksohet se deti nuk është një mjedis homogjen, rrymat që veprojnë në Mesdhe, i cili është deti i mbyllur më i madh dhe më i thellë në tokë, sigurojnë më shumë lidhje në të gjithë detin Mesdhe se sa midis Mesdheut dhe deteve fqinjë.

Mesdheu është një nga eko-rajonet prioritare në botë. Ai përfaqëson vetëm 0.82% të sipërfaqes së oqeanit, por me gati 17 000 specie detare të njohura, sot ai është habitat për 4-18% të biodiversitetit detar global, sipas grupeve taksonomike të studiuara (Coll et al., 2010; Bianchi & Morri, 2000), dhe ka një endemizëm të rëndësishëm prej 10-48% në varësi të grupeve (në Coll et al., 2010).

Deti Mesdhe ka gjithashtu grupin e vet të specieve emblematiche me rëndësi për ruajtje. Ky det strehon dy specie breshkash detare, breshkën e detit (*Caretta caretta*, EN) dhe breshkën e gjelbër (*Chelonia mydas*, EN). Kjo e fundit, me një popullsi rajonale prej disa qindra individësh, është e kufizuar kryesisht në basenin e lindor, ndërsa e para, me disa mijë individë në rajon, shtohet në Mesdheun qendror dhe migron nëpër ngushticën e Gjibraltarit në Atlantikun përëndimor. Specia e vetme e fokës në pellgun e Mesdheu është foka e Mesdheut (*Monachus Monachus*), endemike për rajonin dhe e rrezikuar në mënyrë kritike. Kjo specie konsiderohet nga IUCN si një nga 10 më të kërcënuarat në botë.

Bregdeti shqiptar duket se është një korridor migrimi i rëndësishëm për breshkën *Caretta caretta*, nga vendi i saj i shtimit në ishullin Zakynthos (Greqi) në detin Jon, për në bregdetin e Patokut (Shqipëri) në Detin Adriatik, i cili kohët e fundit është identifikuar si një zonë e rëndësishme ushqimi për këtë specie (INCA, 2013).

Për të mbrojtur këto specie, të gjitha shtetet duhet të punojnë së bashku. WWF e ka identifikuar rajonin e Mesdheut, si një vend me prioritet global, ku integriteti ekologjik duhet të ruhet për të kontribuar për një të ardhme më të sigurt dhe të qëndrueshme për të gjithë.

Deti Mesdhe është kompleks në ekologjinë e tij dhe dimensionet e tij sociale. Njëzet e një vendet që kufizojnë pellgun e këtij deti shumë të shfrytëzuar dhe shumë të vlerësuar, kanë rënë dakord në parim për të përmirësuar menaxhimin e aktiviteteve që e ndikojnë atë.

Për arsye shumë bindëse ekologjike, sociale dhe ekonomike Mesdheu duhet të menaxhohet në nivel rajonal (Tabela 2.3).

Në përputhje me Konventën për Mbrojtjen e Mjedisit Detar dhe Rajonit Bregdetar të Mesdheut dhe Protokollin e saj, Palët do të krijojnë një kuadër të përbashkët për menaxhimin e integruar të zonës bregdetare mesdhetare dhe do të marrin masat e nevojshme për të forcuar bashkëpunimin rajonal për këtë qëllim (UNEP / MAP / PAP, 2008)

Më poshtë paraqiten shembuj të programeve për të menaxhuar, ose të paktën të mbrojtur, burimet detare në nivel ndërkombëtar në Rajonin e Mesdheut:

- Plani i Veprimit për Mesdheun (UNEP - 1975)
- Programi Strategjik i Veprimit për Ruajtjen e Diversitetit Biologjik në rajonin e Mesdheut (SAP BIO)
- Plani i veprimit për zbatimin e Protokollit të Menaxhimit të Integruar të Zonës Bregdetare (ICZM)
- Marrëveshja për Ruajtjen e Cetaceve në Detin e Zi, Detin Mesdhe dhe Zonat kufitare Atlantike.
(ACCOBAMS)
- Planet e veprimit për ruajtjen dhe / ose menaxhimin e llojeve të rrezikuara ose të kërcënuara dhe pejsazhet detare të ndjeshme

Tetë Plane Veprimi rajonale të orientuara mbi biodiversitetin janë miratuar në kuadrin e MAP (Plani i Veprimit për Mesdheun). Shtatë prej tyre kanë të bëjnë direkt me ruajtjen e specieve më të rrezikuara dhe më emblematike dhe të habitateve të ndjeshme në Mesdhe. Këto përfshijnë fokën e Mesdheut; breshkat detare, veçanërisht breshkën e gjelbër; cetacet, sidomos delfinin turishkurtër; lloje të shpendëve si pulëbardhën e Audouin-it; peshqit kërcor si peshkaqenin e madh të bardhë dhe peshkun sharrë; bimë detare dmth makrofite dhe komunitete bimore që shihen si monumente natyrore, si Posidonia në shkëmbinj nënujorë; koraligjeni dhe biongurtësime të tjera gëlqerore, si struktura algash koraline. Plani i tetë i veprimit, që lidhet me hyrjen e specieve dhe specieve invazive, ka për qëllim marrjen e masave të koordinuara për të parandaluar, kontrolluar dhe monitoruar ndikimin e hyrjeve të tilla.

Konventat dhe Marrëveshjet Ndërkombëtare (globale)

1. Konventa Globale për Mbrojtjen e Diversitetit Biologjik
2. Konventa për Tregtinë Ndërkombëtare të Specieve të Rrezikuara të Faunës së Egër dhe Florës
3. Konventa Ramsar për Ligatinat me Rëndësi Ndërkombëtare
4. Konventa për Ruajtjen e Llojeve migratore të kafshëve të egra
5. Kodi i Sjelljes i FAO për Peshkimin e Përgjegjshëm

TABLE 2.3: HIERARKITË E MENAXHIMIT RAJONAL

ORGANIZIMI NE NIVEL EKOLOGJIK	NIVELET RAJONALE TE ORGANIZIMIT DHE MENAXHIMIT	AKTIVITETET INDIKATIVE DHE KAPACITETET PËR ÇDO NIVEL
<ul style="list-style-type: none"> ◆ EKOSISTEMET GLOBALE: AJRI, UJI, USHQYESIT, GJEOKIMIA, MIGRIMI 	<ul style="list-style-type: none"> • PROGRAME GLOBALE /NDERQEVERITARE <p>KONVENTAT MBI: DIVERSITETIN BIOLOGJIK, TREGTINE E SPECIEVE TE</p> <p>SPECIET MIGRATORE, KODI PER PESHKIM TE PERGJEGJSEM, ETJ.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ MARREVESHJE NDERQEVERITARE ◆ DIPLOMACI ◆ MBESHTETJE NGA SHKENCA, INFORMATION, DHE MENAXHIM
<ul style="list-style-type: none"> ◆ EKOSISTEMET RAJONALE: • NIVELI EKORAJONAL • NIVELI PEJSAZHOR • KOMUNITETET BIME/KAFSHE • MIGRIMI 	<p>PROGRAME RAJONALE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • NIVELI SHUME- VENDESH: PLANI I VEPRIMIT PER MESDHEUN, PROGRAMI STRATEGJIK PER RUAJTJEN E BIODIVERSITETIT BIOLOGJIK, PLANI I VEPRIMIT PER MENAXHIMIN E INTEGRUAR TE ZONES BREGDETARE • NIVELI LOKAL: PROGRAM I MENAXHIMIT TE ZONES BREGDETARE, PARKU DETAR SAZAN-KARABURUN, PARKU KOMBETAR BUTRINTI, PLANI STRATEGJIK PER ZONAT E MBROJTURA DETARE DHE BREGDETARE 	<ul style="list-style-type: none"> - SHKENCE - MBLEDHJE INFORMACIONI, ZHVILLIM, DHE SHPERNDARJE - PLANIFIKIM RAJONAL, PLANIFIKIM DHE BASHKEPUNIM MIDIS VENDEVE - PLANIFIKIM DHE MENAXHIM I ZONAVE TE MBROJTURA - ZHVILLIM POLITIKASH DHE TEKNOLOGJISH PER TE NXITUR PRAKTIKA TE QENDRUESHME NE PYLLTARI, BUJQESI, PESHKIM, NATYRE E EGER, TOURIZEM, DHE MENAXHIM UJERASH - MONITORIM DHE RAPORTIM
<ul style="list-style-type: none"> ◆ EKOSISTEMET LOKALE ◆ HABITATET • STRUKTURA • PERBERJA E SPECIEVE • NDRYSHIMET GJENETIKE • MIGRIMI LOKAL 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ NIVELI I SITEVE VENDORE: • MBROJTJE KOMUNITARE E ZONAVE TE RIPRODHIMIT, PLANE TE MENAXHIMIT TE BASENEVE UJORE LOKALE DHE PERPJEKJE PER RIPERTERITJEN E PYJEVE 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ZHVILLIM DHE PËRDORIM TE AFTËSIVE DHE NJOHURIVE (TRADICIONALE DHE TEKNOLOGJIKE) PËR MBROJTJE, RIPERTERITJE, INVENTARIZIM, KËRKIM DHE SFRYTEZIM TË QËNDRUESHEM TE BURIMEVE NATYRORE

Bibliografia

Bianchi C. N. and Morri C. (2000): *Marine biodiversity of the Mediterranean Sea: situation, problems and Prospects for future research.* - *Marine Pollution Bulletin* Vol. 40, No. 5, pp. 367-376.

Coll M., Piroddi C., Albouy C., Lasram F. B. R., Cheung W. W. L., Christensen V., Karpouzi V. S., Guilhaumon F., Mouillot D., Paleczny M., Palomares M. L., Steenbeek J., Trujillo P., Watson R. and Pauly D. (2011): *The Mediterranean Sea under siege: spatial overlap between marine biodiversity, cumulative threats and marine reserves- Global Ecology and Biogeography, (Global Ecol. Biogeogr.)*

Danovaro R. et al. (2010): *Deep-Sea Biodiversity in the Mediterranean Sea: The Known, the Unknown, and the Unknowable.* Published: August 02, 2010 DOI: 10.1371/journal.pone.0011832. Featured in PLOS Collections

EEA Report No 4 (2006): *Priority issues in the Mediterranean environment (Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006, ISBN 92-9167-812-0, ISSN 1725-9177, © EEA, Copenhagen 2006*

HCMR- Hellenic Centre for Marine Research (2006): *International Action for Sustainability of the Mediterranean and Black Sea EnvirOnmeNt (IASON) Project. Deliverable 4.2 Assessment of Hazards and Threats on the Coastal Zone, arising either from Global Change or from Regional Variability due to either Natural or Anthropogenic Forcing.*

INCA (2013): *“Strategic Plan for Marine and Coastal Protected Areas (SPMCPAs)” developed with the support of UNDP in the frame of the Project “Improving Coverage and Management Effectiveness of Marine and Coastal Protected Areas”.*

Mangos A., Bassino J-P., Sauzade D. (2010): *The economic value of sustainable benefits rendered by the Mediterranean marine ecosystems. Plan Bleu, Valbonne. (Blue Plan Papers 8).*

Miller K. (1996): *Balancing the Scales: Guidelines for Increasing Biodiversity’s Chances Through Bioregional Planning.* World Resources Institute.

Papadopoulou KN, Markantonatou V and CJ Smith (2011): *Options for Delivering Ecosystem-based Marine Management. The Mediterranean Sea: Additional information on status of threatened ecological characteristics relevant to the Marine Strategy Framework Directive*

Richardson J. (2007): *Ecosystem-based management: from principles to implementation. In: Ecosystem Approaches and Oceans. - United Nations Publication, Sales No. E.07.V.4, United Nations • New York*

UNEP/MAP (2012): *State of the Mediterranean Marine and Coastal Environment, UNEP/MAP – Barcelona Convention, Athens, 2012.*

UNEP/MAP/PAP: *Protocol on Integrated Coastal Zone Management in the Mediterranean. Split, Priority Actions Programme, 2008.*

UNEP-MAP RAC/SPA (2010): *The Mediterranean Sea Biodiversity: state of the ecosystems, pressures, impacts and future priorities.* By Bazairi, H., Ben Haj, S., Boero, F., Cebrian, D., De Juan, S., Limam, A., Lleonart, J., Torchia, G., and Rais, C., Ed. RAC/SPA, Tunis; 100 pages.

UNEP-MAP/RAC/SPA (2006): *Classification of Benthic Marine Habitat types for the Mediterranean Region.*

Valavanidis A., Vlachogianni T. (2011): *Ecosystems and Biodiversity Hotspots in the Mediterranean Basin Threats and Conservation Efforts.* - *Science advances on Environment, Toxicology & Ecotoxicology issues.* www.chem-tox-ecotox.org

3.

ROJET(RANGERS) E ZONAVE TË MBROJTURA DETARE DHE BREGDETARE

MODULI 3

**ROJET(RANGERS) E ZONAVE TË MBROJTURA
DETARE DHE BREGDETARE**

TEMAT

3.1 Çfarë përfaqëson një roje detare/bregdetare dhe çfarë bën ai?

3.2 Detyra e rojes detare/bregdetare

MODULI 3**OBJEKTIVI****ROJET(RANGERS) E ZONAVE TË MBROJTURA DETARE & BREGDETARE**

Të trajnohen rojet detare e bregdetare nga agjensitë dhe partnerët përgjegjës për menaxhimin e ZMDB, për ti aftësuar ata dhe përmirësuar punën e tyre në menaxhimin e ZMDB dhe zbatimin e planeve të menaxhimit.

TEMAT

- Profili i një Rojeje Detare/Bregdetare
- Nëse doni të bëheni një roje i mirë, mbani mend..
- Paketa e punës së rojes detare/bregdetare
- Detyrat e një rojeje detare/bregdetare
- Kontrolli dhe Mbikqyrja
- Vëmendja ndaj publikut
- Monitorimi
- Detyra Praktike për punën e Rojes detare/ bregdetare
- Mirëmbajtja
- Patrullimi
- Monitorimi
- Vrojtimi dhe marrja e shënimeve në terren
- Si të kryejmë intervistimet dhe vëzhgimet
- Ushtrime

KOHA

2.5 orë

MODULI 3**ÇFARË PËRFAQËSON NJË ROJE DETARE/
BREGDETARE DHE ÇFARË BËN AI?****TEMA 1**

Profili i një Rojeje Detare/Bregdetare

OBJEKTIVI

Të theksojmë detyrat më të rëndësishme të një roje detare/ bregdetare, me qëllim konsolidimin e njohurive teorike me zbatim praktik, të tilla si mirëmbajtja, patrullimi dhe mbledhja e të dhënave për raportim.

QËLLIMI

Roja detare/bregdetare është një figurë e rëndësishme, për rritjen e etikës dhe ndërgjegjies së publikut. Ai është një person i cili ndikon në rritjen e njohurive dhe respektit për mjedisin natyror; gjithashtu, ai bëhet ndërmjetës midis komunitetit dhe zonës së mbrojtur, duke ndihmuar në mirëmbajtjen e objekteve, kërkimin dhe zgjerimin e informacionit mbi pasuritë natyrore të zonës, dhe u mëson të tjerëve vlerat e zonës. Për këtë arsye, dhe jo vetëm, roja bregdetare duhet të jetë i ndërgjegjshëm për rëndësinë e punës së tij; të njohë rëndësinë e kujdesit dhe informimit mbi vlerat e pasurive natyrore në zonën e mbrojtur ku ai vepron; dhe të kuptojë rëndësinë dhe detyrat e tij brenda zonës së mbrojtur detare/bregdetare.

PREZANTIMI

Leksion, prezantime nga pjesëmarrësit, punë në terren

**PAJISJET/
MATERIALET**

Projektor, dërrasë e zezë apo tabelë, projektor

USHTRIME

Përdorimi i Hartës së zonimit të zonave detare/ bregdetare

KOHA

2 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Pasi përshëndeten pjesëmarrësit, trajneri shpjegon çështjet që do të trajtohen në këtë modul dhe detajon konceptet me të cilat do të njihen pjesëmarrësit. Do të diskutohet figura e rojes detare/bregdetare, detyrat e ndryshme të tij dhe përgjegjësitë e tij mbi aspekte të ndryshme të menaxhimit të ZMDB.

HYRJE

A. Profili i një roje detare/bregdetare

Siç e tregon edhe emri, njëroje detare/bregdetare është roje e pasurive natyrore dhe kulturore e zonës për të cilën ai punon. Ai ka përgjegjësinë e kryerjes së detyrave të ndryshme brenda zonës. Detyrat e tij përfshijnë: mbikqyrjen, shoqërimin e vizitorëve, dhe mirëmbajtjen e instalimeve në zonë. Për të bërë mirë punën e tij, një roje detare/bregdetare duhet të jetë i ndërgjegjshëm për vlerat e zonës së mbrojtur për fëmijët, të rriturit dhe brezat e ardhshëm.

Një roje detare/bregdetare duhet:

- të shpenzojë kohë duke u kujdesur për pasuritë e zonës së mbrojtur, t'i mbrojë ato nga vjedhja dhe përdorimi ilegal
- të edukojë dhe tu trasmetojë të tjerëve rëndësinë e kujdesit dhe mbrojtjes së pasurive natyrore dhe kulturore të zonës së mbrojtur.
- të jetë një ndërmjetës midis komuniteteve dhe zonës së mbrojtur.
- Të jetë mikpritës për të gjithë njerzit që vizitojnë zonën e mbrojtur.

B. Nëse doni të jeni një roje e mirë detare/bregdetare, mbani mend se....

- **ju duhet të njihni mirë dhe mbronni zonën e mbrojtur.** Kjo do t'ju mundësojë të jeni të aftë të asistoni publikun dhe të flisni me njerzit që jetojnë aty, autoritetet, sipërmarrësit, menaxherët e hoteleve, peshkatarët, pronarët e anijeve, eksploruesit dhe kërkuesit. Në përgjithësi njerzit kanë pritshmëri të larta për njohuritë tuaja.
- **Ju duhet të keni një Marrëdhënie të mirë me banorët e zonës.** Nëse ju pranoheni dhe vlerësoheni nga banorët e komuniteteve përreth zonës suaj të mbrojtur, puna juaj do të jetë më e lehtë dhe më e kënaqshme.
- **ju duhet të jeni i vëmendshëm** në një mënyrë të përgjegjshme dhe të respektueshme.
- **Ju duhet të njihni mirë ligjet dhe rregulloret mbi zonën tuaj,** dhe të dini si të raportoni nëse thyhet ligji.
- **ju duhet të dini të përdorni dhe mirëmbani pajisjet tuaja.**
- **Ju duhet të jeni të identifikueshëm dhe të pajisur me uniformën e duhur.**

C. Paketa e shpinës së Rojes së zonave detare/bregdetare

Një nga pjesët më të rëndësishme të pajisjes që një roje detare/bregdetare duhet të ketë, është një çantë shpine me pajisjet e nevojshme për punën e tij.

Më poshtë janë dhënë disa objekte që një roje detare/bregdetare duhet të ketë me vete kur punon në zonat detare/bregdetare:

Pajisjet minimale

- Binokularë
- Kostum banjo special
- Hartë e plastifikuar e zonës që do të patrullohet
- Busull
- Dritë dore që nuk laget nga uji
- Thikë
- Kutë e ndihmës së shpejtë
- Qese plastike
- Bllok shënimesh që nuk laget nga uji
- Lapsa të posaçëm për të shkruar mbi sipërfaqe të lagura

Pajisje opsionale

- Guidë speciale për llojet detare (flora dhe fauna) e plastifikuar
- Vizore ose një objekt me gjatësi të njohur
- Qese plastike rrjetë
- Barometër
- Matës thellësie
- Kamera/aparat fotografik

D. Cilat janë detyrat e një Roje detare/bregdetare?

Detyrat kryesore të një roje detare/bregdetare mund të përcaktohen si më poshtë:

D.1 Punë në terren dhe edukim**D.2 Kontroll dhe mbikqyrje****D.3 Vëmëndje ndaj publikut****D.4 Monitorim****D.1 Roja detare/bregdetare si një Këshillues**

Nëse ju jeni një roje detare/bregdetare prej një nga komunitetet fqinje, atëherë ju jeni personi ideal për edukimin e të tjerëve. Puna si edukator është shumë e rëndësishme për zonat e mbrojtura të cilat shërbejnë si klasa të hapura në natyrë. Informacioni përhapet ose përmes bisedave informale ose nga pjesëmarrja e drejtëpërdrejtë në projekte dhe veprimtari të përbashkëta, duke e ndarë me grupet e interesit, mbështetësit lokalë apo shkollat dhe duke i dhënë këshilla autoriteteve vendore.

D.2 Kontrolli dhe Mbikqyrja

Mbikqyrja është një nga veprimtaritë që kryhet vetëm nga rojet e burimeve natyrore. Disa herë kjo nuk është një punë e lehtë, dhe në disa raste mund të përballeni me situata të rezikshme. Zonat e mbrojtura kanë standarte dhe rregullore të cilat rregullojnë sjelljen e vizitorëve. Roja detare/bregdetare duhet të sigurohet që këto standarte të përmbushen. Mund të sjellim si shembull verifikimin që duhet bërë kur peshkatori abuzon me periudhën apo vendpeshkimet, duke peshkuar gjatë sezonit të mbyllur për peshkim. Detyra mbikqyrëse e rojes detare/bregdetare, nuk përfshin vetëm kontrollin anembanë zonës, por gjithashtu edhe të qenit edukator dhe negociues me përdoruesit e zonës së mbrojtur.

D.3 Vëmendja ndaj publikut

Vëmendja ndaj publikut është një nga veprimtaritë më të rëndësishme edukative të ofruara nga zonat e mbrojtura. Shpeshherë vëmendja kushtuar vizitorëve ndryshon nga numri i njerzve, formimi i tyre apo edhe vetëm nga fakti që ata mund të jenë donatorë të mundshëm. Në mjaft raste, roja i parkut detar/bregdetar, është i vetmi person në zonën e mbrojtur që merr kontakt me vizitorët. Pavarësisht nga ky fakt, ai duhet të jetë gati për të dhënë informacion për zonën dhe t'u përgjigjet pyetjeve të vizitorëve.

Çelsi i një vëmendjeje të mirë ndaj publikut, qëndron në njohjen e mirë të tij.

Roja i zonës detare/bregdetare duhet të pyesë dhe të gjejë:

- *Nga vijnë vizitorët? Kjo do të thotë të dinë se nga cili qytet apo vend vijnë vizitorët, të ketë një raport të mirë me ta dhe ta bëjë vizitën e tyre më interesante.*
- *Formimin e tyre, si moshën, profesionin dhe interesat.*
- *Si udhëton vizitori, i vetëm apo në grup? Me cilin grup janë të organizuar? Sa pjestarë ka grupi?*

Është shumë e rëndësishme të dihet lloji i grupit me të cilin udhëton vizitori. Pyesni nëse është një grup familjar, një grup profesional kolegësh, një grup miqsh apo një grup shkencëtarësh. Çdo vizitor ka pritshmëri të ndryshme, në varësi të grupit me të cilin udhëton. Lidhur me numrin e njerzve në grup, nëse grupi është i vogël, është e thjeshtë ta udhërrefesh atë, ti japësh informacion dhe të planifikosh veprimtaritë. Kur grupet janë të mëdhenj, duhet bërë një planifikim i kujdesshëm, duke marrë parasysh faktorë të tillë si facilitetet dhe veprimtaritë. Ndarja e grupit të madh në grupe të vegjël mund ti ndihmojë vizitorët të kenë një përvojë më të këndshme dhe personale; njëkohësisht, vizitorë të grupeve të tjerë nuk do të shqetësoheshin.

Lejet speciale janë një mënyrë për të kontrolluar numrin e vizitorëve, mënyrën dhe kohën e vizitës në një zonë të mbrojtur. Këto leje kanë për qëllim të mbrojnë njerzit, zonën, pasuritë natyrore në zonë dhe facilitetet. Si shembuj mund të përmendim disa: për shembull, lejet special për zhytje në disa zona; lejet e veçanta për kërkuesit, lejet për kamping; lejet për të përdorur disa nga facilitetet e parkut; lejet për të vizituar apo qëndruar në zona të veçanta; lejet për të lundruar dhe lejet për sportet ujorë.

Pritshmëritë dhe interesat: përgjithësisht, vizitorët e një parku kërkojnë përvoja të veçanta. Pritshmëritë e tyre varen nga njohuritë apo kariera e tyre, interesat personale apo përvojat e tjera të përjetuara në parqe të tjerë të mbrojtur. Për të gjitha këto arsye, është shumë e rëndësishme për vizitorët që të njihen përpara vizitës me të gjithë informacionet e rëndësishme për parkun natyror. Nëse vizitori nuk njih çdo gjë mbi parkun, që para vizitës në të, atëherë ai duhet informuar që në krye të vizitës së tij mbi atë se çfarë mund të presë nga kjo përvojë.

Nëse kanë kërkesa speciale: Disa zona të mbrojtura ofrojnë facilitete të shumëllojshme, kështu që grupe të ndryshëm mund të marrin pjesë në veprimtari

edukative, sociale, intelektuale dhe fizike në natyrë. Këto grupe kanë kërkesa të veçanta dhe kërkojnë kështu edhe një vëmendje të veçantë. Në shumë raste, zona e mbrojtur posedon vetëm mjedisin dhe facilitetet. Një tjetër shembull i kërkesave të veçanta mund të jetë ai i grupeve me vizitorë të moshuar, të cilët janë gjithnjë e më shumë vizitorët më të shpeshtë të zonave të mbrojtura. Në këtë rast, një kërkesë e veçantë do të ishte transporti i përshtatshëm.

Siguria për vizitorët

Organizmat që merren me menaxhimin e zonave të mbrojtura janë përgjegjës për sigurinë e punonjësve të tyre dhe vizitorëve. Mënyra më e mirë për të ofruar sigurinë e kërkuar, është marrja e të gjitha masave për të reduktuar apo eliminuar ato kushte të mundshme që përbëjnë rrezik për vizitorët. Edhe nëse pavarësisht masave parandaluese të marra, ndodhin aksidente, personeli i parkut duhet të jetë në gadishmëri dhe i koordinuar për të dhënë çfarëdo lloj ndihme emergjence. Në një situatë emergjence, kyçi i suksesit është mënyra e përshtatshme e komunikimit. çdo aksident, urgjencë apo trajtim i një vizitori, duhet raportuar me shkrim, në mënyrë të hollësishme, e pajisur me të gjithë informacionin e nevojshëm.

Emergjencat

Pavarësisht mirë-menaxhimit të zonave të mbrojtura, do të ketë gjithnjë situata që nuk mund të kontrollohen. Emergjencat janë të papritura, dhe si të tilla ato kërkojnë një përgjigje të shpejtë. Emergjencat mund të jenë përmytje anijesh, zjarre, përplasje varkash, humbje njerzish, përmytje, apo stuhi të fuqishme që kërkojnë evakuim. Procedurat e emergjencave dhe rrugët e shpëtimit duhet të jenë të mirëpërcaktuara.

Pajisjet që ndihmojnë në rastet e emergjencave, duhet të jenë në gjendje të mirë, gati për përdorim dhe të ruajtura në vende lehtësisht të arritshëm. Është e rëndësishme që mjetet e transportit (varkat, motorçikletat, makinat) e destinuara për këtë qëllim, të jenë të pajisura me mjetet bazë që ndihmojnë në raste emergjencash. Pavarësisht emergjencës, pesë janë rregullat bazë që duhen zbatuar në një rast emergjence:

- Merr informacion të plotë mbi emergjencën.
- Më parë planifiko, pastaj vepro. Mos e kthe një emergjencë në një katastrofë duke vepruar nxitimthi.
- Vepro të parandalosh emergjencën nga komplikimi.
- Kërko ndihmë.
- Paralajmëro eprorin.

VËMENDJA NDAJ PUBLIKUT PËRFSHIN:

- MBAJTJEN E NJË REGJISTRI PËR VIZITORËT
- UROJUNI VIZITORËVE MIRSEARDHJEN
- SIGURONI NJË INFORMACION TË PËRGJITHSHËM MBI ZONËN: ATRAKSIONET E SAJ, MASAT E SIGURISË, SHËRBIMET E MUNDSHME.
- NDIHMOJINI VIZITORËT TË ORIENTOHEH
- REKOMANDONI VENDE PËR TU VIZITUAR DHE VEPRIMTARI PËR TU NDJEKUR
- OFRONI SIGURI PËR VIZITORËT
- NDIHMOJINI VIZITORËT NË RAST EMERGJENCE APO PROBLEMESH TË NDRYSHME
- KONTROLLONI VEPRIMTARINË DHE SJELLJEN E VIZITORËVE

SI TA BËNI KËTË?

GJËJA MË E MIRË ËSHTË TË KESH NJË STIL PERSONAL. ÇDONJËRI ËSHTË UNIK. DIJA, QËNDRIMI, VLERAT, BESIMI, FYTYRA, SHPREHJA, LEVIZJET. TË GJITHA KËTO JANË PJESË E STILIT TUAJ

ÇELSI ËSHTË KOMUNIKIMI I MIRË

D.4 Monitorimi

Monitorimi është mbledhja sistematike e informacionit në kohë, për një aspekt apo dukuri të caktuar. Monitorimi është komplementar me veprimtarinë patrulluese dhe siguron informacion për të kuptuar më mirë zonën. Ai përfaqëson një veprimtari të rëndësishme, sepse natyra është nën një ndryshim të vazhdueshëm, dhe regjistrimi i këtyre ndryshimeve është i rëndësishëm në vendim-marrjen për administrimin dhe menaxhimin e zonës.

E. Metoda praktike për punën e Rojes detare/bregdetare

Më poshtë po rendisim disa metoda bazë që ndihmojnë në kryerjen si duhet të punës së rojes detare/bregdetare.

E.1 Mirëmbajtja

Mirëmbajtja e instalimeve në zonën e mbrojtur është një tjetër detyrë e rojes detare/bregdetare. Kjo veprimtari përfshin: kujdesin dhe mirëmbajtjen e shtegkalimeve, tabelave, kasolleve prej kashte, etj., mbajtjen pastër të shtegkalimeve, zonave të pushimit, banjove dhe instalimeve të tjera, si dhe kujdesin që qëndrimi i vizitorëve të jetë i këndshëm.

Në zonat e mbrojtura detare/bregdetare, infrastruktura është nën ndikimin e detit, lagështisë dhe kripshmërisë së zonës; këto kushte klimaterike e ulin jetëgjatësinë e ndërtesave, ndaj në këtë rast mirëmbajtja është me rëndësi të veçantë.

E.2 Patrullimi

Patrullimi nënkupton ecjen përgjatë vendeve më të rrezikuar apo të kërcënuara të zonës së mbrojtur. Në thelb patrullimi kryen dy funksione: kontrollon veprimtaritë e ndryshme në zonë dhe monitoron burimet matyrore.

Patrullimi duhet kryer përiodikisht, në vend-kyçe dhe në periudha kohe të caktuara, në përputhje me periudhën me më shumë aktivitet në zonë. Informacioni i mbledhur gjatë patrullimit shërben si bazë të dhënash për planet menaxhues për zonën tuaj. Për shembull, nëse prerjet e pyjeve & shkurretave bregdetare janë një nga problemet më të mëdha në zonën tuaj, është e nevojshme të shkohet me varkë në këto zona. Patrullimi duhet gjithashtu të kryhet edhe gjatë periudhave të folezimit të shpendëve detarë e bregdetarë. Kjo gjë duhet bërë natën dhe përgjatë gjithë bregdetit.

Mbikqyrja e vazhdueshme kërkon përpjekje të mëdha në rastet kur keni dijeni për sulm dhe shkelje ilegale në zonë (Tërhiq në zonë, gjatë natës, roje patrulluese me elektik dore dhe blloqe shënimi).

Rekomandime për një patrullim të mirë

- Përgatitni një plan javor pune.
- Ndryshoni itinerarin vazhdimisht.
- Patrulloni në grup prej dy ose më shumë njëzësh.
- Informoni administratorin ose personin përgjegjës për zonën ku ju po shkoni, itinerarin tuaj dhe kohën e kthimit tuaj.
- Mbani një bllok shënimesh për të regjistruar të dhënat apo çdo vëzhgim që ju e konsideroni të vlefshëm.
- Planifikoni patrullim ditën dhe natën sipas nevojave tuaja.
- Pajisuni me pajisjet e nevojshme për patrullim, si për shembull: thikë, kamë, llampë, dylbi, kostum zhytjeje, etj.
- Patrullimi i ujit duhet të përqëndrohet në: vrojtme me varkë, numrin e zhytësave të parë përreth, shpeshtësinë e peshkatarëve, ndryshimet në masën e bimësisë ujore (si në numrin e tyre ashtu edhe në gjendjen ekzistuese: ngjyrën etj.).

BËNI NJË PLAN PUNE PËR PATRULLIMIN!
MERRNI TË GJITHA PAJISJET E DOMOSDOSHME.
PATRULLONI SË BASHKU ME NJË PERSON TJETËR.
HARTONI RAPORTET E MONITORIMIT DHE PATRULLIMIT.

NJË MODEL PËR RAPORTIN E PATRULLIMIT

PATRULLIMI DUHET TË JETË GJITHNJË I PËRFORCUAR OSE I SHOQËRUAR NGA NJË RAPORT. RAPORTI DO TË PËRDORET PËR TI TREGUAR ADMINISTRATORIT SE ÇFARË PO NDODH NË ZONË.

MINIMUMI I INFORMACIONIT QË NJË RAPORT PATRULLIMI DUHET TË PËRMBAJË ËSHTË:

- EMRAT E PERSONAVE PATRULLUES
- DATA DHE KOHA E PATRULLIMIT
- VENDET APO ZONAT E VIZITUARA
- LARGËSIA DHE KOHA E PËRAFËRT E PATRULLIMIT
- MJETET E TRANSPORTIT TË PËRDORURA (VARKA, MOTOR, ME KËMBË, ETJ.)
- VEPRIMTARITË. KËTU DUHET TË SHKRUANI ATË QË JU KENI BËRË.
  - PROBLEMET. NËSE JU VINI RE NDONJË PARREGULLSI APO HYRJE TË NJERZVE, PRERJE, HUMBJE APO NDRYSHIM NË NGJYRËN E BIMËSISË, NDONJË EMERGJENCË APO NGJARJE TË PAPANË.
  - VROJTIMET. DUHET TË MBANI SHËNIM ÇDO GJË QË E KONSIDERONI TË RËNDËSISHME PËR JU DHE PËR DIJENI TË ADMINISTRATORIT. PËR SHEMBULL: NJERËZ QË SHIKONI, VIZITORË APO SHKELËS LIGJI, PESHKATARË, GJUETARË, KOLEKTORË, ETJ. GJITHASHTU, GJENDJEN E SHTEGKALIMEVE, GARDHEVE, TABELAVE, KOSHAVE TË MBETURINAVE, ETJ.
  - SUGJERIMET. ROJA I PARKUT ËSHTË PERSONI MË I PËRSHTATSHËM PËR TI SUGJERUAR ADMINISTRATORIT SE CILAT VEPRIMTARI APO PROGRAME JANË TË NEVOJSHME PËR TU PËRFORCUAR APO IMPLEMENTUAR NË ZONË.

E.3 Monitorimi

Gjatë kontrollit, një roje detare/bregdetare duhet të mbledhë të dhëna në terren. Duhet të mbajë shënime të detajuara mbi atë çfarë ndodh me bimët, kafshët, klimën, lumenjtë, lagunat dhe detin në zonën e tij. Për secilën zonë të mbrojtur zgjidhen indikatorët që duhen monitoruar dhe një roje detare/bregdetare duhet ta përqëndrojë vëmendjen e tij pikërisht në këto drejtime. Çdo gjë e vrojtuar duhet të shënohet në bllokun e shënimeve të terrenit, çka do të shërbejë më pas si bazë të dhënash për hartimin e raportit.

Roja detare/bregdetare dhe administratori duhet të identifikojnë elementët më të rëndësishëm për monitorimin e zonës. Për shembull:

- rritja e rrymave,
- gjendja e baticë/zbaticës,
- drejtimi dhe shpejtësia e erës,
- varkat,
- folezimi i shpendëve detarë: periudhat, koha, llojet dhe numri i shpedeve që folezojnë, numri i vezëve,
- gjuetia e llojeve të peshqëve.

Planet e Monitorimit

Monitorimi i florës në zonën bregdetare të mbrojtur ndihmon në menaxhimin dhe mbrojtjen e llojeve të kërcënuara, për kontrollin e llojeve endemike, ekzotike ose të rralla, dhe në riaftësimin e zonave të degraduara. Roja detare/bregdetare duhet të njohë bimët tokësore dhe ujore që gjenden në zonën e mbrojtur që ai mbulon. Ai duhet të ketë në konsideratë edhe jetën bimore detare. Në zonat detare/bregdetare është shumë e rëndësishme të monitorohet mbulesa e bimësisë bregdetare.

Të dhënat e rëndësishme duhet të regjistrohen kur bimët e monitoruara janë:

- *Llojet dhe bimët ekzistuese në zonë,*
- *Për çfarë i përdorin kolektorët bimët dhe statusin e tyre si rrjedhojë e këtij përdorimi,*
- *Nëse ndonjë lloj është mbishfrytëzuar, mbahet shënim zona dhe cili e përdor atë,*
- *Përiudha e lulëzimit dhe frutifikimit të bimëve.*

Monitorimi i Faunës

Të gjitha llojet e kafshëve formojnë pjesë të zinxhirit ushqimor dhe çdo ndryshim (reduktim apo rritje) do të ndikojë në njëfarë mënyre në karakteristikat e zonës. Roja detare/bregdetare duhet të njohë çdo lloj kafshe që jeton në zonën e tij të mbrojtur. Të dhënat e mbledhura në terren përmes vëzhgimeve dhe/ose intervistave, do t'u mundësojnë përshtatjen e menaxhimit dhe gjetjen e zgjidhje problemeve që mund të lindin.

Këto të dhëna shërbejnë gjithashtu si bazë për shpalljen dhe mbylljes së sezonit të gjuetisë dhe peshkimit, për diametrin e syzes së rrjetave të peshkimit, përdorimin e koncentreve për kapjen e karkalecave dhe krustaceve, dhe rregullimin e peshkimit në përgjithësi. Të dhënat minimale që duhen përfshirë në monitorimin e faunës, janë:

- *Vrojtimi i kafshëve.*
- *Shenjat apo gjurmët e gjetura të kafshëve, vendi dhe data.*
- *Identifikimi i llojeve migratorë (përiudha e vrojtimit).*
- *Vendet e parapëlqyera nga kafshët për çiftim, folezim dhe riprodhim.*
- *Përiudhat e çiftimit, folezimit dhe riprodhimit të llojeve të ndryshëm në zonë.*
- *Çdo parregullsi të gjetur gjatë patrullimit në tokë apo ujë.*

Monitorimi i Klimës

Një nga faktorët që ndikon dhe përcakton shpërndarjen e bimëve dhe kafshëve në çdo vend është klima. Klima karakterizohet nga përbërës të ndryshëm, si temperatura, rreshjet, era dhe lagështia.

• Temperatura

Temperatura duhet matur me një termometër i cili regjistron temperaturat maksimale dhe minimale, të vendosur 1 metër nga toka, në hije, dhe njëherë në ditë. Gjithashtu duhen ndërtuar edhe diagramat mujore në të cilat përfshihen temperatura e ajrit si dhe temperatura mesatare e detit (sipërfaqja dhe një thellësi e caktuar).

• Monitorimi i Rreshjeve

Reshjet ndikojnë mbi natyrën dhe është shumë e rëndësishme të matet sasia e tyre. Në këto matje duhet të përfshihen vlerat që tregojnë sasinë e rreshjeve që bien çdo vit dhe rreshjet mesatare mujore.

Si matet sasia e rreshjeve

- Përdoret një enë plastike dhe matja bëhet duke vlerësuar në centimetra dhe milimetra, me ndihmën e një lapsi që nuk laget nga uji.
- Ena duhet të vendoset jashtë, në një sipërfaqe të sheshtë, në një vend pa drurë.
- Pas çdo rreshjeje, kontrollohet ena dhe mbahen shënime centimetrat apo milimetrat e ujit në enë.
- Këto veprime duhen përsëritur çdo ditë me rreshje dhe të dhënat regjistrohen në një bllok shënimesh.

Era

Është e rëndësishme të dihet shpejtësia, forca dhe drejtimi i erës. Drejtimi i erës mund të përcaktohet duke përdorur një erëmatës (flyger) të thjeshtë. Erëmatësi mund të ndërtohet me një dërrasë, një sustë 15-20 cm, një rrjetë plastike, një vidë dhe letër të palosur në mes, të prerë në përmasat e duhura dhe të ngjitur me ngjitëse.

ERËMATËSI: Instrument për përcaktimin e drejtimit të erës.

- vidë
- letër .
- pikë ekuilibri (pe plumbçe)
- rrjetë plastike
- sustë
- dërrasë

ANEMOMETRI është një pajisje që mund të ndërtohet për të matur shpejtësinë e erës. Për ta ndërtuar anemometrën, duhen 3 gota plastike, një dërrasë, katër gozhda, një tub plastik dhe një tapë.

Si ta përdorni:

- ndërtoni anemometrën dhe vendoseni atë jashtë.
- Shënoni njërën nga gotat e anemometrit për referencë, kështu që mund të numëroni numrin e rrotullimeve të saj në 1 minutë.
  - tuba qelqi apo plastikë
  - gozhdë të vogla
  - gota plastike me gozhdë
  - Shënoni njërën nga gotat me një numër, dhe më pas numëroni rrotullimet e gotës në një minutë, nën veprimin e erës.

Rrymat mbizotëruese

Është e nevojshme të përshkruhen lëvizjet e ujit si në det ashtu edhe në gjiret e vegjël. Përshkruani ndryshimet e vërejtura dhe matini ato sa herë që ju jepet mundësia.

Monitorimi i rrymave ujore apo lumore

Rrymat ujore apo ngritjet e liqeneve, lagunave, lumenjve dhe përrenjve, duhet të vrojtohen dhe regjistrohen nga roja detare/bregdetare.

Si bëhet kjo?:

- Zgjidhni një zonë të lumit, e cila është e arritshme

- Lidhni një top plastic tek një litar me gjatësi të njohur (duhet të jetë 5 ose 10 metra i gjatë).
- Hidhni topin në ujë.
- Regjistroni kohën që i duhet topit ta tendosë plotësisht litarin.
- Pjestoni gjatësinë e litarit me kohën që i duhet atij të tendoset nga topi.
- Në këtë mënyrë llogaritet shpejtësia e rrjedhjes së lumit.
- Mbani shënim shpejtësinë e lumit në një kohë të caktuar dhe gjatë periudhave të ndryshme të vitit.

Thellësia e ujit

Për të matur thellësinë e ujit përdoret një shkop i ndarë në centimetra, i fiksuar në një pikë, parapëlqehet brendësia e një kontenieri të mbushur me beton, në mënyrë që të mos lëvizë. Për të matur thellësinë në pika të ndryshme, përdoret një copë litari me një peshë të fiksuar në njërin skaj. Mbani shënim thellësinë e ujit për çdo ditë, në një regjistër për zonën tuaj.

Baticë/Zbatica

Përshkrimi i sistemit të baticë/zbaticës dhe rrymave të mundëshme, si dhe lëvizjet e ujit të lidhura me fazat e ciklit të baticë/zbaticës, është një process i rëndësishëm.

F. Kryerja dhe Vrojtimeve dhe marrja e shënimeve në terren

Në këtë pjesë do të jepen disa këshilla praktike se si mund të bëhen vrojtime në terren dhe të mbahen shënime. Për të mundësuar mbajtjen e shënimeve të vlefshme në terren, është e rëndësishme të bëhet dallimi vrotimit të thjeshtë dhe mbajtjes së shënimeve të sakta mbi atë çfarë shihet ose ndodh. Është gjithashtu shumë e rëndësishme të dallohet se çfarë është vrotimi i një fakti dhe opinioneve apo mendimeve të personit që mban shënimet.

Ja disa këshilla që duhen patur parasysh kur merren shënime në terren:

- Përpara se të merrni shënimet në terren, vlerësoni informacionin e mbledhur në terren, lidhur me punën në zonën tuaj. Kjo do t'ju krijojë një ide më të mirë për informacionin e nevojshëm që duhet mbledhur. Studioni raportet, listat e florës dhe faunës, flisni me njerzit që jetojnë në zonë si dhe me kolegët.
- Së pari, vrottoni faktet dhe mbani shënim me saktësi çfarë shikoni. Ajo që mbani shënim mund të jetë një objektiv i mundshëm. Opinione apo mendimet tuaja mbi atë çka ndodhur apo do të ndodhë, përfaqësojnë një tërësi hamendësish, dhe si e tillë duhet shkruar më vete.
- Kujtoni se është më mirë të mos mbani asnjë shënim se sa të shkruani një informacion jo korrekt.
- Kujtoni gjithashtu se të gjitha të dhënat janë të rëndësishme. Të mbash shënim diçka që nuk e gjeni por që e prisni të shihni, është gjithashtu e rëndësishme. Për shembull, nëse ju prisni të gjeni shpendë apo gjitarë deti (delfinë), por nuk i shihni edhe përse i prisni ti gjeni, mbajeni shënim.
- Kur vrottoni faunën apo ngjarje të tjera, përpikuni që shënimet tuaja të jenë sa më të plota. Hidhni në letër ngjarjen dhe çdo informacion tjetër që ka lidhje me atë që vrottoni. Për shembull, mbani të dhëna mbi motin, habitatin, baticë/zbaticën (e lartë, e ulët), erën, rrymat, praninë e njerzve apo llojeve të tjerë, etj.

Për të mbajtur shënime të mira:

- Në terren, duhen pasur me vete gjithnjë një bllok shenimesh, sepse gjithnjë do të ketë diçka për të mbajtur shënim. Është më mirë të përdoren stilolapsa me bojë sepse nuk prishen shenimet edhe në rast se letra laget.
- Sigurohuni që blloku juaj të ketë emrin tuaj dhe një adresë ku t'ju kthehet në rast humbjeje.
- Lini gjithnjë një fletë bosh në fillim të bllokut, ku të shkruani përmbajtjen e tij.
- Nëse shënimet janë të vështira për t'u lexuar, pasi të ktheheni nga terreni, bëni shpejt një kopje dhe shënojeni që të dhënat janë kopje e të dhënave në terren.
- Nëse në bllokun tuaj ka informacion të cilin nuk e përdorni, apo nëse të dhënat e një faqeje nuk ju duhen atëhere shënojeni faqen me një vijë diagonale
  - Mos fshini figura apo të dhëna. Hiqini një vijë të dhënave jo korrekte dhe shkruajeni informacionin korrekt.
  - Kurrë mos shkruani mbi informacionin e mëparshëm.
  - Në terren, mbani gjithnjë shënim datën në momentin e vrojtimit ose në momentin që mblidhni të dhënat. Mos e bëni më vonë sepse do të harroni hollësitë.
  - Mbani gjithnjë kopje të shënimeve tuaja në vende të ndryshme.
  - Përgatitja e të dhënave ndihmon në organizimin dhe rradhitjen sipas prioritett të informacionit të mbledhur në terren. Në fletën e informacionit bazë, mund të shënoni edhe çdo informacion tjetër që e konsideroni me rëndësi.
  - Lloje të ndryshme shënimesh mbahen për lloje të ndryshme studimesh. Një fletë të dhënash të përgjithshme bruto të marrë drejtëpërsëdrejti në terren, përmban këto informacione bazë:
    - *Vrojtuesi*
    - *Numri i pjestarëve të grupit*
    - *Data*
    - *Moti*
    - *Koha e fillimit/Koha e përfundimit*
    - *Lloji i pyllit*
    - *Vendndodhja, e përgjithshme dhe specifike*

Informacioni tjetër më specifik përfshin:

- *Emrin e llojit (emri i zakonshëm dhe shkencor nëse është e mundur)*
- *Kohën e saktë të vrojtimit*
- *Përshkrim të hollësishëm*
- *Numrin e individëve*
- *Llojet e shenjave: këngë, ekskremente, gjurmë*
- *Lloji i habitatit*
- *Matjet e sinjalit*
- *Sjellja*
- *Lartësia nga është parë*
- *Shënime mbi llojet e tjerë*

Skicat dhe Vizatimet

Është e nevojshme të bëhen skica të vendeve, kafshëve, llojeve të bimëve, zonave specifike, infrastrukturës, shtigjeve, etj. Qëllimi i tyre është të theksojnë karakteristikat kryesore të kafshëve apo vendeve. Nuk është e nevojshme që ato të jenë vepra arti, por duhet të respektojnë shkallën e zvoglimit. Nëse skiconi një kafshë, duhet të tregoni karakteristikat e saj kryesore, ato dalluese që i veçojnë ato qartasi nga të tjerët. Skica e një harte duhet të përfshijë karakteristikat kryesore të vendit, kështu ajo shërben si sinjal specific për të drejtuar këdo që dëshiron ta përdorë atë.

Fotografitë

Regjistrimi fotografik ka një rëndësi shumë të madhe. Ai fikson në mënyrë të përherëshme dhe tregon detaje me rëndësi. Shpeshherë, fotot tregojnë detaje që nuk vrojtohen në terren dhe janë një përfaqësim më i mirë se skicat. Kur fotografojmë, është e rëndësishme, t'i vendosim pranë objektit që fotografojmë, një objekt tjetër me madhësi të njohur, për të treguar shkallën e objektit të fotografuar. Çdo fotografi duhet të ketë një referencë dhe të jetë e lidhur me një informacion specific të marrë në terren. Fotografitë pa informacion nuk kanë asnjë vlerë.

G. Si realizohen intervistat dhe studimet

Gjithnjë është konsideruar e rëndësishme të njihen qëndrimet dhe sjelljet e njerëzve lokalë ndaj zonave të mbrojtura dhe pasurive të tyre natyrore. Përsoneleli i terrenit gjithnjë ka mendimin se është në gjendje të kryejë intervistimin në mënyrë korrekte. Megjithatë, studimet kanë treguar se pyetjet objektive dhe mbledhja e përgjigjeve të duhura, nuk është aq e thjeshtë sa mendohet.

Bisedat rastësore, apo të pyeturit e njerëzve lokalë, mund të ofrojë informacion të rëndësishëm. Gjithsesi, ky informacion duhet dalluar nga informacioni i mbledhur në mënyrë objektive nga pyetësorë objektivë të cilët janë realizuar në mënyrë të planifikuar dhe sistematike. Nëse duhen ndërmarra veprime konkrete duke u bazuar në mendimet e njerëzve, atëherë intervistimet duhen bërë si duhet për të shmangur informacionin e dyshimtë apo të gabuar.

Kush i realizon intervistat?

Intervistat e kryera si duhet sigurojnë të dhëna të cilat mund t'ju çojnë në drejtimin e duhur, ose mund të ndihmojnë në spjegimin e ndryshimeve të vrojtuar në numrin dhe shpërndarjen e llojeve të jetës së egër, përpara se të shkoni në terren. Intervistuesit mundësojnë mbledhjen e disa lloj të dhënave të cilat janë të vështira të merren në mënyra të tjera, si për shembull informacioni historik.

Përse intervistuesi duhet të jetë i pranishëm?

Në vijim të një pyetësoi të dhënë, intervistuesi ka mundësi të marrë më shumë të dhëna kur bisedon drejtpërsëdrejti dhe i drejton pyetje popullsisë lokale. Kjo metodë ka disa përfitime:

- *Zvogëlon numrin e përgjigjeve negative dhe "nuk e di"*
- *Lejon sondazhin nga intervistuesi.*
- *Lejon sqarimin e pyetjeve.*
- *I lejon intervistuesit të vrojtojë dhe gjykojë cilësinë e një përgjigjeje si dhe përsonelelin e intervistuar.*

Roli Neutral

Një intervistues duhet të ketë kujdes që prania e tij të mos ndikojë mënyrën e bërjes së pyetjeve. Përsoni që intervistohet nuk duhet të kuptojë se çfarë intervistuesi pret të dëgjojë, të ndikohet nga prania e tij, apo ta shohë intervistuesin si një kërcënim. Çdo lloj përgjigjeje do të ndikonte në pyetjet pasardhëse. Pyetjet e një intervistimi duhet të hartohen me shkrim, në mënyrë që të jenë të njëjta për çdo të intervistuar. Është e rëndësishme të kuptohet se nuk është gjithnjë e këshillueshme që i intervistuari të pyetet që në fillim për emrin e tij. Për disa lloj pyetësorësh, veçanërisht për ata që përdoren për të investiguar veprimtaritë ilegale, këshillohet që emri i të intervistuarit të mos vendoset në pyetësor.

Pyetjet Neutrale

Pyetjet që drejtohen mund të jenë të qëllimshme apo jo, në varësi të përgjigjes që ju doni të merrni. Duhet bërë kujdes që të mos e drejtoni apo influenconi përsonin që intervistohet, dhe që pyetjet të mos ndikojnë në rezultatin që do të merrni.

Shembuj:

SHEMBULLI A-

PYETJET E QËLLIMSHME

KA NJË NDRYSHIM MIDIS PYETJES: JU A KAPNI PESHK BRENDA REZERVATIT?
DHE PYETJES SË QËLLIMSHME: JU NUK KAPNI PESHK BRENDA REZERVATIT, APO JO?

SHEMBULLI B-

PYETJET KUSHTËZUESE

AGIMI I THOTË BESNIKUT: A MENDON TI SE KA NJË RËNIE TË POPULLATËS SË PESHKUT NË GJIRIN E VLORËS?

BESNIKU: PO

AGIMI: A MENDON SE REZERVATI NATYROR DUHET TË MBAHET LARG VENDEVE KU NJERZIT GJUAJNË PESHK DHE KARKALEC?

BESNIKU: PO

AGIMI: KËSHTU, A MENDON SE GJUETIA E PESHKUT DHE KARKALECIT NË REZERVAT DUHET NDALUAR?

BESNIKU: SIGURISHT

RREGULLA TË PËRGJITHSHME TË INTERVISTIMIT

• Paraqitja

Paraqitja juaj para njerzve është një faktor shumë i rëndësishëm që kushtëzon mënyrën se si do t'ju përgjigjen njerzët. Në përgjithësi, kur kryeni një intervistë duhet të visheni njësoj si njerzit që do të intervistoni. Për shembull, duhet të visheni me rroba pune, kur takoni popullsinë lokale, apo me veshje formale, kur takoheni me njerzët e biznesit. Në të gjitha rastet përpiquni të jeni të pastër dhe të rregullt. Është, gjithashtu, shumë e rëndësishme të jeni të sjellshëm gjatë gjithë kohës, pavarësisht qëndrimit apo sjelljes që njerzve me të cilët takoheni. Mbani mend se ata po ju kushtojnë juve kohën e tyre. Mirësjellja, rrit mundësinë e marrjes së përgjigjeve të plota dhe të sinqerta nga njerzët.

- **Siguria**

Intervistuesi duhet të duket se e zotëron subjektin për të cilin po pyet njerëzit. Përndryshe, ai do të humbasë besimin nga ana e të intervistuarve.

- **Drejtimi i pyetjeve në mënyrë të saktë**

Pyetjet duhet të shkruhen, në mënyrë që ato tu drejtohen të gjithë të intervistuarve në të njëjtën mënyrë. Duhet të ketë një format standart për pyetjet, gjë që varet nga grupi që do të intervistohet. Nëse pyetjet do të jenë të paqarta, intervistuesi duhet ti qartësojë, por me kujdesin që të mos ndryshojë përmbajtjen e tyre. Ndryshimet e fjalëve mund të ndikojnë në perceptimin e të intervistuarve. Kjo do të çonte në ndryshimin e përgjigjeve, apo intervistuesi do t'u jepte përgjigjen që ju prisni.

- **Përgjigjet duhet të regjistrohen në mënyrë të saktë**

Mos i shkurtoni përgjigjet e të intervistuarve. Merrni të gjitha të dhënat bruto dhe më vonë mund ti kodoni, filtroni apo kategorizoni. Shkruani me kujdes të gjitha diskutimet dhe komentet, si dhe pasiguritë, zemërimin apo ndjenjat e tjera të shfaqura nga të intervistuarit.

- **Sondazhi për përgjigje**

Sondazhi mund të bëhet për të përftuar më shumë përgjigje informuese. Por sondazhi duhet të jetë tërësisht neutral. Në se ai punon efektivisht, atëherë mund të përdoret sërish në sondazhet e tjera.

SHEMBULL: SONDAZHI NEUTRAL

AGIMI: A KENI PARË BRESHKA DETI NË ZONËN TUAJ?
 BESNIKU: JO, JO KËTO KOHË
 AGIMI: PO MË PARË, A KENI PARË BRESHKA UJI KËTEJ RROTULL?
 BESNIKU: PO, SHUMË KOHË MË PARË
 AGIMI: KUR?
 BESNIKU: OH, E KAM TË VËSHTIRË. NUK E MBAJ MEND
 AGIMI: ISHTE PARA APO PAS NDËRTIMIT TË PORTIT TË RI?
 BESNIKU: MMMMM. NDOHTA ATËHERE. PO, NJË VIT MË PARË
 SE TË NDËRTOHEJ PORTI I RI. MENDOJ SE KA QENE
 8 VJET MË PARË.

Mbledhje informacioni nga burime të tjera

Ndonjëherë, informacioni më i mirë, merret nga burime apo biseda që nuk janë pjesë e intervistimeve. Këto duhet të mbahen shënim dhe regjistrohen, më vonë, në mënyrë të detajuar. Mos mendoni se ju mund ta siguronit informacionin vetëm në këtë formë apo mënyrë.

H. USHTRIME PRAKTIKE

H.1 Patrullimi

Punoni në grup. Përgatitni një plan pune për një patrullim të planifikuar. Përdorni një hartë, të zonës. Shënoni në të vendet me popullim më të madh në banorë; identifikoni zonat më të dëmtuara ose ato të kërcënuara nga shkatërrimi, tregoni pikat e referencës së itinerarit të mundshëm të patrullimit.

H.2 Monitorimi

Zgjidhni një kohë të përshtatshme, shkoni në një zonë peshkimi (estuar, kanal apo gji të vogël) dhe për një kohë afërsisht 3 orë, vrojtoni dhe mbani shënim numrin e peshkatarëve në zonë, llojet më të zakonshëm të kapur, metoda e peshkimit të përdorur (teknikat dhe rrjetat e peshkimit), dhe numrin e përafërt të peshqve të kapur.

Nga veprimtaritë e përshkruara më sipër, tregoni ato që praktikohen në zonën tuaj, çfarë thotë ligji për to dhe cilat janë të drejtat dhe detyrimet që kanë banorët e zonës.

H.3 Të kuptoni zonën e mbrojtur dhe pasuritë natyrore të saj

- Së bashku me shokët tuaj të grupit, përgatitni një listë me 5 trupat ujorë që gjenden në zonën tuaj dhe tregojini ata në hartë.
- Përdorni gërma, për të formuar fjalë, që tregojnë emrat e pasurive natyrore që egzistojnë në zonën tuaj.
- Listoni emrat e 5 bimëve dhe 5 kafshëve që janë në rrezik zhdukjeje në komunitetin tuaj.
- Bëni një analizë dhe reflektoni me shokët e grupit, mbi veprimet që duhet të kryeni çdo ditë, të cilat kanë një ndikim pozitiv dhe ato që kanë një ndikim negativ në zonë.

H.4 Distinktivi personal

Qëllimi i këtij ushtrimi është të tregojë ngjarjet e rëndësishme të jetës personale të çdo rojeje, për të njohur më mirë njëri-tjetrin në grupin e punës.

Rojet potencialë duhet të vizatojnë distinktivin e tyre në një fletë letre. Më pas duhet ta ndajnë figurën e vizatuar në 5 pjesë. Në secilën pjesë, duhet të tregojnë sa më poshtë:

- Sukseset më të rëndësishëm në jetën tuaj
- Diçka që ju lumturon
- Gjërat që ju pëlqejnë më shumë të bëni me kolegët e punës
- Sporti juaj i preferuar ose pasionet
- Ajo çfarë doni të bëheni në të ardhmen

Skicimi duhet të jetë i thjeshtë, që të keni mundësi ta shkëmbeni me anëtarët e grupit dhe shpjegojini njëri-tjetrit distinktivin tuaj.

H.5 Vizatoni dhe Skiconi

Ushtrim Grupi. Shkoni në një vend special në zonën ku ju punoni. Me një laps dhe letër në dorë, brenda 10 minutave duhet të vizatoni elementët kryesorë që ju identifikoni në atë zonë. Identifikojini të gjitha. Krahasoni skicimet me anëtarët e tjerë të grupit dhe diskutoni arsyet se përse i keni përfshirë ata elementë në skicën tuaj.

H.6 Vizatoni llojet e egër

Në Grupe me nga 2 persona. Çdo anëtar i grupit duhet të ketë një fotografi të një peshku, koralit apo gjitari deti. Pasi të vëzhgoni me kujdes fotografinë për disa minuta, duhet të vizatoni kafshën që patë. Më pas krahasojini rezultatet me njëri-tjetrin. Diskutoni karakteristikat që duhet të përfshini në vizatimin tuaj për të identifikuar kafshën specifike apo llojin. Ky është një ushtrim shumë i dobishëm. Disa lloje si delfinët dhe peshkaqenët, identifikohen nga forma dhe karakteristikat e veçanta të pendëve të tyre.

H.7 Intervistimi

Supozojmë se jeni të interesuar të dini më shumë mbi praninë, shpërndarjen dhe problemet e menaxhimit të popullatave daterit apo të vongoles. Duke menduar për zonën tuaj, hartoni një grup pyetjesh, që ju lejojnë të përftoni informacion të rëndësishëm në lidhje me veprimtarinë menaxhuese. Ndajeni grupin në dy, dhe luani rolet. Njëri grup do të përfaqësojë intervistuesin dhe tjetri, të intervistuarit. Jini të kujdeshëm, dhe merrni kohën e duhur për të hartuar pyetjet e duhura duke përdorur fjalët e duhura. Praktikoni mënyrën më të mirë, për të drejtuar pyetjet.

4.

ADMINISTRIMI DHE MENAXHIMI I ZONAVE TË MBROJTURA DETARE DHE BREGDETARE

MODULI 4

**ADMINISTRIMI DHE MENAXHIMI I ZONAVE
TË MBROJTURA DETARE DHE BREGDETARE**

OBJEKTIVI

Të rrisë suksesin e administrimit dhe menaxhimit të Zonave të Mbrojtura Detare dhe Bregdetare (ZMDB)

TEMAT

- 4.1 Organizimi Institucional për Administrimin dhe Menaxhimin e ZMDB
  - 4.2 Planifikimi dhe Menaxhimi
  - 4.3 Menaxhimi i Burimeve Njerëzore
  - 4.4 Planifikimi i punës, Raportimi dhe Vlerësimi
  - 4.5 Mbikqyrja, Monitorimi
  - 4.6 Lejet, Licensimi dhe Zbatimi
  - 4.7 Parimet e marrëdhënieve me publikun
  - 4.8 Ruajtja, Mirëmbajtja
  - 4.9 Lidhjet, Bashkëpunimi dhe Organizimi në rrjet
-

KOHA

2 Ditë

MODULI 4**TEMA****OBJEKTIVI****RËNDËSIA****PREZANTIMI****PAJISJET /
MATERIALET****USHTRIME****KOHA****ADMINISTRIMI DHE MENAXHIMI I ZONAVETË MBROJTURA
DETARE/BREGDETARE****4.1 Organizimi institucional për Administrimin dhe Menaxhimin
e ZMDB**

Të tregojë rëndësinë e formimit dhe ruajtjes së aleancave të agjensive qeveritare dhe jo qeveritare, si instrumenta në krijimin e Zonave të Mbrojtura Detare/Bregdetare, përmirësimin e administrimit dhe menaxhimit të mjedisit përmes rritjes së bashkëpunimit me agjensitë qeveritare dhe jo qeveritare, që nuk janë përfshirë në ngritjen e Zonave të Mbrojtura Detare/Bregdetare.

Si pjesë e procesit të bashkë-menaxhimit, çdo përpjekje duhet bërë me qëllim gjithëpërfshirjen e aktorëve të ndryshëm në ngritjen e Zonave të Mbrojtura Detare/Bregdetare. Për sa kohë që përfshirja 100% rrallë arrihet, është me rëndësi të identifikohen mbështetësit e agjensive të menaxhimit dhe të fokusohemi në atë se çfarë ata mund të kontribuojnë në suksesin e menaxhimit të zonës.

Leksione, prezantime nga pjesëmarrësit, punë në terren

Projektor, tabelë e zezë apo tabelë shkrimi

Përdorim i hartave të zonës së mbrojtur

2 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Pas mirëseardhjes së pjesëmarrësve, trajneri shpjegon çështjet që do të trajtohen dhe konceptet që duhet të përvetësojnë pjesëmarrësit. Do të ketë diskutime të shumta mbi mënyrat e ndryshme të organizimit, grupeve të interesit dhe individëve që do të përfshihen në aspekte të ndryshme të menaxhimit të ZMDB.

HYRJE

Grupet dhe organizatat e përfshira në menaxhimin e ZMDB nuk duhet të kufizohen vetëm tek organizatat jo-fitimprurëse apo grupet e veçantë të interesit, por duhet të përfshijnë edhe organizata të tjera ndërkombëtare dhe qeveritare. Këto grupe janë të rëndësishëm, për të mos thënë vendimtarë, në suksesin e ZMDB, për shkak të asaj që ata mund të sjellin në ZMDB në lidhje me financimin dhe ndihmën pa para, si dhe në zgjerimin e autoritetit, ndihmës në kërkimin e fondeve për projekte dhe lehtësimin e mbingarkesave individuale. Bashkëpunimi i ngushtë me grupet lokale shpesh siguron një përfitim shtesë, që ka të bëjë me “mbikqyrjen” e komunitetit dhe minimizimin e “sabotazhit” nga individët e pakënaqur.

Bashkëveprimi me këto grupe nuk është thjesht një përditësim rastësor i prioriteteve dhe qëllimeve, por diçka shumë më personale. Ky duhet të jetë një bashkëpunim funksional midis agjensisë menaxhuese dhe individëve apo organizatave. Ato janë, apo duhet të jenë, partnerë funksionalë që punojnë me stafin e ZMDB drejt zgjidhjes të objektivave dhe qëllimeve të ZMDB.

Qëllimi i pjesës më të madhe të organizatave partnere, është të ndihmojnë në përfundimin e fondeve për projekte të ndryshme që kanë të bëjnë që nga botimi i materialeve edukative deri tek rehabilitimi i pasurive natyrore të dëmtuara. Qëllimi i organizatave të tjera partnere, është të ndihmojnë në procesin politik të forcimit ose mbështetjes së autoritetit dhe modelit menaxherial të ZMDB. Ndërkohë të tjerët, në mënyrë të veçantë agjensitë qeveritare, ofrojnë asistencë në forcimin e rregulloreve menaxheriale, të cilat në disa raste shërbejnë si “sytë dhe veshët” e ZMDB.

Kooperimi ndërmjet grupeve të përdoruesve dhe individëve, mund të ndikojë mjaft në zgjidhjen e qëllimeve dhe objektivave të ZMDB, por gjithashtu mund të krijojë më shumë punë për stafin e ZMDB. Për këtë qëllim, është e nevojshme të ketë listë detyrash dhe përgjegjësish, autoritetesh dhe sanksionesh për të siguruar që ato të veprojnë në përputhje me linjën e autoritetit dhe përgjegjësive të ZMDB.

Grupet dhe individët pjesëmarrës në veprimtaritë e ZMDB duhet të monitorohen dhe menaxhohen, për të njëjtat arsye si edhe punonjësit e ZMDB.

Ekzistojnë shumë mënyra për të menaxhuar organizatat dhe individët që nuk janë legalisht përgjegjës për ZMDB. Për të përmendur disa nga mekanizmat potencialë të menaxhimit, mund të rendisim kontaktet, memorandumet e dakortësisë, legjislacionin specifik dhe kushtet e lejuara. Zona detare/bregdetare është një zonë, administratori apo menaxheri i së cilës duhet të jetë krijues. E rëndësishme është ruajtja e kontrollit dhe mbikqyrja mbi grupet partnere për ti mbajtur ato në linjë, produktivë dhe nën autoritetin e ZMDB. Qëllimet dhe objektivat e përbashkëta, si dhe rolet dhe përgjegjësitë individuale si për partnerët ashtu edhe për ZMDB, janë pikat për të cilat duhet të bihet dakort; gjithashtu nevojitet një transparencë mbi cilindo mekanizëm që përdoret për të formalizuar bashkëpunimin ndërmjet palëve. Çdo dështim në këtë drejtim, do të çojë në konflikt me organizatat apo individët e tjerë, apo në rast ekstrem, në veprime të mundshme legale kundër ZMDB apo anëtarëve të stafit të saj.

Nga ana tjetër, autoriteti menaxhues duhet të jetë shumë i kujdesshëm dhe shumë i përgjegjshëm për të gjitha veprimet e tij.

Edhe pse partnerët si bashkëpunëtorë në procesin e menaxhimit, janë transparentë në veprimet e përbashkëta në ZMDB, ata duhet të pyeten në çdo moment se si i shpenzojnë fondet e dhuruara apo të kontraktuara, dhe se si janë prioritetizuar veprimtaritë e stafit për të arritur qëllimet dhe objektivat e administratës menaxhuese.

MODULI 4**TEMA****OBJEKTIVI****RËNDËSIA****PREZANTIMI****PAJISJET /
MATERIALET****USHTRIME****KOHA****ADMINISTRIMI DHE MENAXHIMI I ZONAVE
TË MBROJTURA DETARE/BREGDETARE****4.2 Planifikimi dhe Menaxhimi**

Të mësojnë procesin e identifikimit të qëllimit të ZMDB dhe të zhvillojnë misionin dhe qëllimin e bazuar në legjislacion, nevojat për burime natyrore dhe kulturore, dhe vlerat etike dhe tradicionale.

Në këtë pjesë termit “planifikim” i jepet një kuptim pak i ndryshëm. Kështu, termi “planifikim” përdoret për të treguar se si autoriteti menaxhues i ZMDB zbaton parimet e menaxhimit, si duhet të jetë infrastruktura e administratës së ZMDB për të maksimizuar potencialin për të arritur qëllimet dhe objektivat, duke qëndruar brenda limiteve të përcaktuara të buxhetit të lejuar, duke mirëmenaxhuar edhe vështirësitë e mundshme.

Leksione, prezentime nga pjesëmarrësit

Projektore, tabelë

Pjesëmarrësit duhet të shpjegojnë mënyrën e përcaktimit të qëllimeve dhe objektivave në zonën e tyre dhe se si qëllimet e menaxhimit përditësohen në përputhje me ndryshimin e kushteve, burimeve natyrore dhe presionit nga komuniteti.

2 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Pasi pjesëmarrësve u urohet mirëseardhja, shpjegohen çështjet që do të trajtohen dhe çfarë pritet që pjesëmarrësit të përvetësojnë në mënyrë që të përmirësojnë apo rritin suksesin në menaxhimin e pasurive natyrore në ZMDB e tyre.

Pjesa e parë e trajnimit do të ketë të bëjë me elementët bazë strukturorë të çdo administrate menaxhuese, rëndësisë së tyre për suksesin e ZMDB. Theksohet se çdo autoritet menaxhues mjedisor duhet të ketë 5 elementë: administrimin, interpretimin, mirëmbajtjen, menaxhimin e resurseve dhe forcimin e ligjit. Do të shpjegohet arsyeja pse në njësitë e vogla menaxhuese, pjesa më e madhe e detyrave bien vetëm mbi një person, ndërsa në administratat e mëdha menaxheriale, proceset e ndryshëm operacionalë shpërndahen në struktura të ndara, çdonjëra me një numër të caktuar punonjësish dhe mundësisht edhe me nën-ndarje të organizuara gjeografikisht apo në bazë të tipit të zonës nën menaxhim.

Këtu, përsëri, agjensitë bashkëpunuese bëjnë një forcë e rëndësishme mbështetëse për autoritetin e menaxhimit. Agjensitë bashkëpunuese, partnerët, por edhe vullnetarët, mund të kryejnë shpesh një ose më shumë detyra, veçanërisht në interpretimin dhe menaxhimin e resurseve, dhe mund t'ja dalin, vetëm me pak drejtim nga stafi menaxhues, të formulojnë një mision të qartë dhe plan menaxhues të duhur.

Në këtë pjesë do të ketë edhe një diskutim mbi administrimin e resurseve, elementët bazë të tij dhe ndryshimin i tij nga menaxhimi i resurseve.

Një nga pikat e rëndësishme të diskutimit do të jetë edhe zhvillimi i strukturës organizative në mënyrë që ajo të plotësojë nevojat e ndryshme të ZMDB, nën juridiksionin apo autoritetin e njësisë menaxhuese. Ky subjekt mund të jetë problematik kur ZMDB përfshin tipe të ndryshme ekosistemesh, si bregdetare, estuarine apo ligatinore.

HYRJE

Struktura organizative e një ZMDB duhet të bazohet në nevojat e planeve strategjike dhe menaxheriale për zonën. Në varësi të qëllimit dhe objektivave të ZMDB disa elementë strukturalë duhen theksuar apo jo. Shumë e rëndësishme të mbahet mend është se struktura organizative duhet të reflektojë objektivat dhe qëllimin e autoritetit të menaxhimit.

Struktura organizative duhet të reflektojë qëllimin dhe objektivat e Administratës së Menaxhimit.

Për sa kohë që një njësi menaxhimi apo administratë zgjerohet, ka një nevojë gjithnjë në rritje për një infrastrukturë të organizuar dhe një hierarki autoriteti. Një pjesë e madhe e strukturave organizative dobësohen kur numri i stafit arrin nivelin e 50 dhe 300 punonjësve. Kjo situatë vjen së pari sepse dështon komunikimi ndërmjet grupeve. Ai lloj komunikimi që funksionon mirë në njësitë e vogla menaxheriale, nuk është më efektiv në administratat e mëdha menaxhuese. Ndërprerja e komunikimit brenda njësisë menaxhuese shpesh aktivitetet nga njëri-tjetri, kështu objektivat individuale bëhen më të rëndësishëm se objektivat e njësisë menaxhuese; objektivat bëhen konfuzë dhe ullet eficientia. Komunikimi efektiv ndërmjet punonjësve dhe grupeve të punës është kritik për shëndetin e njësisë menaxhuese.

Një tjetër pikë e rëndësishme diskutimi është zhvillimi i një programi menaxhimi efektiv kur stafi është i vogël në numër dhe pak i trajnuar për të kryer një apo më shumë nga 5 funksionet kritike: administrim, interpretim, menaxhim resursesh, mirëmbajtje dhe forcim ligjor. Gjithashtu duhet marrë në konsideratë edhe fakti se si duhet ndryshuar struktura e njësisë menaxhuese kur ajo rritet në madhësi apo në nivelin e trajnimit.

Në mjediset e ZMDB një nga përgjegjësitë kryesore është menaxhimi i stafit dhe administrimi i pasurive natyrore dhe kulturore. Shqetësimi për administrimin, ashtu sikurse edhe komunikimi, rritet ndërkohë që njësitë menaxhuese rritet. Vëmendja kalon nga menaxhimi i resurseve tek menaxhimi i problemeve; në këtë mënyrë disa aspekte të resurseve mjedisore harrohen apo lihen pas dore. Menaxherët duhet t'ia kujtojnë vazhdimisht vetes dhe stafit të tyre se menaxhimi i burimeve është administrim dhe se administrimi përmban 5 komponentë: njohjen dhe të kuptuarin e kushteve në të cilat ndodhen burimet, restaurimin e komponentëve të dëmtuar të burimeve, mirëmbajtjen e zonave të pa dëmtuara dhe të restauruara, mbrojtjen e sistemit nga shkatërrimi i mëtejshëm dhe informimin e grupeve të përdoruesve rreth statusit dhe tendencave brenda resurseve të zonës.

MODULI 4**TEMA****OBJEKTIVI****RËNDËSIA****PREZANTIMI****PAJISJET /
MATERIALET****USHTRIME****KOHA**

**ADMINISTRIMI DHE MENAXHIMI I ZONAVE DETARE/
BREGDETARE**

4-3 Menaxhimi i Burimeve Njerëzore

Të tregojë rëndësinë që menaxhimi i burimeve njerëzore ka në arritjen e qëllimit të misionit.

Ky modul trajton një çështje shumë të vështirë siç është ajo e menaxhimit të punës që kryejnë njerzit (të punësuarit) dhe mënyrës së si ata e kryejnë atë. Ky modul ka për qëllim të nënvizojë qëllimin e misionit dhe të vendosë objektiva duke treguar se si punonjësit, partnerët menaxhues dhe vullnetarët arrijnë objektivat e vendosura. Produkti i nxjerrë do të jetë i realizuar kur punonjësit, vullnetarët apo partnerët menaxhues të kuptojnë rëndësinë dhe vlerën që ata kanë në procesin e përmbushjes së qëllimeve dhe objektivave të ZMDB.

Leksione, Punë në terren

Projektore, tabelë, bllok shënimesh për intervista.

Punonjës intervistues vendorë

3.5 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Pasi ju urohet mirëseardhja pjesëmarrësve, atyre ju shpjegohet se gjatë këtij seksioni do të trajtohet një çështje tejet e rëndësishme siç është menaxhimi i burimeve njerëzore, lidhja e tij me menaxhimin e përdoruesve dhe grupeve partnerë të ndryshëm, si dhe me menaxhimin e ZMDB në vetvete. Qëllimi i këtij seksioni do të jetë menaxhimi i përdoruesve, partnerëve dhe stafit, për të arritur qëllimet dhe objektivat e ZMDB dhe për të forcuar përfshirjen e komunitetit dhe mbështetjes së veprimtarisë së ZMDB.

Gjatë gjithë prezantimit, diskutimeve dhe punës në grup, pjesëmarrësit do të njihen me filozofi të ndryshme të zhvilluara për të motivuar mbështetjen nga grupet e partnerëve për një frytshmëri më të lartë. Pjesëmarrësve do tu tregohet se si të zgjidhin konfliktet brenda grupeve të përdoruesve apo stafit, dhe gjithashtu se si të bëhen më aktivë dhe pjesë e rëndësishme e planifikimit, zbatimit dhe mbikqyrjes së procesit.

Më pas do të përqëndrohemi në disa nga arsyet kryesore që gjenerojnë konflikte gjatë menaxhimit të ZMDB. Do të diskutohet se çfarë duhet të dinë pjesëmarrësit rreth partnerëve të ZMDB, grupeve të interesit apo stafit, për të përpunuar një strategji të shmangies së konflikteve dhe një plani për ti paraprirë problemeve përpara shfaqjes së tyre.

Sigurisht, konfliktet ndërmjet bashkëpunëtorëve dhe partnerëve janë të pashmangëshme, prandaj duhet diskutuar mbi mënyrat e zgjidhjes së problemeve nëse është e mundur. Gjatë diskutimit do të bëhet e qartë se disa konflikte janë të pazgjidhshëm, duke çuar në prishjen e bashkëpunimeve dhe humbjen e mbështetjes nga partnerë apo agjensi. Diskutimi do të përqëndrohet mbi atë se çfarë duhet të bëjë njësia e menaxhimit në raste të tilla.

Pas, leksionit, grupi nxitet të praktikojë aftësitë në zgjidhjen e konflikteve, duke kërkuar për zona të caktuara konflikti në klasë dhe zhvillimin e një strategjie për ndalimin e konfliktit apo zgjidhjen e problemit.

HYRJE

Menaxhimi i burimeve njerëzore ka dy komponentë, menaxhimin e stafit të ZMDB dhe menaxhimin e grupeve të përdoruesve, partnerëve dhe grupeve të tjera të interesit. Secili komponent është i rëndësishëm për të realizuar qëllimet afat shkurtër dhe afatgjatë. Çdonjëri komponent është njësoj i vështirë, me probleme të cilat shpejt mund të degjenerojnë në konflikte të forta apo të pengojnë tërësisht çdo përparim në menaxhimin e suksesshëm të ZMDB.

Menaxhimi i stafit të ZMDB fillon atëhere kur përcaktohen pozicionet e punës dhe jo atëhere kur pozicioni i punës zihet. Ky proces njihet si menaxhimi i pozicionit të punës, dhe është shumë i rëndësishëm për një leadership dhe menaxhim efektiv të ZMDB.

Dështimi në menaxhimin e pozicioneve të ZMDB çon në një menaxhim të padobishëm, humbje kohe, rritje kostoje dhe ngadalsim, në mos ndërprerje, të ecurisë drejt qëllimeve të dëshiruara dhe objektivave të menaxhimit.

Kur parashikohet një pozicion i ri, apo mbushet një pozicion vakant, një menaxher i kujdesshëm duhet të vlerësojë rolin primar të atij pozicioni dhe si ai përputhet dhe mbështet strategjinë e menaxhimit të ZMDB. Ky është momenti kur njësia e menaxhimit duhet të rivlerësojë qëllimet dhe objektivat e saj të menaxhimit dhe të vlerësojë nëse qëllimi mund të arrihet pa rekrutuar personel të ri, apo për ta përdorur atë pozicion pune për të plotësuar një nevojë më të rëndësishme në një vend tjetër. Asnjë pozicion nuk është statik, të gjithë pozicionet ndryshojnë me kohë dhe me avancimin e teknologjisë. Detyrat e një pozicioni pune duhet të rregullohen në përputhje me nevojat dhe teknologjinë e ndryshuar. Për të garantuar progresin drejt qëllimit të menaxhimit, kjo duhet bërë përpara se të zihet vendi i punës si dhe në mënyrë të vazhduar edhe pasi ai zihet.

Kur qëllimi dhe objektivat e një pozicioni pune janë të qarta, duhet të përcaktohen, përmes një analize të kujdesshme, detyrat dhe koha e kryerjes së tyre. Detyrat specifike dhe kërkesat për çdo pozicion pune, duhet të identifikohen me shumë kujdes. Detyrat e mirë-specifikuara ndikojnë në performancën e stafit, motivimin dhe aftësinë e tij për ti përmbushur ato me sukses. Detyrat dytësore, edhe pse mund të jenë të rëndësishme, shpesh mund të pengojnë progresin drejt arritjes së menaxhimit dhe objektivave specifike. Megjithatë, ato duhen kryer efektivisht, për të përmirësuar motivimin dhe kënaqësinë në punë.

Mundësitë për trajnim, ngritje në karrierë dhe zhvillim për punonjësit, duhen patur mirë parasysh kur hapet një vend pune. Kjo gjë duhet bërë duke patur parasysh rritjen e aftësive të punonjësve, si dhe se si këto veprimtari do të ndikojnë në progresin e ZMDB drejt arritjes së qëllimeve të menaxhimit.

Vetëm pasi të sigurohet gjithë ky informacion, mund të përshkruhet një pozicion pune. Kur punëdhënësi bën përshkrimin e një vendi pune, duhet të specifikojë cilësitë e duhura për atë pozicion. Kjo përbën një tjetër çështje interesante për diskutim në grup, lidhur me sfidën e koordinimit të nevojave të menaxhimit me burimet e disponueshme njerëzore dhe fiskale.

Intervista përfaqëson një aspekt shumë të rëndësishëm gjatë aplikimit të një pozicioni pune. Intervista përfaqëson një shkëmbim informacioni dypalësh. Përsoni i rekrutuar në një vend pune mund të jetë i përkohshëm apo afat-gjatë, dhe nëse nuk tregohet kujdes në përzgjedhjen e tij, ai mund të kthehet në një problem afat-gjatë dhe një barrierë në përmbushjen e objektivave të ZMDB. Gjatë intervistës personi që do të punësohet mëson mbi punën dhe mjedisin ku do të punojë si dhe mbi kolegët e tij të ardhshëm. Njëkohësisht, gjatë intervistës, personi që do të punësohet tregon mbi figurën e tij, pozicionin, dhuntitë dhe aftësitë e tij për ta gjetur veten brenda strukturës menaxhuese të ZMDB, si dhe për entuziazmin e tij për të punuar në strukturën e ZMDB.

Kujdes i veçantë duhet treguar kur punohet me grupet e përdoruesve, partnerët apo grupet e veçanta të interesit. Pavarësisht situatës punëdhënës-i punësuar, menaxheri i ZMDB nuk mund të zgjedhë personalitetet apo aftësitë e grupeve të përdoruesve, partnerëve, apo grupeve të interesit. Menaxhimi i këtyre grupeve kërkon që menaxheri i ZMDB dhe stafi i tij të jenë strategë të kujdesshëm dhe efektivë, që të koordinojnë me kujdes grupet e përdoruesve dhe partnerët duke përdorur komunikimin efektiv dhe të dëgjuarin aktiv. Stafi i njësive menaxhuese duhet të jetë dëgjues aktiv, avokat dhe negociues i qetë. Në këtë kontekst, vendosja e objektivave të qarta, është prioritare.

Puna me grupet e interesit dhe partnerët, kërkon që stafi i njësive menaxhuese të jetë një komunikues efektiv, avokat, dhe negociues i qetë. Gjatë këtij procesi duhen patur objektiva të qarta.

Cdo situatë është e ndryshme dhe kërkon një strategji të ndryshme. Disa nga grupet e përdoruesve mbështesin disa vendime të menaxhimit të ZMDB dhe kundërshtojnë të tjerët. Për të minimizuar luhatjet midis mbështetjes dhe kundërshtive, menaxhimi duhet ti bashkojë grupet në procesin e planifikimit, madje edhe gjatë fazës së zbatimit, në mënyrë që të arrihet maksimumi i mbështetjes për një qëllim apo objektiv specifik të menaxhimit.

Vlerësimet e performancës janë një tjetër mënyrë efektive e menaxhimit të punonjësve dhe bashkëpunëtorëve. Ato janë shumë të vlefshme për përmirësimin e nivelit të performancës për punonjësit e dobët, por nëse përdoret jo siç duhet, ato mund të ulin nivelin e sjelljes të punonjësve të dalluar. Kështu, vlerësimi i sjelljes është një mjet efektiv për dikë që e di si ta përdorë atë, sikurse mund të jetë një mjet shumë i rrezikshëm në duart e dikujt që di ta përdorë si duhet. Qëllimi i vlerësimit të sjelljes është t'i sigurojë punonjësit një mekanizëm për të përcaktuar frytshmërinë e një vartësi, gjetjen e pikave të dobta, për t'i forcuar ato nëpërmjet trajnimit apo njohjes. Vlerësimi duhet të qartësojë pikat e dobta të punonjësit, si dhe të tregojë fushat ku punëdhënësi dhe i punësuar mund të përmirësohen. Ai gjithashtu tregon se ku punonjësi është i fortë. Duke e përdorur këtë mekanizëm, punonjësi dhe i punësuar duhet të punojnë së bashku për të maksimizuar ose ruajtur sjelljen e të punësuarit. Për fat të keq, pothuajse shpesh vlerësimi i sjelljes është përdorur vetëm për të gjetur mangësitë e të punësuarit. Procesi i vlerësimit bëhet shumë shpejt përplasës, kundërshtues dhe jo-prodhues.

USHTRIM

Udhëtoni në një park lokal me qëllim intervistimin e të punësuarve mbi faktin se si e kuptojnë ata rëndësinë e misionit të ZMDB.

Punë në grup: Tryezë pune për të diskutuar mbi rezultatet e intervistave të bëra dhe mënyrave se si duhet ndryshuar menaxhimi i punonjësve për të përmirësuar prodhimtarinë dhe moralin e të punësuarve.

MODULI 4**TEMA****OBJEKTIVI****RËNDËSIA****PREZANTIMI****PAJISJET /
MATERIALET****USHTRIME****KOHA****ADMINISTRIMI DHE MENAXHIMI I ZONAVE TË MBROJTURA DETARE/BREGDETARE****4.4 Planifikimi i punës, Raportimi dhe Vlerësimi**

Të mësojmë se si të nxjerrim qëllimet vjetore nga qëllimet e misionit dhe nga qëllimet afat-gjata të ZMDB, dhe ti përdorim ato në hartimin e protokolleve dhe kriterëve vlerësues të suksesit të planit të punës.

Planet e punës, zakonisht, ndërtohet mbi bazë ditore, duke përcaktuar atë që është më e rëndësishme në atë moment të dhënë kohe. Ky lloj menaxhimi pune është më frytdhënës në realizimin e qëllimeve të vendosur. Me ndihmën e një planifikimi të arsyeshëm, kalendarëve të hollësishëm të punës dhe mekanizmave të duhur të vlerësimit(feed-back), mund të kemi më shumë përparim përkitazi me qëllimet afat-gjatë; sigurisht kjo edhe me mbështetjen e madhe të punonjësve.

Leksione

Misioni, qëllimet e misionit, objektivat afat-gjatë, histori e shkurtër dhe përshkrim i një parku për të cilin do të zhvillohet një plan menaxhimi.

Do të përdoren raste studimore për të treguar se çfarë është misioni.

3.5 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Ju shpjegohet pjesëmarrësve se kjo është pjesë e punës së procesit të menaxhimit. Do të përdoren plani i përgjithshëm i menaxhimit të një ZM, plani strategjik dhe dokumente të tjerë të ngjashëm. Kjo është një tematikë shumë komplekse dhe për këtë arsye kërkon një planifikim të kujdesshëm në lidhje me objektivat e projektit, aftësitë e punonjësve, përgatitjen e tyre, entuziazmin dhe objektivat dhe qëllimet individuale.

HYRJE

Ashtu sikurse dhe shumë aspekte të tjerë të procesit të planifikimit, kthimi i qëllimeve dhe objektivave të dëshiruar në një listë pune, është tejet i vështirë dhe kërkon po aq vëmendje dhe planifikim sa dhe zhvillimi i objektivave dhe qëllimeve nga misioni i ZMDB. Procesi ndërlikohet edhe më shumë po të merren në konsideratë nevojat, aftësitë dhe objektivat individualë të punonjësve si dhe koha e duhur për plotësimin e detyrave specifike.

Objektivat individualë siç përdoren në këtë kontekst, përkufizohen si qëllime dhe objektiva që vetë punonjësi i vendos kur merr përsipër një detyrë. Çdo njeri ka mënyrat e tij të kryerjes së të njëjtës detyrë të dhënë. Ata vendosin objektivat dhe hapat e tyre për realizimin e detyrave të dhëna. Me raste, mund të ketë edhe modifikime të vogla në objektivat e vëna, të tolerueshme për sa kohë përputhen me objektivin kryesor të misionit.

Qartazi, menaxheri, së bashku me punonjësit duhet të zhvillojnë detyra specifike duke patur parasysh qëllimet dhe objektivat e njësisë menaxhuese. Megjithatë, në disa raste, duhet patur një farë tolerance në përcaktimin e qëllimeve dhe objektivave të lidhura me aftësitë, kompetencën dhe objektivat individualë.

Përveç zhvillimit të elementeve të punës, menaxherët duhet të përcaktojnë si do të bëhet vlerësimi i punës dhe t'ja komunikojnë atë punonjësit në kohën e marrjes në detyrë. Kjo e ndihmon të punësuarin të njohë me saktësi punën që e pret. Mbajtja e dokumentave dhe shënimeve (protokolleve) mbi aktivitetet e punës në të gjithë sektorët është një mënyrë e shkëlqyer që njësia e menaxhimit mund të përdorë për të vlerësuar si performancën e punonjësve ashtu edhe atë të sektorëve në drejtim të përmbushjes së qëllimeve të vendosura. Meqënëse, dokumentat dhe shënimet mbahen nga punonjësit, rishikimi i tyre për të vlerësuar performancën e punonjësve, kthehet në një proces të përbashkët vendim-marrjeje. Procesi i shqyrtimit dhe diskutimit të dokumentave dhe shënimeve të punës, kthehet në një procedurë jo kërcënuese, dhe si e tillë siguron një informacion të nevojshëm përmes së cilit punonjësi rrit vetë-vlerësimin e ecurisë dhe frytshmërisë së tij në punë. Informacioni i dokumentuar dhe datuar është shumë i rëndësishëm për të garantuar suksesin e programit të dokumentimit dhe për të bërë vlerësimin e njësisë menaxhuese nga donatorët potencialë apo agjensitë e tjera ndihmëse.

Vlerësimi i programit duhet bërë shpesh, dhe me vendosmëri veçanërisht atëhere kur ka pengesa që bllokojnë apo ngadalësojnë progresin. Procesi nuk duhet të jetë armiqësor, por vetëm me qëllim optimizimin e bashkëpunimit dhe eficiencës në punë nga ana e punonjësve.

Raportimi periodik mbi veprimtaritë e kryera në njësinë menaxhuese, është një mekanizëm i dobishëm për dokumentimin e ecurisë dhe eficiencës në punë të njësisë menaxhuese.

Raportimi periodik mbi veprimtaritë e kryera në agjensinë menaxhuese, është një mekanizëm i dobishëm për dokumentimin e ecurisë dhe eficiencës në punë të agjensisë menaxhuese. Ato dokumentojnë ecurinë drejt arritjes së qëllimit të misionit dhe lejojnë grupet e ndryshme përdoruese, individët dhe grupet e interesit të rivlerësojnë njësinë menaxhuese dhe të përcaktojnë kështu nivelin e ardhshëm të mbështetjes që ata mund ti japin asaj. Zakonisht, raportet kërkohen kur aplikohet për financime të ndryshme projektsh. Menaxherët duhet të punojnë për të përmirësuar aftësitë e shkrimit të raporteve nga punonjësit.

Ushtrim:

Analizoni dhe përmbliidhni deklaratën e misionit, qëllimet dhe objektivat afat-gjatë të tij dhe zhvilloni qëllime vjetorë duke shfrytëzuar kriteret e vlerësimit të protokolleve raportues dhe atyre të vlerësimit të progresit. Identifikoni drejtimet potenciale për vlerësimin e punonjësve dhe mbikqyrësve.

MODULI 4**ADMINISTRIMI DHE MENAXHIMI I ZONAVE
TË MBROJTURA DETARE/BREGDETARE****TEMA****4.5 Mbikqyrja (monitorimi)****OBJEKTIVI**

Të mësojmë se si të përgatiten raportet e monitorimit, si të lidhen ata qartë dhe përdoren për të përcaktuar objektivat e ZMDB dhe të pranojmë filozofinë e menaxhimit të burimeve njerëzore si më të përshtatshmen.

RËNDËSIA

Mbikqyrja apo monitorimi do të shihen nga disa pikëvështrime të ndryshme. Gjithsesi, nga pikëpamja e zbatimit të ligjit, mbikqyrja apo monitorimi ka të bëjë me vëzhgimin e vizitorëve dhe veprimtarive të tjera të përdoruesve si burime potenciale, civile apo për dhunime kriminale.

PREZANTIMI

Leksione

**PAJISJET /
MATERIALET**

Projektor, staf nga ZMDB

USHTRIME

Zhvillimi i protokollit të mbikqyrjes

KOHA

2.5 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Trajneri duhet të theksojë në trajnim rëndësinë e mbikqyrjes dhe të ndjekë mbajtjen e shënimeve, analizën e të dhënave dhe të tregojë se si rezultatet e këtij lloj aktiviteti mund të përcaktojnë statusin dhe tendencat në shëndetin dhe përdorimin e pasurive në zonë.

HYRJE

Administrimi dhe menaxhimi efektiv i pasurive të ndryshme që një ZMDB mbron është prioritet dhe për këtë duhet që menaxherët e zonës të monitorojnë rutinë veprimtaritë dhe përdorimet e pasurive të zonës.

Shpesh monitorimi kryhet me mbështetje ligjore me qëllim kapjen dhe eliminimin e veprimtarive të paligjshme. Gjithsesi, përfitimet e monitorimit si proces, shkojnë përtej nevojës së veprimit të ligjit. Ai është një mjet për të vlerësuar progresin, përcaktuar sukseset dhe identifikuar dështimet. I përdorur në mënyrën e duhur, procesi i mbikqyrjes është e vetmja mënyrë për të matur shëndetin afat-gjatë dhe statusin e pasurive natyrore dhe kulturore të zonës së mbrojtur, si dhe për të kapur ndryshimet e ndodhura gjatë përdorimit tregëtar dhe argëtues e çlodhës në zonë.

Mbikqyrja mund të bëhet gjithashtu një mjet efektiv për ndërgjegjësimin publik në duart e menaxherit gjatë Marrëdhënieve të tij me përdorues të ndryshëm dhe grupe të veçanta të interesit. Mbikqyrja është një mënyrë shume e fuqishme për përfshirjen e komunitetit dhe grupeve të caktuara të interesit në procesin e menaxhimit. Për shembull, një program i mirë-hartuar për të monitoruar veprimtaritë peshkuese tregëtare mund të zbatohet nga vetë peshkatarët dhe analizohet nga një organizator reciprokisht i pranuar nga të dy palët. Më pas, rezultatet mund të përdoren nga çdokush për të zhvilluar një filozofi të menaxhimit të përbashët, për të zbatuar një protokoll të përshtatshëm dhe të përdorshëm nga peshkatarët. Ky lloj procesi minimizon proceset kundërshtuese, duke i përfshirë grupet e përdoruesve në procesin e menaxhimit. Jo vetëm kaq, por grupet e përdoruesve janë një palë e rëndësishme, pasi ata janë mbledhësit e të dhënave dhe si të tillë ata kanë një mundësi më të madhe për të kuptuar nevojat e menaxhimit për të zhvilluar rregullore mbi kontrollin apo rregullimin e veprimtarive të ndryshme.

Edhe në rastin kur një grup interesi nuk është i përfshirë në procesin aktual të monitorimit, shpërndarja e informacionit të ardhur nga monitorimi, mund të kontribuojë mjaft në mbajtjen e grupeve të interesit dhe individëve të interesuar, të përfshirë në procesin e menaxhimit. Ndarja e informacionit rrit besueshmërinë e njësisë menaxhuese si dhe respektin për të nga partnerët apo grupet e interesit që e kanë përdorur këtë informacion.

Çelsi i administrimit të përgjegjshëm të pasurive qëndron në njohjen e pasurive tuaja natyrore apo kulturore. E vetmja mënyrë për ti njohur pasuritë tuaja është

monitorimi i tyre në kohë, njohja e nevojave dhe kërcënimeve ndaj tyre dhe mënyra si përdoren dhe nga kush përdoren.

Ushtrim:

Së bashku me stafin lokal të ZMDB, i cili do të veprojë si njohës i përdoruesve lokalë dhe grupeve të caktuar të interesit, grupi do të hartojë një program monitorimi për ZMDB në fjalë.

MODULI 4**TEMA****OBJEKTIVI****RENDESIA****PREZANTIMI****PAJISJET /
MATERIALET****USHTRIME****KOHA**

**ADMINISTRIMI DHE MENAXHIMI I ZONAVE TË
MBROJTURA DETARE/BREGDETARE**

4.6 Dhënia e Lejeve, Licencimi dhe Zbatimi

Të mësojmë si të arrijmë qëllimet afat-gjatë dhe afat-shkurtër të menaxhimit përmes përdorimit të kujdesshëm të autoriteteve ligjore të zgjedhura dhe përmes partneritetit me ato agjensi qeveritare që kanë autoritetin e nevojshëm.

Pjesëmarrësit do të mësojnë gjithashtu si të përdorin procesin e lejeve për të mbledhur të dhëna statistikisht të vlefshme dhe informacion bazë pa ndihmën e një stafi shtesë.

Kjo tematikë është kritike në implementimin dhe plotësimin efektiv të misionit dhe qëllimit të ZMDB.

Leksione

Projektor, tabelë

Diskutime mbi sistemet e lejeve

---

2 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Qëllimi i kësaj teme është eksplorimi i përvojave të ndryshme të dhënies së lejeve dhe licencave, si dhe të tregojë se si duhet përdorur procesi i dhënies së lejeve dhe licencimit për të arritur objektivat e menaxhimit.

HYRJE

Lejimi, licencimi dhe mjetet e zbatimit përdoren nga menaxherët për të rregulluar vendin dhe shkallën e përdorimit të pasurive të zonës së mbrojtur. Veprimtaritë e lejuara dhe të licencuara janë rregullatore dhe kërkojnë autoritete specifike për të zbatuar. Këto autoritete, përgjithësisht autorizohen nga agjensitë qeveritare. Në shumë raste, lejet dhe licencat lëshohen nga një agjensi dhe zbatohen nga një tjetër; shpeshherë ka një mungesë komunikimi ndërmjet dy grupeve. Në raste të tjera vihet re mungesë komunikimi ndërmjet agjensisë menaxhuese dhe asaj që lëshon lejet.

Në kushte ideale, menaxheri i ZMDB duhet të këtë autoritetin e lëshimit dhe zbatimit të lejeve dhe licencave. Ky nivel autoriteti lejon menaxherin të monitorojë veprimtaritë e rregulluara dhe njëherazi të kontrollojë aktivitetet që ndodhin brenda ZMDB. Pjesëmarrësit që nuk e kanë këtë nivel autoriteti, duhen nxitur të pajisen me të.

Mungesa e autoritetit të plotë brenda zonave të lejuara dhe licencuara paraqet një mundësi tjetër për të ndërtuar bashkëpunime midis organizmave rregullatorë. Bashkëpunimi brenda agjensisë mund të formalizohet përmes marrveshjeve të bashkëpunimit, memorandumëve të miëkuptimit ose kontratave. Është e rëndësishme që bashkëpunimi të formalizohet për të siguruar që veprimet ligjore të mos dështojnë për shkak të konflikteve juridike.

Menaxherët e ZMDB, ose stafi i tyre, duhet të bëhen një pjesë e rëndësishme e procesit të lejimit apo licencimit, për të garantuar kështu që veprimtaritë e lejuara të jenë në përputhje me objektivat dhe veprimet menaxhuese. Për shembull, lëshimi i lejeve për të nxjerrë agregate apo rërë nga deti brenda një ZMDB, shkakton dëmtim të komuniteteve benthike.

Çelsi i një procesi efektiv në dhënie të lejeve qëndron në garantimin që ZMDB të jetë ngushtësisht e përfshirë në vlerësimin dhe zhvillimin e kushteve të dhënies së lejeve për të siguruar mbrojtjen e pasurive të zonës përmes parandalimit të konflikteve me rregulloret e ndryshme të menaxhimit.

Ushtrim:

Hapet një diskutim mbi konceptin e dhënies së lejeve, përdorimit të tyre, dobisë së tyre si një mjet kontrolli për përdoruesit, dhe si një mekanizëm për mbledhjen e të dhënave. Të supozohet se ka zona të mbrojtura për të cilat nuk ka sistem lejesh; në këtë rast grupit i kërkohet të diskutojë se si mund të zbatohet në zonë një program i dhënies së lejeve.

MODULI 4**TEMA****OBJEKTIVI****RËNDËSIA****PREZANTIMI****PAJISJET /
MATERIALET****USHTRIME****KOHA****MENAXHIMI I ZONAVE TË MBROJTURA DETARE/
BREGDETARE****4.7 Parimet e Marrëdhënieve me median dhe publikun**

Të mësojmë rëndësinë e përdorimit efektiv dhe të kujdesshëm të marrëdhënieve me median dhe publikun, si dhe të tregojmë se Marrëdhëniet me publikun ndryshojnë nga edukimi dhe kontakti me të.

Zhvillimi dhe ruajtja e imazhit të një menaxhimi të përgjegjshëm të pasurive të zonës, është themelor për krijimin e një mbështetjeje të fortë publike dhe financimin e një ZMDB. Një imazh publik i dobët apo negativ ul ndjeshëm mundësitë që të arrihen objektivat e ZMDB, edhe pse të financuara nga veprime legjislative, donacionet filantropike apo grantet. Ai krijohet përmes një procesi të suksesshëm menaxhimi dhe marketimit modest publik të arritjeve dhe shkëmbimit të informacionit.

Leksione, Diskutime.

Projektor, tabelë

Diskutime të hapura mbi marketimin e arritjeve të ZMDB, llojin e medias që duhet përdorur dhe kohën e veprimit për të arritur impaktin maksimal. Përgatitja e një njoftimi për shtyp.

2.5 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Pjesëmarrësit duhet të informohen mbi objektivin e këtij seksioni, i cili konsiston në shqyrtimin e miratimeve dhe kundërshtive mbi marrëdhëniet me publikun, median dhe marrëdhëniet ndërpersonale.

HYRJE

Aftësia e menaxherit të ZMDB për të komunikuar efektivisht me grupet dhe individët, shpeshherë përcakton se sa i/e suksesshëm do të jetë ai/a jo në arritjen e objektivit të dëshiruar. Marrëdhëniet e mira me publikun pakësojnë problemet që ndeshen gjatë ngritjes së fondeve, ndërgjegjësimit të komunitetit, përdoruesve dhe grupeve të caktuara mbështetësve të interesit mbi konceptet e menaxhimit dhe menaxhimin e krizës.

Çfarë përfaqësojnë Marrëdhëniet me publikun? Asgjë tjetër veçse ndërtim imazhi. Ndërtimi i një imazhi të suksesshëm të jep një figurë dhe prestigj të mirë në komunitet. Ai fillon duke dëgjuar në zonën nga ku agjensia e menaxhimit do të përfitojë, dhe më pas duke iu përgjigjur si duhet shqetësimeve, mendimeve apo dëshirave të komunitetit të zonës.

Komunikuesi efektiv është një dëgjues, një folës dhe një ndërmjetës. Pavarësisht se komunikuesi flet me vartësit, eprorët, publikun e gjerë apo individët e thjeshtë, ai duhet të dëgjojë dhe kuptojë se çfarë ata thonë. Vetëm pas kësaj, mund të ketë një përgjigje të formuluar si duhet. Shumë shpesh ndodh që personat normalë japin përgjigje ndërkohë që personi që kanë përballë sapo nis të flasë. Një menaxher i mirë dëgjon me kujdes çdo gjë që thuhet, e kupton atë, përpara se të formulojë një përgjigje. Nuk ka asgjë të gabuar të bësh pyetje kur një çështje nuk është shumë e qartë.

Menaxherët duhet të përgatisin prezantime të qarta, të ngjeshura dhe të drejuara në çështjen që është shtruar për diskutim. Ata duhet të përdorin mjete dëgjim-pamore për të rritur ndikimin e prezantimit, dhe çka është më e rëndësishmja ata duhet të zhvillojnë aftësitë e tyre në menaxhimin e dëgjuesve. Kjo është shumë e vërtetë në Marrëdhëniet me median ku reporterët tentojnë ta drejtojnë vëmendjen e konferencës për shtyp, në çështje që mund të kenë interes më të madh për publikun.

Një tjetër aftësi e rëndësishme në sferën e medias dhe Marrëdhënieve me publikun është të dish se sa duhet të thuash dhe çfarë të thuash. Shpesh ndodh që teksa ju mendoni se gjithshka po shkon si duhet në një takim me publikun, atëherë del se ose shumë informacion është mbledhur ose janë thënë gjëra të gabuara. Çfarë ndodh në këto raste? Fokusi i mbledhjes apo prezantimit është shndërruar në një çështje të vogël brenda kontekstit të prezantimit ose drejt një çështjeje tjetër pa lidhje.

Përpara se të përgatisni një prezantim, do të ishte një ide e mirë të dini diçka mbi dëgjuesit tuaj. Krijoni një ide rreth perceptimit që dëgjuesit kanë për ju, për njësinë tuaj të menaxhimit dhe çështjes që ju do të paraqesni. Jini të përgatitur për pyetje provokuese, ose pyetje që do të ndryshonin fokusin e prezantimit tuaj. Sërish, është e rëndësishme që menaxheri të jetë i aftë të menaxhojë dëgjuesit, dhe jo e kundërta.

Ushtrim:

Hapet një diskutim i hapur mbi marketimin e arritjeve të ZMDB, llojin e medias që duhet përdorur dhe kohën e veprimit për të arritur impaktin maksimal. Praktikohet përgatitja e një njoftimi për shtyp "press release"

MODULI 4**TEMA****ADMINISTRIMI DHE MENAXHIMI I ZONAVE TË MBROJTURA DETARE/BREGDETARE****4.8 Ruajtja, Mirëmbajtja****OBJEKTIVI**

Të mësojmë se "mirëmbajtje" nuk do të thotë vetëm ruajtje e pajisjeve dhe ndërtesave në kushtepune, por përfshin edhe "mirëmbajtjen" e pasurive natyrore dhe kulturore, informacionit, të dhënave dhe burimeve njerëzore.

RËNDËSIA

Përdorimi i pasurive natyrore nga njerzit dhe veprimi i forcave të natyrës, janë të dy faktorë që shkaktojnë stres mbi ZMDB. Integriteti i zonave natyrore, facilitetet, sistemet mbështetës dhe bashkëpjesëmarrjet janë elemente që duhen mirëmbajtur. Si të tilla, në planet e hartuar për mirëmbajtjen e mjeteve dhe pajisjeve, duhet të shtohen edhe përbërësit e mirëmbajtjes, dhe duhet të jenë pjesë e çdo nën-programi të planit të menaxhimit të ZMDB.

PREZANTIMI

Leksion

**PAJISJET /
MATERIALET**

Projektor, tabelë

USHTRIME

Asnjë

KOHA

1 Orë

SHËNIMET E TRAJNERIT

Pjesëmarrësve u bëhet e ditur se kjo temë nuk do të merret me detajet e mirëmbajtjes së pajisjeve apo ndërtesave, por do të theksojë domosdoshmërinë e mbajtjes së shënimeve dhe dokumentimin (inventarizimin). Gjithashtu, gjatë këtij leksioni do të trajtohen çështje të tilla si mirëmbajtja e resurseve, harmonia brenda stafit dhe përforcimi i Marrëdhënieve midis partnerëve të ndryshëm.

HYRJE

Kur bëhet fjalë për pasuritë natyrore dhe kulturore, mirëmbajtja merr dy kuptime. Sigurisht, në radhë të parë kuptohet mirëmbajtja e rruginave apo shteg-kalimeve, vend-kampingjeve, ndërtesave të amortizuara dhe mureve të rënë, si dhe pastrimi apo largimi i atyre që nuk nevojiten më. Kuptimi tjetër ka të bëjë me restaurimin e pasurive të dëmtuara, restaurimin e kushteve në nivelin e pritshmërisë së vizitorit apo siç është përshkruar në planet menaxhues dhe strategjikë. Në disa raste kjo është një gjë e thjeshtë, restaurimi i peshkimit përmes shtimit të rasatit; në disa raste të tjera është shumë e vështirë, si për shembull restaurimi i komuniteteve të shkëmbinjve bregdetarë nga dëmtimi prej nxjerrjes së daterit apo bivalvorit shkëmbnogrënës *Lithofaga lithofaga*.

Mbajtja e marrëdhënieve të duhura me stafin është po aq e vështirë sa dhe dëmtimi apo degradimi i pasurive natyrore, në mos edhe më e vështirë. Për të menaxhuar njerëzit, kërkohet një aftësi vepruese ndonjëherë dhe e lindur. Vendimet menaxheriale që prekin një individ apo një grup të vogël, së fundmi do të përfshijnë tërë stafin. Sa dhe si, varet nga situata. Ajo çka duhet kuptuar është se përpara se një menaxher të marrë një vendim, ai duhet të reflektojë. Për shembull, dhënia e një shpërblimi njërit prej anëtarëve të stafit dhe dhënia e një çmimi mirënjohjeje një tjetri, të dyve për punë shumë të mirë, mundet potencialisht të krijojë një konflikt të madh.

Mirëmbajtja e bashkëpjesëmarrjes, qofshin këta individë, grupe apo korporata, është shumë e rëndësishme. Nëse një menaxher pret të ketë ndihmën e vazhduar të vullnetarëve dhe organizatave, atëherë atij i duhet të mbajë një nivel të shëndetshëm komunikimi ndërmjet grupit dhe stafit. Ata duhet të kuptojnë përfitimet e tyre nga njësia e menaxhimit, vlerat e përpjekjeve të tyre dhe rëndësinë e përpjekjeve të tyre të vazhdueshme. Edhe pse mund të jetë hera e vetme e ofrimit të asistencës së tij, menaxheri dhe stafi, duhet të përpiqen të mbajnë Marrëdhënie të mira me partnerët, sepse mund të vijë një kohë në të ardhmen kur ndihma dhe mbështetja e tyre do të jenë sërish të nevojshme.

MODULI 4**ADMINISTRIMI DHE MENAXHIMI I ZONAVE
TË MBROJTURA DETARE/BREGDETARE****TEMA****4.9 Lidhjet, ndihma reciproke, bashkëpunimi në rrjet****OBJEKTIVI**

Të përmirësojë bashkëpunimin me agjensitë e huaja, grupet dhe individët.

RËNDËSIA

Pjesëmarrja e organizatave të huaja, individëve dhe publikut të gjerë është kritike në gjenerimin e mbështetjes dhe financimit që duhet për zbatimin e shumë strategjive të ruajtjes, restaurimit dhe stabilizimit.

PREZANTIMI

Leksione

**PAJISJET /
MATERIALET**

Projektor, tabelë

USHTRIME

Asnjë

KOHA

0.5 Orë

5.

KUADRI LIGJOR E RREGULLATOR PËR ZONAT E MBROJTURA DETARE DHE BREGDETARE

SHËNIMET E TRAJNERIT

Rëndësia e kësaj pjese qëndron në faktin se asnjë menaxher nuk mundet ta kryejë punën e tij i vetëm, pa stafin e tij. Kjo është veçanërisht e vërtetë në menaxhimin e zonave të mbrojtura, ku zonat e përcaktuara kanë pak konformitet në lidhje me kufijtë apo shpërndarjen ekologjike. Për të maksimizuar potencialin për ruajtjen dhe mbrojtjen e pasurive, menaxherët duhet të punojnë shumë për çështje që nuk i përkasin zonave që ata menaxhojnë. Veprimet menaxhuese mbi mjedisin, gjithnjë reflektohen mbi tërë ekosistemin, dhe asnjëherë vetëm mbi një pjesë të tij.

Pjesëmarrësit do të diskutojnë opinione të ndryshme mbi punën me grupet e tjerë mjedisorë, agjensitë qeveritare, komunitetin lokal dhe atë të industrisë. Do të diskutohet mbi thellësinë e përfshirjes së menaxherit dhe problemet e ndryshme me të cilat ai mund të përballet.

HYRJE

Menaxhimi i një pjese të ekosistemit është një nga detyrat më të vështira. Ekosistemet, përgjigjen si një tërësi, veçanërisht sistemet detarë/bregdetarë. Me raste, diçka e ngjashme me sëmundjen do të kalojë përmes sistemit si një valë, apo mund të ndalojë përpara se të përfshijë gjithë sistemin, por sido që të ndodhë, ekosistemi do të ndjejë impaktin në tërësinë e tij.

Të menaxhosh sistemet detarë/bregdetarë është një sfidë për menaxherët. Në shumë rastë të vështira menaxherëve u duhet të bashkëpunojnë edhe me ekspertë të huaj. Pjesa më e madhe e tyre e dinë këtë gjë, por ose nuk duan ta bëjnë ose ndihen të mbingarkuar nga përgjegjësitë në zonën e tyre, duke pasur pak kohë për të zhvilluar marrëdhënie të jashtme. Financimi është një tjetër çështje e rëndësishme. Për tu përfshirë në skenën ndërkombëtare, kërkohet pjesëmarrje në takime jashtë vendit. Rallë fondet për këtë qëllim janë të mjaftueshme.

Ka disa përvoja të shkëlqyera që mund të shërbejnë si një fillim për të zgjidhur këto dilema, siç janë përdorimi i rrjeteve si për shembull RRJETI I MENAXHIMIT TË ZONAVE TË MBROJTURA DETARE/BREGDETARE (MPANET), apo mjete të tilla si interneti. Ekzistojnë gjithashtu edhe një numër organizatash jo-qeveritare të gatshme t'u ofrojnë menaxherëve këshillim dhe asistencë për çështje të ndryshme (MEDWET, WWW, IUCN, Stacioni Biologjik Tour Du Valat (Francë), EUCC). Disa nga këto grupe OJF kanë ekspertizë të mjaftueshme për të ofruar trajnime mbi menaxhimin e pasurive dhe të gatshme për të punuar me menaxherët e ZMDB për të gjetur opsione financimi për të mundësuar zgjidhjen e problemeve. Së fundi, menaxherët duhet të fillojnë të shkëmbejnë përvojë ndërmjet tyre mbi çështje të ndryshme menaxhimi. Menaxherët duhet të kuptojnë se vendimet që ata marrin në zonat e tyre ndikojnë gjithë rajonin.

Menaxherët duhet të punojnë së bashku për të identifikuar çështjet e përbashkëta. Këto çështje më pas duhen paraqitur përpara komunitetit shkencor për zgjidhje. Për momentin ky komunikim ndërmjet menaxherëve është shumë i vogël. Menaxherët nuk bashkëveprojnë me shkencëtarët dhe po ndodh që shkencëtarët kërkojnë për çështje që sipas tyre paraqesin interes akademik apo mjedisor. Menaxherët e ZMDB duhet të jenë më proaktivë rreth nevojave të tyre për kërkim, të identifikojnë çfarë është e rëndësishme dhe çfarë jo, ndërkohë që shkencëtarët duhet të jenë më aplikativë në kërkimet e tyre shkencore.

MODULI 5**KUADRI LIGJOR DHE RREGULLATOR
PËR ZONAT E MBROJTURA DETARE
& BREGDETARE****OBJEKTIVI**

- Të sigurojë informacionin bazë lidhur me kuadrin ligjor e rregullator për ZM dhe ZMD
- Mekanizmat dhe instrumentat kryesore të zbatimit të ligjit për ZM
- Të ndihmojë jo vetëm institucionet shtetërore, por edhe grupet e tjera të interesit për hapat që duhen ndjekur gjatë procedurave për shpalljen e një territori Zonë të Mbrojtur,

TEMAT

- 5.1 Nevojat për njohjen e kuadrit ligjor
- 5.2 Njohuri për legjislacionin kombëtar dhe ndërkombëtar
- 5.3 Objektivat e kuadrit rregullator për ZMD
- 5.4 Përbërja e akteve ligjore
- 5.5 Kushtet e domosdoshme për të patur praktikisht ZMD e ZMBrd
- 5.6 Prona private dhe përdorimi i saj në ZMD e ZMBrd.

KOHA

1 Orë

MODULI 5**TEMA**

**KUADRI LIGJORDHERREGULLATOR
PËR ZONAT E MBROJTURA DETARE
& BREGDETARE**

OBJEKTIVI**5.1 Nevojat për legjislacionin për ZMD**

**PAJISJET/
MATERIALET**

Të informojë lidhur me nevojat dhe fazat e zhvillimit të kuadrit ligjor

---

PREZANTIMI

Kompjuter, lapsa me ngjyrë, tabelë shkrimi me tabakë, projektor, shënime të shtypura për temën

---

KOHA

Leksion, interaktive me pjesëmarrësit, shembuj nga praktika menaxhuese

---

1 Orë

Parashtrihen elementet kryesore të evoluimit të kuadrit ligjor për ZMD.

- Mbrojtja e mjedisit në vendin tonë, si tërësi veprimtarish të organizuara e të drejtuara, përbën dukuri krejt të re, ndërsa Zonat e Mbrojtura kanë një fillësë më të hershme.
- Në vendin tonë u plotësua dhe u maturua brendia e kategorisë Zona të Mbrojtura
- U zgjeruan format e ekzistencës së tyre;
- U përpunua statusi i veçantë dhe niveli konkret i mbrojtjes për secilën;
- U përsosën format, metodat e instrumentat e ruajtjes e menaxhimit të tyre, etj.
- Në kuadrin e këtyre zhvillimeve u krijua edhe baza e nevojshme ligjore që mbështet proceset pozitive të mbrojtjes e të menaxhimit të ZM-ve.
- Që prej vitit 1992, për ZM ka një legjislacion të veçantë që rregullon mbrojtjen dhe administrimin e tyre ligjor;
- Ndërkohë që pritet të detajohen e të plotësohen rregullimet e domosdoshme juridike për ZMD dhe ZMBrd

MODULI 5**TEMA****KUADRI LIGJOR DHE RREGULLATOR PËR ZONAT E MBROJTURA DETARE & BREGDETARE****5.2 Njohuri për legjislacionin kombëtar dhe ndërkombëtar****OBJEKTIVI**

Si janë adoptuar dhe zhvilluar ligjet dhe rregulloret për ZMD në Shqipëri

**PAJISJET /
MATERIALET**

Kompjuter, lapsa me ngjyra, tabelë shkrimi me tabakë, projektor, shënime të shtypura për temën

PREZANTIMI

Leksion ndërveprues me pjesëmarrësit, shembuj nga praktika menaxhuese

KOHA

1 orë

Raporti me legjislacionin kombëtar dhe ndërkombëtar

- Për nga karakteri, synimet, lloji, etj, legjislacioni për ZM-të i përket legjislacionit që i kushtohet ruajtjes së biodiversitetit; duke qenë pjesë e spikatur e tij.
- Për nga parimet mbi të cilat ndertohet, nga raportet e ekuilibruara midis mjedisit e pjesëve përbërëse të tij, nga mbrojtja që siguron, etj, ai është pjesë e natyrshme e legjislacionit mjedisor nacional.
- Aktualisht, ai është nga më të kompletuarit e më të përafuarit me legjislacionin përkatës të BE-se, dhe sërish vazhdon të konsolidojë pozitat e veta, duke u plotësuar e integruar më tej.
- Ky pozicionim i tij brenda legjislacionit mjedisor të biodiversitetit, raportet konkrete me ligje të veçanta mjedisore, evidentojnë lidhjet e varësitë e shumëllojshme midis tyre shumë të vlefshme për të rritur zbatueshmërinë e secilit.
- Hartimi i tij si legjislacion nacional, mbështetet vijimisht në dokumentet mjedisore juridike ndërkombëtare, globale e rajonale si konventa, protokolle, direktiva të BE-se, si:
  - i. Konventa e Ruajtjes së Biodiversitetit;
  - ii. Konventa e Mbrojtjes së Detit Mesdhe;
  - iii. Protokollet përkatëse të ketyre konventave, si ai i Kartagjenes apo 10 protokollet e Konventës së Mesdheut;
  - iv. Konventa e Espos;
  - v. Konventa e Bonit;
  - vi. Konventa e Ramsarit;
  - vii. Konventa e Bernës;
  - viii. Direktivat, rregulloret, standartet konkrete të BE-së si ato për ruajtjen e llojeve të gjallesave detare, për peshkimin, për mbrojtjen e mjediseve detare e bregdetare nga ndotjet e dëmtimet, për menaxhimin e integruar të zonës bregdetare, etj;
- Është në pajtim me frymën dhe rekomandimet e dokumentave programatike mjedisore ndërkombëtare, sidomos të Rios, të Stokholmit, të Kopenhagenit, të Kiotos, të Johaneshburgut, etj.
- Ai merr në konsideratë edhe marrëveshje dy e shumë palëshe të rajonit apo të zonës konkrete ku bën pjesë e është palë edhe Shqipëria, si Nisma e Adriatikut, MoU me Malin e Zi për mbrojtjen e Liqenit të Shkodrës. Marrëveshjet me Greqinë për ujërat, etj.

MODULI 5**TEMA****KUADRI LIGJOR DHE RREGULLATOR PËR ZONAT E MBROJTURA DETARE & BREGDETARE****OBJEKTIVI****5.3 Objektivat e kuadrit rregullator për ZMD**

Njohje me elementët e paketës egzistuese ligjore dhe rregullatore

**PAJISJET /
MATERIALET**

Kompjuter, lapsa me ngjyra, tabelë shkrimi me tabakë, projektor, shënime të shtypura për temën

PREZANTIMI

Leksion ndërveprues me pjesëmarrësit, shembuj nga praktika menaxhuese

KOHA

1 orë

- Legjislacioni mjedisor mbron gjithë mjedisin,
- Brenda këtij kuadri, legjislacioni mjedisor për ZM-të, mbron posaçërisht këto zona, duke u udhëhequr nga disa synime siç janë:
  - a) Të krijojë kuadrin e nevojshëm ligjor, për kuptimin, ruajtjen e administrimin e ZMD e ZMBr, madje edhe për secilën prej tyre.
  - b) Të sigurojë mbrojtje dhe administrim të posaçëm të tyre, siç kërkohet nga dokumentet përkatës ndërkombëtare dhe të njëjtë si zbatohet në vendet e BE-së
  - c) Të nxisë e të përkrahë ecuritë dhe zhvillimet e suksesshme e positive të politikave, të legjislacionit e të praktikave integruese në mbrojtjen e administrimin e ZMD e ZMBr.
  - d) Të identifikojë e të ngulisë zgjidhje racionale lehtësisht të zbatueshme, të mbështetura gjerësisht nga grupet e interesit e nga komuniteti.
  - e) Të nxisë përdorimin e gjerë të instrumentave financiare dhe të zbatojë zgjidhje ekonomike të dobishme e të përballueshme për banorët e publikun e interesuar të ZM-ve.

Ligji kuadër për Zonat e Mbrojtura, ligji nr. 8906, datë 6.6.2002 «Për zonat e mbrojtura» – i ndryshuar, dhe VKM nr. 266, date 24.4.2003 “Për krijimin e Administratave të Zonave të Mbrojtura”, parashikojnë kompetencat bazë për të menaxhuar ZM-në përkatëse. Këto kompetencat janë:

- Hartimi i Politikave: përmes planit të menaxhimit (nenet 15 dhe 17 të Ligjit ZM)
- Rregulluese - përmes planit të menaxhimit, rregullimit të aktiviteteve edhe në prona private brenda ZM-ve (nenet 15, 19, 25 të LZM; si dhe pika 4 e VKM nr. 266, date 24.4.2003);
- Përgjegjësi administrative: krijimi i inventarëve të burimeve logjistike (pika 4/gj e VKM nr. 266), inventari pronave të përdorimit tokës dhe të drejtat e përdoruesve (neni 15), inventari i rregullave sipas zonimit dhe planeve të menaxhimit ;
- Të drejta për të menaxhuar pronën publike, përfshirë, ujërat, pyjet, pasuritë e tjera natyrore, etj., drejtpërdrejt, apo duke autorizuar persona të tretë (neni 12 i LZM).
- Mbledhja e tarifave nga përdorimi i ZM-ve (pika 4 e VKM nr. 266);
- Përgjegjësi për implementimin (neni 17 i LZM, VKM nr. 266 zbatimin e infrastrukturës, përfshirë, mbrojtjen dhe mirëmbajtjen);
- Kompetenca kontrolli (pika 4 e VKM nr. 266);
- Kompetenca për monitorimin (VKM 266, parashikon kompetenca për të monitoruar të dhënat e mbledhura nga programet e monitorimit);
- Sanksione përmes kompetencave për të ndaluar, apo vënë gjoba (neni 32 i LZM, VKM nr. 266).

MODULI 5**TEMA****OBJEKTIVI****PAJISJET /
MATERIALET****PREZANTIMI****KOHA**

KUADRI LIGJOR DHE RREGULLATOR PËR ZONAT E MBROJTURA DETARE & BREGDETARE

5.4 Përbërja e akteve ligjore

Struktura e akteve ligjore dhe e rregulloreve kundrejt objektit që ato trajtojnë

Kompjuter, lapsa me ngjyra, tabelë shkrimi me tabakë, projektor, shënime të shtypura për temën

---

Leksion ndërveprues me pjesëmarrësit, shembuj nga praktika menaxhuese

---

2 orë

---

1. Legjilacioni nacional për ZM-të, përbëhet nga dy pjesë:
  - a. akte juridike kombëtare, të hartuara e të miratuara nga organet vendase sipas urdhërimeve të Kushtetutës së Republikës.
  - b. akte juridike ndërkombëtare, që në kushtet e parashikuara nga Kushtetuta, bëhen pjesë e legjislacionit shqiptar.
2. Aktualisht legjislacioni shqiptar për Zonat e Mbrojtura, nuk parashikon menaxhim të veçantë për ZMD dhe ZMBrD, por i trajton ato njësoj si zonat e tjera të mbrojtura. Për këtë arsye do të analizojmë së pari legjislacionin shqiptar, për administrimin e zonave të mbrojtura (ZM).
3. Ligji bazë që rregullon menaxhimin e ZM në RSh, është ligji nr. 8906, datë 06.06.2002 "Për zonat e mbrojtura",¹ ndryshuar. Sipas përkufizimit të këtij ligji "Zona të mbrojtura" shpallen territore tokësore, ujore, detare e bregdetare të caktuara për mbrojtjen e diversitetit biologjik, të pasurive natyrore dhe kulturore, bashkëshoqëruese, të cilat menaxhohen me rrugë ligjore dhe me metoda shkencore bashkëkohore. Pra siç shihet nga përkufizimi i mesipërm, për një njohje të plote të zonave të mbrojtura detare (ZMD) dhe zonave të mbrojtura bregdetare (ZMBrD), është i nevojshëm edhe analizimi i një sere ligjesh të tjera, të cilat do t'i kategorizonim si vijon:

Ligje me rregullim të përgjithshëm mjedisor:

1. Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë (1998)
2. Ligji nr. 10 431, date 09.06.2011 "për mbrojtjen e mjedisit"²
3. Ligji nr. 10 440, date 07.07. 2011 "për vlerësimin e ndikimit në mjedis"³
4. Ligji nr. 10 448 date 14.7.2011 "për lejet mjedisore"⁴
5. Ligji nr. 10 433, datë 16.6.2011 "për inspektimin në Republikën e Shqipërisë"⁵
6. Ligji nr. 10081, datë 23.2.2009 "Për licencat, autorizimet dhe lejet në Republikën e Shqipërisë" dhe nr. 10137, datë 11.05.2009 "Për disa ndryshime në legjislacionin në fuqi për licencat, autorizimet dhe lejet në Republikën e Shqipërisë.

---

1   *Official Journal no 29/2002, page 902*
 2   *Official Journal no. 89/2011, page 3680*
 3   *Official Journal no.101/2011, page 4041*
 4   *Official Journal no.105/2011, page 4151*
 5   *Official Journal no. 90/2011, pages 3715*

Ligje për mbrojtjen e elementëve të veçantë të mjedisit:

Ligje të legjislacionit për detin

1. Ligji nr. 8905 datë 06.06.2002 "Për mbrojtjen e mjedisit detar nga ndotja dhe dëmtimi", i ndryshuar.⁶
2. Ligji nr. 9251, datë 8.7.2004 Kodi Detar i Republikës së Shqipërisë.⁷
3. Ligji nr. 8875 datë 04.04.2002 "Për rojen bregdetare shqiptare", i ndryshuar.⁸
4. Ligji nr. 111/2012 "për menaxhimin e integruar të ujit"⁹
5. Ligji nr. 9115, datë 24.07.2003 "Për trajtimin mjedisor të ujërave të ndotura", i ndryshuar.
6. Ligji nr. 64/2012 "për peshkimin"¹⁰

- Në kuptim strikt, aktet juridike kombëtare përmbledhin edhe Aktet nënligjore në zbatim të këtyre ligjeve (si VKM nr. 266, datë 24.4.2003 "Për krijimin e Administratave të Zonave të Mbrojtura", VKM-të e veçanta për shpalljen e secilës ZM konkrete.

4. Në Legjilacionin kombëtar për ZM-të, janë të përfshira detyrimisht edhe konventat e protokollet e fushës, të ratifikuara nga Kuvendi, madje gjatë procesit të zbatimit, ato kanë përparësi ndaj ligjit vendas, si:

- Konventa e Ruajtjes së Biodiversitetit,
- Konventa e Mbrojtjes së Detit Mesdhe,
- Protokollin i Kartagjenës;
- 10 protokollet e Konventës së Mesdheut.

5. Në funksion të rritjes së zbatueshmërisë dhe të efektshmërisë së tij, legjislacioni mjedisor për ZM-të vështrohet edhe në kuptim të gjerë që përmbledh numër relativisht të madh ligjesh e aktesh nënligjore, të cilat sistemohen në disa grupime, si:

- a. Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë (1998)
- b. Ligje për përbërës të veçantë të mjedisit:
  - Ligji nr. 111/2012 "Për menaxhimin e integruar të ujërave
  - Ligji nr. 9115, datë 24.07.2003 "Për trajtimin mjedisor të ujërave të ndotura", i ndryshuar.
  - ligji nr. 9587 dated 20.07.2006 "Për mbrojtjen e biodiversitetit", i ndryshuar

---

6 Official Journal 29/2002, page 895
 7 Official Journal 55/2004, page 3567
 8 Official Journal 15/2002, page 435
 9 Official Journal no. 157/2012, page 6825
 10 Official Journal no.73/2012, page 3387

- Ligji nr. 9385, date 04.05.2005 "Për pyjet dhe shërbimin pyjor", i ndryshuar
- Ligji nr. 8897, datë 16.05.2002 "Për mbrojtjen e ajrit nga ndotja"
- Ligji nr. 10119 date 23.04.2009 "për planifikimin hapsinor" i ndryshuar¹¹Ligji nr. 10463, date 22.09.2011 "Për menaxhimin e integruar të mbetjeve" i ndryshuar¹² neni 40.

Disa veçori të kuadrit ligjor shqiptar për ZM dhe ZMD:

- 'Moshë' relativisht e re, përjeton nisma e procese të shpejta zhvillimi, ndryshimi, zgjerimi e pasurimi dinamik, për të krijuar kuadrin e plotë ligjor të ruajtjes e të menaxhimit të ZMD e ZMBR. Aktualisht është në proces konsolidimi e afirmimi për të fituar prestigjin e autoritetin që i nevojitet, për tu bërë i pranueshëm, i kërkuar dhe i domosdoshëm.
- përmbledh tërësinë e parimeve, kriterëve e kërkesave shkencore të fushave përkatëse të natyres, të rregulluara juridikisht për tu bërë detyruesisht të zbatueshme.
- Përqendrohet në mënyrë të veçante të detyrat, përgjegjësitë e rolin e faktorit njeri për mbrojtjen e habitateve, për mbrojtjen e llojeve dhe të popullatave të tyre.

---

11 *Official Journal 56/2009, page 2591*

12 *Official Journal 148/2011, page 6825*

MODULI 5**TEMA**

KUADRI LIGJOR DHE RREGULLATOR PËR ZONAT E MBROJTURA DETARE & BREGDETARE

OBJEKTIVI

5.5 Kushtet e domosdoshme për të patur praktikisht ZMD e ZMB-rd

---

Njohja me praktikën e vlerësimit dhe shpalljes së një ZMD

**PAJISJET /
MATERIALET**

Kompjuter, lapsa me ngjyra, tabelë shkrimi me tabakë, projektor, shënime të shtypura për temën

---

PREZANTIMI

Leksion ndërveprues me pjesëmarrësit, shembuj nga praktika menaxhuese

---

KOHA

1 orë

Kushtet e domosdoshme për të menaxhuar në praktike ZMD e ZMBrd:

- Staf (personel) dhe struktura (Specialistë të fushës dhe Administratë, Komitet Menaxhimi, roje, etj);
- Infrastrukturë:
  - mjedise të punës (godina, zyra, seli, etj);
  - mjete të lëvizjes (makina, varka, balona, etj);
  - Pajisje e aparatura për të mundësuar kryerjen e detyrave (pajisje zhytjeje, aparatura fotografimi, filmimi, për marrje mostrash e kampionesh, mikroskop, etj.);
  - Aparatura të ndërlidhjes e të komunikimit
- Pasqyrim dhe dokumentim të veprimtarive,
  - Krijimi i dokumentacionit që pasqyron punën e bërë;
  - pasqyrimi shkresor, dokumentar, grafik, filmik, etj, i veprimtarive;
  - regjistrimi, fiksimi, ruajtja e sistemimi;
  - arkivimi, ekspozimi, publikimi;
  - krijimi i databaze-ve, adresareve; sistemet e komunikimit, të raportimit, të propagandimit;
  - Pjesëmarrja në rrjete dhe shkëmbimi i infomacioneve.
- Strukturat menaxhuese mbajnë lidhje, komunikojnë, shkëmbejnë të dhëna e informacione, rakordojnë e kooperojnë me qendrat e specializuara; rakordojnë me institucione e organizma shkencore vendase;
- Harmonizimi i interesave - zbatueshmëria e legjislacionit për ZMD e ZMBrd lehtësohet e rritet ndjeshëm, në se gjatë hartimit dhe zbatimit të tij mbahen parasysh dhe vlerësohen interesat e grupeve të lidhura me këto zona.
- Kuadri rregullator të adresojë, njohë dhe marrë në konsideratë kërkesat, interesat, synimet e komunitetit, të publikut të interesuar, etj.
- Të sigurojë në vijimësi harmonizimi i interesave të sa më shumë grupeve; ai të kthehet në konstante të punës ruajtëse e menaxhuese të ZMD e ZMB-rd.
- Të sundojë i plotë mendimi se administrimi i një ZMD-je është jo vetëm veprimtari teknike, por edhe punë me njerëzit.
- Të identifikohen tregues konkret, të matshëm e të numërueshëm dhe të përdoren si indikatorë për monitorimin e punës me njerëzit e pasqyrimin e problemeve të saj.
- ZMD e ZMBrd që ekzistojnë në vendin tonë, detyrimisht janë përbërës të rrjetit përkatës rajonal, mesdhetar e global, sipas konventave, protokolleve apo projekteve konkrete;
- Menaxhimi i tyre me metoda shkencore bashkëkohore, që mundëson mbrojtjen e menaxhimit të ZM / ZMD në të njëjtat nivele me vendet e BE, kërkon:
  - a. njohjen e rrjeteve përkatës ekzistues dhe integrimin në ta;
  - b. vendosjen e lidhjeve me stafet e zonave simotra, brenda e jashtë vendit;
  - c. vijueshmërinë e komunikimeve me ta;
  - d. raportimet, shkëmbimin e të dhënave e informimit;
  - e. kryerjen e veprimtarive të përbashkëta

Sipas neni 13 të ligjit nr. 8906, datë 6.6.2002 "Për zonat e mbrojtura", i ndryshuar, "Këshilli i Ministrave miraton procedurat për propozimin dhe shpalljen e zonave të mbrojtura dhe buferike". Në interpretim të ngushtë (stricto sensu) të këtij neni, rezulton se Këshilli i Ministrave, duhet të miratojë 2 vendime, një vendim "Për propozimin e një territori-Zonë të Mbrojtur dhe buferike" dhe një vendim të dytë "Për shpalljen e territorit -Zonë të Mbrojtur dhe buferike".

Po ashtu neni 13 i ligjit për ZM-të parashikon që procedurat për propozimin dhe shpalljen e zonave të mbrojtura dhe buferike përgatiten nga Ministria e Mjedisit në mbështetje të kritereve të Konventës së Biodiversitetit, të udhëzimeve përkatëse të Bashkimit European dhe të planeve e strategjive mjedisore kombëtare;

Ndër detyrat e Ministrisë së Mjedisit është të përgatise propozimin përkatës për shpalljen e ZM-së, i cili sipas nenit 14 të ligjit Për ZM-të duhet të përmbajë të paktën:

- a. Argumentimin për krijimin e zonës së mbrojtur, si i mbështet objektivat e planit të administrimit të rrejtit përfaqësues të Zonave të Mbrojtura, epërsitë dhe mangësitë e krijimit të zonës dhe kategorinë e propozuar të mbrojtjes;
- b. Rezultatet e procesit të këshillimit me grupet e interesuara të shoqërisë civile, veçanërisht miratimi nga bashkësia vendore, brenda dhe rreth zonës së propozuar, duke përfshirë komentet e marra dhe reflektimet në propozim;
- c. Një vëzhgim fizik të vendit të propozuar;
- d. Një vlerësim të ndikimit në mjedis, duke përfshirë identifikimin e proceseve dhe të kategorive të veprimtarive, të cilat mund ta kërcënojnë diversitetin biologjik dhe attribute të tjera të vendit të propozuar, duke përfshirë zonat përreth;
- e. Një vëzhgim të ndikimit shoqëror dhe ekonomik të popullatës vendore, që përfshin përdorimin e zonës së propozuar dhe ndikimin e mundshëm të zonës së mbrojtur në këto përdorime;
- f. Një përshkrim të masave kompensuese, që mund të nevojiten të merren për të adresuar transferimin e pronësisë dhe të të drejtave për përdorimin e elementëve të diversitetit biologjik.

Pjesë e procesit për shpalljen e ZM/ZMD janë edhe:

1. Hartimi dhe publikimi i planit të zonave, që do të shpallen të mbrojtura, pasi merr edhe mendimin e organeve të qeverisjes vendore;
2. Jep njoftime publike për zonat e mbrojtura, të miratuara, për monumentet natyrore, për drurët e mbrojtur, për llojet e bimëve dhe të kafshëve, veçanërisht të mbrojtura, për gjetjet minerare dhe paleontologjike, duke përcaktuar me hollësi kushtet për mbrojtjen e tyre;
3. Miraton dhe shpall planet për menaxhimin e zonave të mbrojtura, si dhe programet për mbrojtjen e llojeve të bimëve dhe kafshëve, veçanërisht të rrezikuara, për burimet ujore dhe liqenet natyrore e artificiale në këto zona.

Po ky nen në pikat 3 dhe 4, përcakton të drejtën e çdo personi fizik apo juridik, që të paraqese ankim administrativ në Ministrinë e Mjedisit (brenda një afati 30 ditor) dhe në rast se s'është i kënaqur me përgjigjen, të bëjë ankim në Gjykatë brenda 15 ditëve.

g. Ndërkohë, vëzhgimi apo mbikqyrja e sjelljes së menxhimit të ZM/ ZMD. Legjislacioni shqiptar mjedisor, në ligjin kuader për mbrojtjen e mjedisit (ligji nr. 10431, date 09.06.2011 "Për mbrojtjen e mjedisit"), dhe në ligjin për ZM, fut konceptin e inspektimit dhe monitorimit;

h. Sipas nenit 62 të Ligjit për mbrojtjen e mjedisit, inspektimi mjedisor kryhet nga Inspektorati Shtetëror i Mjedisit Pyjeve, Ujërave dhe Peshkimit. Ky Inspektoriat është krijuar me VKM nr. 223, datë 13.03.2013 dhe është në varesi të Ministrisë Mjedisit; Ai është i organizuar në dy nivele: qendror (Drejtori e Përgjithshme në Ministri) dhe lokal (në çdo qark).

MODULI 5**TEMA**

KUADRI LIGJOR DHE RREGULLATOR PËR ZONAT E MBROJTURA DETARE & BREGDETARE

OBJEKTIVI

5.6 Prona private dhe përdorimi i saj në ZMD e ZMBrd

Njohja me praktikat menaxhuese dhe raportin pronë private vs Zonë e Mbrojtur

**PAJISJET /
MATERIALET**

Kompjuter, lapsa me ngjyra, tabelë shkrimi me tabakë, projektor, shënime të shtypura për temën

PREZANTIMI

Leksion ndërveprues me pjesëmarrësit, shembuj nga praktika menaxhuese

KOHA

---

1 orë

PRONA PRIVATE DHE PËRDORIMI I SAJ NË ZMD E ZMB-RD.

- Legjislacioni për ZM-të ka rregullime të posaçme për çështjen e pronësisë private që ndodhet në ZM ato përmbledhin:
  - Një ZM mund të përfshijë edhe territore apo objekte të paluajtëshme që janë pronë private.
  - Shteti mund t'i shtetëzojë me rrugë e mjete ligjore ose mund t'i lerë me statusin që kanë,
  - Në këtë rast, pronari privat do të pranojë kufizimet e nevojshme në zotërimin e pronës dhe në veprimtaritë që synon të ushtrojë në zonë.
  - Akordet e pronarit privat me shtetin konkretizohen mbi bazën e planit të menaxhimit të ZM-së dhe të zbatimit të tij.
  - Administrata kujdeset veçanërisht që të ofrojë zgjidhje për të cilat pronari privat është i interesuar sidomos nga ana ekonomike e financiare.
- Problemet e pronësisë private, vështirë të hasen në Zonat e Mbrojtura detare (kjo lloj pronësie nuk ekziston në praktikë); ato mund të shfaqen për Zonat Bregdetare
  - Për Zonat Bregdetare problemi do të konkretizohet si ndikim në det i veprimtarive private të ushtruara në bregdet apo edhe në det për shkak të pronësisë që kanë në bregdet
  - Problemet e pronësisë private në zonat e mbrojtura dhe përdorimet e saj, në praktikë janë të komplikuar dhe rregullimet aktuale ligjore përfaqësojnë vetëm hapat e para që duhen ndjekur me shtesa e plotësime që sugjerohen nga praktika

Dokumenti bazë mbi të cilin ruhet dhe administrohet një ZM është Plani i Menaxhimit. Duke qenë dokumenti bazë, ose e thënë ndryshe "Kushtetuta" e ZM-së, ky dokument duhet hartuar sa më parë që të jetë e mundur.

Nga sa më sipër, procedurat që duhen ndjekur për shpalljen e një ZM-je, mund të jenë:

- Miratimi i VKM-së kuadër "Për procedurat që ndiqen për propozimin dhe shpalljen e Zonave të Mbrojtura".
- Përgatitet nga Ministria e Mjedisit projekt-VKM "Për propozimin e një territori Zonë të Mbrojtur dhe buferike"
- Pas miratimit të VKM-së së mësipërme, Ministri i Mjedisit bën shpalljen përkatëse
- Pas procesit të konsultimit me të gjithë aktorët e interesuar, plotësohet dosja përkatëse
- Në përfundim Këshilli i Ministrave miraton vendimin e dytë, me objekt "Për shpalljen e territorit ....Zonë të Mbrojtur dhe buferike"

6.

KËRKIMI DHE MBIKQYRJA (MONITORIMI)

MODULI 6**TEMAT****KËRKIMI DHE MONITORIMI**

6.1 Përmbledhje dhe njohje me kërkimin dhe monitorimin

6.2 Mbikqyrja (monitorimi) ekologjike, fizike dhe e burimeve kulturore

OBJEKTIVË

1. Të përcjellë mesazhin se kërkimi dhe monitorimi është thelbësor për menaxhim dhe administrim të mirë

2. Të nxisë suksesin e menaxhimit nëpërmjet hartimit dhe zbatimit të metodave standarte të monitorimit

**PAJISJET /
MATERIALET**

Kompjuter, lapsa me ngjyra, tabelë shkrimi me tabakë, projektor, shënime të shtypura për temën

PREZANTIMI

Leksion ndërveprues me pjesëmarrësit, shembuj nga praktika menaxhuese

KOHA

3 orë

MODULI 6**TEMA 1****OBJEKTIVI****RËNDËSIA****PREZANTIMI****PAJISJET /
MATERIALET****KOHA**

KËRKIMI DHE MONITORIMI

6.1 Përmbledhje dhe njohje me kërkimin dhe monitorimin

Riafirmimi i rëndësinë së planeve të këkimit dhe monitorimit

Kërkimi dhe monitorimi brenda zonave të mbrojtura detare është thelbësor për menaxhim dhe administrim të mirë

Leksion

Projektor

---

1 orë

HYRJE

Kërkimi brenda një Zone të Mbrojtur Detare (ZMD) është thelbësor për menaxhim dhe administrim të mirë. Në hapat fillestare të shpalljes së ZMD dhe zhvillimit të planit të menaxhimit, kërkimi mund tu ofrojë menaxherëve mjedisore bazën logjike për vendosjen e standardeve dhe tu japë modele parashikuese sasiore për zgjedhjen e strategjive të menaxhimit. Pas zbatimit të planit të menaxhimit, kërkimi do të ndihmojë administratorët për të monitoruar shëndetin (gjendjen) e burimeve detare, masën e përdorimit të zonës nga njeriu, dhe ndikimet e shkaktuara nga njerëzit në këto burime. Ky informacion është thelbësor për rregullimin dhe ndoshta kufizimin e përdorimit.

Programet e kërkimit mund të përmbushin disa nga funksionet e mëposhtme:

- Inventar i burimeve detare që ekzistojnë në ZMD;
- Vëzhgim dhe vlerësim i ndikimeve (antropogjene dhe natyrore);
- Përcaktim i përdorimit dhe kërcënimeve ndaj burimeve të ZMD;
- Marrje e njohurive themelore shkencore;
- Përcaktim i ndryshimeve në shëndetin (gjendjen) e burimeve, si dhe ndryshimeve të përdorimit;
- Vlerësim i pajtueshmërisë me rregulloret;
- Ofrim i sinjaleve të hershme paralajmëruese mbi problemet;
- Sigurim i lidhjeve me kërkime më të gjera jashtë ZMD; dhe
- Ofrim i zgjidhjeve për çështjet dhe problemet në menaxhimin e ZMD.

Objektivat e Programit të Kërkimit do të varen nga objektivat e menaxhimit të ZMD.

Objektivat e Programit të Kërkimit do të varen nga objektivat e menaxhimit të ZMD. Për shembull, në qoftë se ZMD është kryesisht një rezervë për kafshët e egra, kërkimi do të përqëndrohet në të dhënat mbi popullatat në hapësirë dhe kohë dhe mbi suksesin riprodhues. Kërkimi në një rezervë peshkimi do të vlerësojë të dhënat mbi popullatat e peshkut, daljen e të vegjëleve, strukturat moshore dhe skemat e migrimit. Kërkimi në një Park Kombëtar Detar do të ndjekë nga afër ndikimet e përdorimit të njeriut në zonë, në lidhje me cilësinë e burimeve detare dhe të sigurojë që përdorimet shlodhëse të zonës nuk do ndikojnë negativisht në ruajtjen e burimeve detare.

Kërkimet dhe aktivitetet e monitorimit në një ZMD duhet të jenë të ndjeshme ndaj fondeve ekzistuese, edhe pse menaxherët krijues të ZMD mund të jetë në gjendje të zgjerojnë mundësitë përmes partneriteteve.

IDENTIFIKIMI I NEVOJAVE PËR KËRKIM DHE MONITORIM NË MBËSHTETJE TË MENAXHIMIT

Kërkimi në ZMD përfshin inventaret ekologjike, fizike, dhe sociale dhe kërkimin bazë (vlerësim paraprak), monitorimin afatgjatë, dhe studime mbi ndikimet antropogjene në burimet detare. Çdo lloj kërkimi është i rëndësishëm dhe luan një rol të veçantë në menaxhimin e ZMD.

Kërkimi duhet të jetë i tipit aplikativ dhe i projektuar në drejtim të çështjeve që nxisin menaxhimin

Aktivitetet kërkimore mbulojnë gjithashtu kërkime shkencore themelore, që mund të duket se nuk kanë lidhje të ngushtë me çështjet e menaxhimit. Përkundrazi, ato drejtohen në çështje "të pastra" kërkimore dhe zgjerojnë kufijtë e dijes. Ky lloj i kërkimit nuk duhet të jetë prioritet për menaxherët e ZMD, edhe pse menaxherët mund të pranojnë përparësitë afatgjata dhe kontributet e këtij aktiviteti, si dhe gjetjet e rastit që kanë zbatueshmëri të menjëhershme.

1. Inventarët e resurseve (burimeve) dhe kërkimi bazë

Inventaret bazë janë thelbësore për zhvillimin e planit të menaxhimit të ZMD dhe vendosjen e rregullave për përdorimin e burimeve të ZMD. Pa njohur burimet ekzistuese dhe përdorimin aktual të tyre nga njeriu, është e pamundur të vendosen rregulla.

Teorikisht, informacioni bazë duhet të merret para shpalljes së ZMD, dhe në fillim të zbatimit të strategjive të menaxhimit, në mënyrë që të përcaktohen inventarët fillestare të burimeve dhe kushtet e kërkimit bazë.

Ndryshimet e mëvonshme në parametrat fizike, të dhënat ekologjike, apo përdorimet e njeriut pastaj mund të krahasohen me të dhënat bazë (fillestare). Kërkimi gjithashtu duhet të përcaktojë sasinë e aktiviteteve njerëzore jashtë ZMD të cilat mund të kenë ndikim në burimet e ZMD (ndotje e ujit, shkatërrim habitati, ndërtime në breg, pylltari, gjueti dhe peshkim), si dhe të aktiviteteve brenda ZMD (shëtitje me varkë dhe transport detar, peshkim, zhytje). Ky vlerësim paraprak duhet të masë shëndetin (gjendjen), bollëkun dhe përhapjen e burimeve të gjalla detare, si dhe parametrat e sedimenteve dhe ujit. Menaxherët duhet të kërkojnë në literaturën shkencore dhe në arkivat e agjencive qeveritare për të dhëna ekzistuese dhe arritje, të tanishme ose të shkuara, të monitorimit. Kjo shpesh do të ekonomizojë burimet e kufizuara financiare.

2. Monitorimi i Ekosistemit

Programet e monitorimit duhet të jenë të shoqëruara me një ZMD. Monitorimi kryhet brenda (dhe ndoshta edhe jashtë) një ZMD ose një rrjeti të ZMD (Addison, 2011). Monitorimi i vazhdueshëm, afatgjatë, statistikisht i vlefshëm në ZMD duhet të masë shëndetin (gjendjen), bollëkun dhe shpërndarjen e burimeve detare me kalimin e kohës (Agardy, 1997). Trendet (prirjet) në këto parametra mund të sugjerojnë strategji të reja të menaxhimit. Administratorët e ZMD duhet të marrin parasysh qasjet risi që përfshijnë monitorim të vazhdueshëm dhe grumbullimin e të dhënave nga vullnetarë apo studentë. Ky monitorim i vazhdueshëm lejon analizën e ndryshimeve të shkaktuara nga variabiliteti natyror i mjedisit dhe/ose nga ndikimet e përdoruesit.

Duhet pasur kujdes për të siguruar vazhdimësinë e vendeve të monitorimit, metodologjitë, dhe, nëse është e mundur, të personelit, pasi këta faktorë janë thelbësore në qoftë se të dhënat duhet të jenë shkencërisht të vlefshme dhe të dobishme për menaxhimin.

Përveç kësaj, monitorimi duhet të përfshijë studimet on-site (në vend) dhe off-site (jashtë vendit) të aktiviteteve dhe përdorimit të resurseve detare nga njeriu, si dhe efektivitetin e strategjive të menaxhimit të miratuara. Kërkuesit dhe menaxherët e ZMD duhet të bëjnë lidhjen midis ndryshimeve në burime me ndryshimet në përdorimet nga njeriu. Përfundimet lidhur me ndikimet e njeriut mbi burimet e ZMD janë instrumente kyç për menaxherët. Ky informacion duhet të jetë i lidhur me strategjitë e menaxhimit përmes lidhjeve reaguese (feedback), që sugjerojnë rishikimin e strategjive të menaxhimit në dritën e informacionit të ri.

Menaxherët e ZMD duhet të zhvillojnë një plan kërkimi dhe monitorimi para fillimit të çdo kërkimi. Ky duhet të jetë një proces i hapur me të dhëna nga përdoruesit e burimeve, anëtarët e komuniteteve lokale, personeli i ZMD, personeli nga institucionet qeveritare përkatëse, dhe e shkencave shoqërore dhe natyrore. Organi i planifikimit të kërkimit duhet të identifikojë dhe caktojë nevojat prioritare të kërkimit, të cilat u përgjigjen qartë nevojave të menaxhimit dhe filozofisë përkatëse të menaxhimit. Programi aktual i kërkimit dhe monitorimit mund të jetë i kufizuar nga fondet apo personelit. Prandaj, është e rëndësishme të caktohen prioritetet dhe të paktën të mbledhet informacioni që është më kritik për menaxhim të suksesshëm.

Në disa raste, kërkimi mund të planifikohet dhe menaxhohet në mënyrë më të përshtatshme në nivel kombëtar; në raste të tjera preferohet planifikimi dhe menaxhimi lokal në nivel ZMD. Kjo zgjedhje mund të bazohet në shumë faktorë, të tillë si qëllimi i çështjes së kërkimit (p.sh., nëse monitorimi bëhet në lokal ose kombëtar), vendndodhja institucionale e personelit shkencor, akordimi institucional i fondeve të kërkimit, mandati legjislativ, dhe vlerësimi kosto-efektivitet. Monitorimi mund të kryhet nga shkencëtarët në institucionet akademike, agjencitë qeveritare apo organizatat tjera (Addison, 2011).

INFRASTRUKTURA E KËRKIMIT DHE MENAXHIMI

1. Sigurimi dhe menaxhimi i aktiviteteve të kërkimit

Menaxherët e ZMD duhet të nxisin përdorimin e vendit (site) të tyre për veprimtari kërkimore që do të sigurojnë informacionin që ata kanë vendosur se është i dobishëm dhe thelbësor për menaxhimin e zonës. Hapi fillestar përfshin hartimin e një plani kërkimi real, duke pasur parasysh kufizimet buxhetore (burimet financiare) dhe personelin kërkimor të gatshëm (personelin njerëzor). Kërkimi prioritar duhet të jetë i lidhur ngushtë me menaxhimin e ZMD dhe të ndihmojë në formulimin dhe zbatimin e planit të menaxhimit.

Menaxherët e ZMD dhe stafi shkencor duhet të përpiqet të përfshijë aktivitete kërkimore brenda buxhetit të ZMD. Burimet alternative të fondeve kërkimore mund të përfshijnë taksat e përdoruesve, dhe kthimin monetar nga vlerësimet e dëmit të burimeve natyrore. Përveç kësaj, menaxherët duhet të bëjnë propozime për financimin e aktiviteteve kërkimore nga agjencitë e tjera qeveritare, fondacione, universitete, dhe organizata jo-qeveritare (OJQ).

Autoritetet e zonës së mbrojtur duhet të përpiqen për të vendosur lidhje bashkëpunuese dhe partneritete përmes Memorandumeve të Mirëkuptimit (MM) me universitete vendore e ndërkombëtare, OJQ-të kombëtare ose ndërkombëtare, ose bashkësitë lokale (peshkatarë, turistë) për financimin e programit të kërkimit dhe sigurimin e arritjeve. Lidhja me universitetet kombëtare duhet të zbulohet në mënyrë aktive, sepse misioni i këtyre institucioneve është shumë e mundshme të jetë fokusuar në çështjet kombëtare dhe mbrojtjen dhe menaxhimin e burimeve natyrore të vendit.

Këta studiues duhet të jenë më të ndjeshmit ndaj nuancave kulturore dhe politike të ZMD të vendit. Për më tepër, kjo lidhje do të nxisë krijimin e një kuadri të

shkencëtarëve shoqëror dhe natyror kombëtare. Në disa situata, sektori i biznesit privat mund të jetë i gatshëm për të mbështetur projekte specifike. Edhe në qoftë se ZMD i mungon infrastruktura thelbësore kërkimore (monitorimi dhe pajisjet laboratorike), marrëveshjet krijuese dhe marrëveshjet me subjektet e tjera mund ta kapërcejnë këtë mangësi.

2. Menaxhimi i kërkimeve

ZMD duhet të përcaktojë udhëzimet për menaxhimin e aktiviteteve kërkimore brenda zonës së juridiksionit të saj. Këto udhëzime janë të zbatueshme për kërkimin që ndërmerret direkt nga shkencëtarët vendas të ZMD, të filluar nga ana e tyre, por të kryer nga studiues të jashtëm, apo të propozuar dhe realizuar tërësisht nga studiues jo të ZMD.

Të gjitha kërkimet e kryera në ZMD duhet të japin një kontribut pozitiv për nevojat e menaxhimit të ZMD.

Menaxherët e kërkimit të ZMD duhet të kërkojnë që të gjitha kërkimet brenda ZMD të miratohen për të siguruar që ato janë në përputhje me objektivat e menaxhimit të zonës dhe se ato japin një kontribut pozitiv për nevojat e menaxhimit të ZMD. Stafi duhet të vlerësojë objektivat kërkimore, metodologjitë, dhe kualifikimet e kërkuesit. Shkencëtarët e ZMD mund të përcaktojnë objektivat në komunikim të ngushtë me menaxherët.

Menaxherët e ZMD duhet të këshillohen me shkencëtarët detare dhe ata socialë. Në rastet kur ZMD i mungon stafi i shkencëtarëve, iniciativat e kërkimit mund të vijnë nga komuniteti shkencor, interesi primar i të cilit mund të mos jetë menaxhimi ZMD. Në këtë rast, menaxherët e ZMD duhet të përcaktojnë informacionin që ata dëshirojnë të marrin dhe bëjnë marrëveshje me kërkuesit jashtë ZMD.

Për shembull, menaxhimi i Peshkimit në Mesdhe duhet të mbulojë çështje të tilla si menaxhimin e prurjeve të lumenjve, monitorimin dhe menaxhimin e përdorimeve rekreative në zonat bregdetare, vlerësimin e potencialit riprodhues dhe gjendjen fiziologjike të peshqve të shfrytëzuar, identifikimin dhe mbrojtjen e habitateve kryesore të peshqve dhe komunitetet bentike dhe shqyrtimi i ndikimeve të ndryshimeve klimatike. Kjo do të kërkonte përfshirjen e aktorëve të rinj në procesin e vlerësimit dhe menaxhimit, të tillë si fiziologë peshku, biologë detarë, oqeanografë, meteorologë dhe bioekonomistë (Lloret et al., 2008).

3. Kufizimet e financimit dhe disponueshmëria

Menaxhimi i ZMD varet nga disponueshmërinë e fondeve, si në aspektin e kërkimit bazë ashtu dhe të monitorimit afatgjatë. Prandaj, është thelbësore që drejtuesit e ZMD të hartojnë buxhete afatgjata që përcaktojnë qartë se cilat projekte janë të realizueshme. Përndryshe, ekziston rreziku që ZMD të bëhen "parqe në letër". Po ashtu, zyrtarët duhet të vendosin në fillim të procesit të shpalljes së ZMD se cilat metoda dhe procedura do të zgjedhin në mënyrë që të arrijnë qëllimet e tyre të kërkimit dhe monitorimit. Për shembull, në qoftë se teknikat e teleskanimit (remote sensing techniques) janë shumë të shtrenjta, zyrtarët duhet të marrin parasysh njohuritë lokale dhe hartat ekzistuese.

Financimi i ZMD shpesh sigurohet nga një shumëllojshmëri burimesh, duke përfshirë agjencitë lokale, rajonale, kombëtare dhe ndërkombëtare si dhe organizatave joqeveritare. Megjithatë, projektet e siguruar duhet të financohen për gjithë kohëzgjatjen e tyre, ose ato duhet të paktën të përfshijnë një plan

rreziku(emergjent); përndryshe, ka mundësi që kërkimi të mos plotësohet. Së fundi, projektet duhet të jenë mjaft fleksile (dmth., të përfshijnë vullnetarë, të shfrytëzojnë pajisje të lira, etj) që të mbeten efektive edhe në rast pengesash të papritura financimi.

4. Konceptimi i një programi monitorimi

Në hartimin e një programi monitorimi, duhet të merren parasysh pyetjet e mëposhtme:

- Cilat janë objektivat?
- Çfarë do të monitorohet?
- Sa shpesh duhet të mblidhen të dhënat?
- Sa kohë duhet të vazhdojë mbledhja e të dhënave?
- Cilat metoda do të japin të dhënat më të mira?
- Kush do të kryejë monitorimin?
- Cilat metoda janë realiste, duke marrë parasysh kohën në dispozicion, paratë, pajisjet, njerëzit, dhe aftësitë?
- Çfarë lloj sigurimi të cilësisë do të përdoret për të siguruar të dhënat e cilësisë më të lartë?
- Si do të analizohen të dhënat më pas?
- Si do të ruhen dhe rimerren të dhënat?

MODULI 6

TEMA

KËRKIMI DHE MONITORIMI

6.2 Mbikqyrja (monitorimi) ekologjike, fizike dhe e burimeve kulturore

OBJEKTIVI

Të fiksojë të menaxherët e ZMD nevojën për të përfshirë në programin e monitorimit të gjitha burimet e ndryshme dhe ndikimet.

RËNDËSIA

Ka një ndërgjegjësim në rritje se programet e kërkimit dhe monitorimit, që përqendrohen vetëm në florën dhe faunën, nuk japin gjithë informacionin e nevojshëm për të siguruar sukses në menaxhimin e ZMD. Të gjitha burimet në një zonë, si dhe faktorët që ndikojnë në këto burime, duhet të monitorohen.

PAJISJET / MATERIALET

Projektor,

PREZANTIMI

Ligjërata

KOHA

2 orë

HYRJE

Menaxherët e ZMD duhet të pyesin se çfarë lloj informacioni mbi burimet (resurset) u duhet për të menaxhuar në mënyrë efektive zonën që kanë në përgjegjësinë e tyre.

Informacioni më themelor fokusohet në florën dhe faunën ekzistuese dhe përfshin inventarin e burimeve për të përcaktuar se çfarë specimesh janë të pranishme dhe se si ndryshon përhapja e tyre në hapësirë dhe kohë. Kërkuesit duhet të përqëndrohen në speciet ekologjikisht dominuese, si dhe speciet që janë të rrezikuara, të kërcënuara, ose me interes kryesor ekologjik. Ata gjithashtu duhet të vlerësojnë marrëdhëniet ekologjike midis llojeve, popullatave dhe komuniteteve.

Kërkimi duhet të merret me kushtet themelore fizike të ekosistemeve të rëndësishme të ZMD (cilësinë e ujit, gjendjen e habitateve, ushqimin dhe ushqyesit ose nutrientët). Duke pasur parasysh natyrën e lëngshme të mjedisit detar, cilësia e ujit dhe parametra të tjerë oqeanografikë duhet të jenë komponentët kryesorë të një programi të monitorimit të mjedisit.

Një fushë tjetër e kërkimit ekologjik fokusohet në monitorimin e dinamikës së ndryshimit. Çështjet kyçe që mund të synojnë aktivitetet kërkimore përfshijnë:

- *ndryshimet në përhapjen e llojeve me kalimin e kohës,*
- *pushtimi i specieve ekzotike,*
- *rimëkëmbja dhe rikolonizimi i zonave të degraduara nga proceset natyrore ose antropogjene,*
- *ndikimi i ndotjes dhe aktiviteteve të tjera njerëzore në burimet ekologjike të ZMD.*

Kjo do të përfshijë kryerjen e kampionimeve periodike të specieve indikatore dhe specieve kyç dhe regjistrimin e prirjeve në madhësinë e popullatës, suksesin riprodhues dhe gjendjen e specieve dhe të habitateve në funksion të kohës.

Parametrat fizik të ZMD janë një tjetër pikë kyçe për veprimtari kërkimore, si në fazat fillestare të krijimit të ZMD, ashtu dhe gjatë zbatimit dhe funksionimit të saj. Menaxherët e ZMD duhet të sigurojnë mbledhjen e të dhënave thelbësore në lidhje me cilësinë e ujit (parametra të tillë si temperatura, kripësia, turbullira, oksigjeni i tretur, ushqyesit dhe ndotësit e ndryshëm) dhe qarkullimin e ujit. Përpjekjet e kërkimeve fillestare duhet të vlerësojnë burimet e ndotësve në ZMD, nëse ato ndodhin brenda ose jashtë kufijve të zonës së mbrojtur.

Për të siguruar menaxhim të suksesshëm të ZMD dhe përmirësime të biodiversitetit detar, duhet të zbatohen dhe të mos ndërpriten, programe monitorimi afatgjatë.

Shembull i një programi për inventarizimin dhe monitorimin e zonave të mbrojtura detare

Programi kërkimor Italian "Sistema Afrodite" për inventarizimin dhe monitorimin e zonave të mbrojtura detare (Greco et al, 2004) përfshin këto aktivitete:

* **Hartografim i detajuar** - Prodhim i hartave batimetrike, gjeomorfologjike dhe biocenotike janë në shkallë 1:2000, zbatohet në një sistem gjeografik informativ.

* **Monitorimi i kolonës së ujit, fitoplanktonit dhe sedimenteve** - kampionim çdo dy javë.

* **Inventar i habitateve dhe specieve** - i ndërmarrë sipas formularëve standart, të zhvilluara në kuadër të Zonave të Mbrojtura (SPA) Protokollit të Konventës së Barcelonës.

* **Regjistrim pamor i peshkut (Fish visual censuses)**- i ndërmarrë nga zhytësit në intervale 6 mujor gjatë një periudhe 2 vjeçare, duke përdorur tre teknika të ndryshme kampionimi: pikë e palëvizshme, brenda një rreze prej 5 m (78.5 m²) për të mbledhur të dhëna sasiore për bollëkun e peshqve dhe përbërjen e madhësisë; lëvizje në formë rrethi për 1 min (të dhënat semi-quantitative/qualitative), gjithashtu për të mbledhur informacione mbi specie të rralla, për të shtuar të dhënat për pasurinë specieve (Harmelin-Vivien et al, 1985.); transekt (25x5m), për të mbledhur të dhëna për abondancën dhe klasën e madhësisë. Kampionimi bëhet i shtesëzuar në bazë të thellësisë (0-3, 4-7, 12-16, 24-30 m) dhe të tipologjisë së funddetit (fund fortë, fund i butë, fanerogame).

* **Kampionim i bentosit** - Vlerësime fotografike dhe vizuale të mbulesës kryhen çdo 6 muaj në bentosin e fundeve të forta (në infralitoral). Të dhënat grumbullohen Brenda zonës "A", ndërsa kampionimet e kontrollit janë kryer brenda zonës "B" ose "C" ("C" e preferuar). Mostrat janë marrë brenda tre niveleve batimetrike (në thellësi prej 4-7 m, 12-16 m, 24-33 m) ku janë marrë 10 mostra fotografike (gjithsejt, 30 fotografi në vend). Marrja e mostrave është kryer dhe në katin mesolittoral. Në livadhet me *Posidonia oceanica*, tre kuadrate (40x40 cm) rastësore, të vendosura në tre nivele të ndryshme të thellësisë, janë përdorur për vlerësimet pamore të mbulesës së sipërfaqes dhe dendësisë. Të dhënat janë mbledhur çdo 6 muaj për 2 vjet.

* **Monitorimi i ndotjes** – në ZMD janë planifikuar të kryhen studime nëpërmjet biomarker, në dy kohë të ndryshme, në dy specie të zgjedhura, *Serranus cabrilla*-levreku (një peshk karnivor) dhe *Sarpa salpa* - salpi (një peshk barngrënës).

7.

VLERËSIMI I NDIKIMIT NË MJEDIS

MODULI 7**OBJEKTIVAT**

VLERËSIM I NDIKIMIT NË MJEDIS

---

1. Të japë njohuri të mjaftueshme, bazike, për metodologjinë e përpilimit të një raporti të Vlerësimit Mjedisor.

2. Të ndihmojë pjesëmarrësit (trajnerët dhe të trajnuarit) të marrin njohuri për elementët dhe çështjet kryesore që trajtohen në një VNM nëpërmjet një shembulli praktik.

TEMAT

7.1 Procesi i vlerësimit, përzgjedhja, përcaktimi i përmbajtjes së termave të referencës.

7.2 Procesi i Vlerësimit Mjedisor, identifikimi dhe analiza e efekteve.

7.3 Procesi i Vlerësimit mjedisor, gjetja e alternativave dhe masave përmirësuese.

7.4 Procesi i Vlerësimit mjedisor, raportimi i rezultateve.

7.5 Procesi i VM, vendim marrja dhe monitorimi i VNM

**KOHA E
NEVOJSHME**

---

3 ditë

MODULI 7**TEMA****OBJEKTIVAT****MATERIALE/
PAJISJE****PREZENTATIMI****KOHA**

VLERËSIM I NDIKIMIT NË MJEDIS

7.1 Procesi i vlerësimit, përzgjedhja, përcaktimi i përmbajtjes së termave të referencës.

Të trajnuarve do tu mësohen procedurat e vlerësimit mjedisor, kriteret që përdoren për të përzgjedhur tipin e VNM sipas kategorizimit dhe kërkesave të legjisllacioneve si dhe termat që përkufizojne punën, ekipin dhe përmbajtjen e VNM

Kompjuter, Lapustile, Flip-çart
Projektor tavanor
Shënime të shtypura për temën

Trajnuesi
Grupi i shenjuar
Vendimmarrës e përfaqësues vendorë, pjesëmarrës

3.0 Orë

HYRJE

Trajnuesi do të përqendrohet në objektivat e përkruara më sipër për këtë temë. Paraprakisht trajnuesi duhet të japë disa përkufizime të thjeshta si:

Mjedisi është unik dhe i pandarë: të gjithë përbërsit e mjedisit bashkëveprojnë me njeri-tjetrin duke shfaqur dukuri të reja që ndikojnë mbi komponentët e përhershëm duke i ndryshuar ata.

Mjedisi është dinamik dhe i ndryshueshem: Forcat janë natyrore dhe njerëzore. Vetë zhvillimi kuptohet si lëvizje dhe ndryshim.

Mjedisi kuptohet në kohë dhe hapsirë: Ai ndryshon në kohë për miliona vite ekzistencë dhe në të gjithë planetin.

Për ta bërë interesant dhe tërheqës trajnimin duhet të aktivizojë pjesëmarrësit në shembuj konkrete nga VNM për ndërtime, industri ndotëse dhe nga larmi të tjera të proceseve të VNM.

Procedura e VNM fillon me përcaktimin se a ka nevojë apo jo një ndërhyrje për VNM, bazuar në kërkesat ligjore (Ligje ose VKM). Përveç se konsiderohet kërkesa ligjore nevojitet edhe përcaktimi i efekteve të pritshme të Projekt-Propozimit mbi mjedisin: forma, shkalla dhe rëndësia e ndikimit. Koha e nevojshme për këtë fazë është në varësi të projektit, madhësisë së tij dhe ndjeshmërisë ekologjike të zonës ku zbatohet. Vëmendje tregohet për projektet të cilat parashikohet se kanë pasoja të mundshme domethënëse mbi mjedisin (tokën, ujin, ajrin, biodiversitetin, speciet e rralla ose të kërcënuara, ekosistemet dhe habitatet e ndjeshme), shëndetin e njerëzve, sigurinë e tyre ose cilësinë e jetës në përgjithësi.

Projektet dhe aktivitetet ekonomike klasifikohen sipas nevojës së VNM dhe renditen në anekset dhe shtojcat e Ligjeve dhe Rregulloreve. Projektet shqyrtohen rast pas rasti sipas efekteve potenciale të pritshme. Vlerësimi bëhet bazuar mbi informacionin për Projekt Propozimin dhe mjedisin. Rezultatet e Vlerësimit mund të jenë :

- a. Nuk parashikohen ndikime negative të rëndësishme ose pasoja të mbivendosura dhe nuk kërkohet VNM ;
- b. Efektet e mundshme janë të pa qarta. Kërkohet studim paraprak i mjedisit për të përcaktuar nivelin e VNM;
- c. Mund të ketë ndikime në varësi të vendit ku do të zhvillohet projekti dhe varet edhe nga përmasat e tij. Në këtë rast kërkohet VNM e thelluar.

METODA E PËRZGJEDHJES

Hapi parë i procesit konsiston në dilemën në se do të ketë VNM për një projekt ose jo. Meqenëse VNM është politikë mjedisore zbatohet në rang global. Metoda e përzgjedhjes ndryshon duke qenë se ajo respekton kuadrin ligjor dhe zotimet ndërkombëtare të çdo vendi.

Kriteret e përzgjedhjes konsistojnë në:

a. Mjedisi i zonës ku zbatohet projekti.

- Statusi juridik i zonës (zonë në konservim, e ruajtura, park, rezervë e biosferës, zonë Emerald etj) ;
- Natyra e burimeve natyrore, shkalla e rinovimit të tyre ;
- rëndësia e mjedisit të zonës ;
- Veçoritë e popullsisë së zonës ;
- Shkalla e ndotjes së zonës, niveli i riskut mjedisor.

b. Efektet potenciale të projektit

- Pritshmëria e efekteve negative në terma afatgjatë dhe afatmesëm, në nivel vendor, kombëtar ose ndërkombëtar të projektit në mjedis ;
- Ndikimet e projektit në sigurinë dhe shëndetin e njerëzve ;
- Mundësia e mjedisit për të absorbuar efekte mjedisore ;
- Ndikimi i projektit në biodiversitet dhe përdorimin e tokës.

c. Besueshmëria e parashikimin dhe menaxhimin e efekteve

- Shkalla e njohjes e mjedisit dhe zhvillimit social ekonomik të zonës;
- Shkalla e njohjes së karakteristikave dhe specifikave të veçanta të zonës së projektit ;
- Zbatueshmëria e planit të menaxhimit të efekteve ;
- Planet menaxhuese në rast të aksidenteve të mundëshme.

d. Interesi i publikut

- Shqetësimet dhe kundërshtitë e publikut për projektin ;
- Ndikimi i projektit në cilësinë e jetës, mirëqenien dhe sigurinë;
- Shkalla e popullsisë së prekur përdrejt apo tërthoras dhe asaj që duhet të zhvendoset për shkak të projektit ;
- Ndikimi për grupet e veçanta dhe dobët (vulnerabël)

PËRZGJEDHJA E PROJEKTEVE NË SHQIPËRI

Në Republikën e Shqipërisë përzgjedhja e projekteve me financim publik ose privat bazohet në përcaktimet dhe kriteret e Ligjit “Për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis-2012” i cili është përafuar me direktivat respektive të BE.

Sipas këtij Ligji kemi dy nivele VNM:

- (i) Proces i Thelluar i Vlerësimit të ndikimit në mjedis dhe
- (ii) Proces i Përmbledhur i Vlerësimit të ndikimit në mjedis.

Këto dy tipe vlerësimesh kërkohen sipas ndotjeve të përcaktuara në shtojcën 1 dhe 2 të Ligjit.

Përzgjedhja e Projekteve për VNM , sipas Bankës Botërore

Sipas BB kërkesat për përzgjedhjen e VNM për projekte të ndryshme ndahen në tre kategori: A, B dhe C.

Projekte të cilët kërkojnë VNM të plotë për shkak të efekteve mjedisore;

- A. Projekte që nuk kërkojnë VNM të plotë por, që kanë nevojë të vlerësohen në planin mjedisor ;
- B. Projekte që nuk kanë nevojë për VNM (asistencat, zhvillimi i nstitucional dhe burimet njerëzore).

MODULI 7**TEMA****OBJEKTIVAT****MATERIALE/
PAISJE****PREZANTIMI****KOHA**

VLERËSIM I NDIKIMIT NË MJEDIS

7.2 Procesi i Vlerësimit Mjedisor, i dentifikimi dhe analiza e efekteve

---

Trajnerët duhet të pajisen me njohuri për i dentifikimin e efekteve në mjedis

Trajnerët duhet të kenë njohuri për rëndësinë (quantifikimin) e efekteve në mjedis

---

Kompjuter, Lapustile, Flip çart

Projektor tavani

Shënime të shtypura për temën

Trajnuesi

Grupi i shenjuar

Vendimmarrës e përfaqësues vendorë, pjesëmarrës

---

3 Orë

HYRJE

Fillimisht procesi i VNM fokusohej në efekte negative të zbatimit të projekteve mbi mjedisin (flora, fauna, biodiversiteti, hidrologjinë, topografinë, tokën, klimën, zhurmat etj). Më vonë, për shkak të analizës së ndikimeve direkte dhe më tepër për vlerësimin e riskut nëpërmjet një zinxhiri transmetues u konsiderua edhe ndikimi i efekteve në planin social ekonomik dhe shëndetin e njerëzve. Ky evoluim u përcaktua nga zhvillimi i "konceptit" për mjedisin, për shkak të nevojës së pjesëmarrjes së komunitetit në vendimmarrje dhe "demokratizimit dhe transparencës" së qeverisjes.

Njohja e mjedisit është baza ku mbështetet procesi i VNM. Para se të gjejmë problemet mjedisore dhe pasojat, nevojitet njohje e mjedisit ku do të zhvillohet aktiviteti. Informacioni i nevojshëm përfshin:

1. Përdorimin e burimeve njerëzore;
2. Përdorimin e tokës dhe ndryshimet e peisazhit;
3. Situata në transport ;
4. Burimet natyrore ;
5. Konsumi i energjisë dhe karakteri i burimeve ;
6. Konteksti social – ekonomik;
7. Efektet bashkëvepruese ekzistuese ose të planizuara (projekte të tjerë dhe programe zhvillimi) dhe efektet të akumuluar.

Struktura e Vlerësimit Mjedisor

Raporti për vlerësimin mjedisor duhet të përmbajë komponentët e mëposhtëm:

- Klima dhe moti (mesatare shumëvjeçare, pykësore)
- Toka dhe uji nëntokësor (tipet, përbërjet minerale, përshtatshmëria& aftësia)
- Cikli hidrologjik(ujërat sipërfaqësore dhe nëntokësore; karakterizimin kimik, biologjik dhe biodiversiteti në to);
- Flora, fauna dhe nevojat e konservimit të tyre
- Ekosisteme të mbrojtura dhe në gjendje ruajtjeje;

Identifikimi i problemeve mjedisore para fillimit të projektit

a. Ndotja atmosferike (smogu, ajeri me përmbajtje të metaleve të rëndë, dioksidi i squfurit, oksidet nitroze, monoksidi dhe dy oksidi i karbonit, komponentë të Cl dhe F, substanca të rrezikshme organike, lëndë radioaktive, patogjenet, era e keqe etj) ;

b. Gjendja dhe rreziqet për ujërat sipërfaqësore (makroushqyesit, metalet e rëndë, pesticidet, radionukleidet);

c. Gjendja dhe rreziqet për ujërat nëntokësore (makroushqyesit, metalet e rëndë, pesticidet, radionukleidet);

- d. Zhurmat, vibrimet dhe ndikimet në habitatet vendore;
- e. Streset dhe rreziqet që ndikojnë ekosistemet ;
- f. Risqet e specieve të veçanta ;
- g. Rreziqet e veçanta (epidemi, tërmete, stuhi, shtrëngata dhe përmytje, mjegulla dhe rrëshqitje)

Përshkrimi i rreziqeve të shkaktuara nga projekti

- a. Përshkrimi i proceseve dhe aktiviteteve me ndikim në mjedis (produkti i projektit dhe rëndësia ekonomike, përshkrimi i proceseve teknologjike-transporti-ruajtja e substancave toksike, materialet dhe pajisjet e përdorura, mbetjet e ngurta dhe të lëngëta, kërkesat për energji, aksidentet e mundëshme dhe pasojat, planet e sigurise dhe masat në raste të papriturash.
- b. Stresi direkt dhe rreziqet që vijnë nga projekti (emetimet në atmosferë, smogu, ajri me përmbajtje të metaleve të rëndë, dioksidi i squfurit, oksidet nitroze, monoksidi dhe dy oksidi i karbonit, komponentë të Cl dhe F, substanca të rrezikshme organike, lëndë radioaktive, patogjenët). Shkarkimet në ujë dhe mjedis (të gjitha substancat përfshirë), groposja e substancave të rrezikshme, mbetjet teknologjike, zhurmat dhe vibrimet.
- c. Efektet indirekte të projektit (përdorimi i mineraleve dhe inerteve, përdorimi i ujërave-nëntokësore dhe sipërfaqësor) përdorimi i tokës, ndryshime në infrastrukturë, kursimi i energjisë dhe ndikimet social-kulturore.
- d. Efektet negative dhe rreziqet, ndotja atmosferike, efektet ndaj burimeve ujore, ricikimi ose jo i mbetjeve të ngurta, rreziqet që lidhen me tokën, pasojat mbi florën dhe faunën, ekosistemin në përgjithësi.
- e. Pasoja të tjera negative mbi përbërësit mjedisorë :
  1. Shëndeti dhe siguria e punëtorve;
  2. Mikroklima ;
  3. Toka dhe uji sipërfaqësor/nëntokësor ;
  4. Vegjetacioni;
  5. Flora dhe fauna;
  6. Pasuri me rëndësi që kërkojnë mbrojtje (trashëgimi natyrore, kulturore, fetare);
  7. Efekte mbi aktivitetin ekonomik;
  8. Përmbledhje e efekteve mjedisore me rëndësi globale.

Identifikimi i efekteve

Efekte që do të identifikohen përfshihen të gjitha ato, sipas mënyrës së veprimit mbi mjedis: direkte, indirekte, mbivendosura, të pakthyeshme, të përkohëshme. Metodatat e identifikimit janë të shumta ndërmjet të cilave përmendim:

-Lista e kontrollit- është një nga mënyrat për të identifikuar efektet sipas një rregulli të caktuar; ato janë të thjeshta ose të strukturuar duke renditur efektet nga me të thjeshtat deri tek më të rëndësishmet (sipas rëndësise). Kjo metodë

nuk është e përshtatshme për gjetjen e bashkëveprimit midis pasojave.

-Matrica. Tabelë që shërben për të gjetur bashkëveprimin dhe efektet në mjedis duke vendosur në një rënë anë karakteristikat e mjedisit (toka, uji, vegjetacioni, flora, fauna, etj) dhe në kolonë aktivitetet e projektit (gërmime, prodhim inertesh). Shkalla e bashkëveprimit shënohet në qelizën koresponduese me numra, simbole, komente dhe mund të tregohet shkalla dhe rëndësia e pasojës.

-Matrica Leopold. E propozuar në 1971 në SHBA dhe konsiston në identifikimin e efekteve duke u bazuar në marrëdhënien shkak-pasojë duke vendosur aktivitetet e mundëshme të projektit në boshtin vertikal dhe faktorët mjedisore në boshtin horizontal. çdo celule ndahet në dy trekëndësha ku në njerin vendoset Magnituda (1-10 aktiviteti në hapsirë) dhe në tjetrin Rëndësia (I-X aktiviteti në shkallën e ndikimit). Treguesit e konsideruar për ML janë cilësorë dhe sasiorë.

Metodat për karakterizimin e efekteve

Janë disa, më të rëndësishmet e të cilave konsistojnë:

-Gjykim profesional. Kur të dhënat nuk janë të plota dhe duhen profesioniste me përvojë për të vlerësuar rëndësinë ose shkallën e ndikimit. Kërkohen të dhëna sa më përcaktuara për të përmbushur boshllëkun.

-Modelet matematikore. Sipas ligjësisve matematike me më shumë se një çift variablash të varur dhe të pa varur (modele). Shembuj, shpërndarja e smogut të fabrikave të cimentos, shpërndarja e suspensionit në një ndërtime detar, ndryshimi i biotës për shkak të derdhjeve të substancave të rrezikshme ose të dëmshme.

-Modele fizike dhe eksperimentale. Modelimet detare, kores së tokës, peisazhit fortësisë së digave tej. Psh masat kundër erozionit në rast të afektuar.

Raste studimi të ngjashme.

Pasiguria në identifikimin e efekteve

Pasiguria është formë e njohjes relative ose mosnjohjes. Në çastin e parashikimit të efekteve dhe vlerësimit e tyre ajo është e pranishme. Burimet e pasigurisë përfshijnë :

-Pasigurisë shkencore. Njohje të kufizuar të një ekosistemi ose proceset dhe sidomos bashkëveprimet ;

-Pasiguria në informacion (të dhëna jo të plota dhe të padobishme).

-Kuatër jo i qartë ligjor.

Sinjfikanca = magnitudën * rëndësinë

MODULI 7**TEMA**

VLERËSIM I NDIKIMIT NË MJEDIS

OBJEKTIVAT

7.3 Procesi i vlerësimit mjedisor, i identifikimi i alternativave dhe masave përmirësuese

---

**MATERIALE/
PAISJE**

Trajnerët do të marrin njohuri dhe do të pjesëmarrin në një shembull për: (i) identifikimin alternativave të projektit dhe (ii) masat zbutëse për efektet negative në mjedis: zhdukjen-zvogëlimin-plotësimin.

Kompjuter, Lapustile, Flip çart
Projektor tavanor,
Shënime të shtypura për temën

PREZANTIMI

Trajnuesi
Grupi i shenjuar me pjesëmarrje sa më të gjerë
Pjesëmarrje vepruese në ndërtimin e shembullit

KOHA

2.0 orë

HYRJE

Identifikimi dhe propozimi i alternativave dhe masave të posaçme për parandalimin, reduktimin, zbutjen dhe kompensimin e efekteve potenciale deri në nivelin e pranueshmërisë është me rëndësi jetike për procesin e vlerësimit mjedisor.

Objektivat e këtij procesi janë:

1. Gjetja e alternativave ose rrugëve më të pranueshme për të zhvilluar projektin;
2. Rritja e përfitimeve të projektit për mjedisin dhe njerëzit;
3. Parandalimi, reduktimi, zbutja ose kompensimi i efekteve negative ;
4. Monitorimi i pasojave të mbetura për tu siguruar se ato janë në nivelin e pranueshmërisë. Niveli i pranueshmërisë mund të konsiderohet i barabartë me aftësinë duuese ose ripërtitëse të mjedisit.

Masat përmirësuese nënkuptojnë parandalimin, reduktimin, zbutjen ose kompensimin e efekteve mjedisore ose sociale. Përmirësimi i situatës mund të realizohet nëpërmjet masave strukturore ose jo strukturore. Masat strukturore konsiderohen : ndryshimi i vendit të projektit, modifikime i nxhinjerike, trajtim i zonës ose peisazhit. Masat jo strukturore nënkuptojnë instrumenta ekonomike, ligjorë, institucionale.

Hapi i parë: Parandalimi ose shmangia e efekteve. Kjo etapë është efektive kur zbatohet në fazat e herëshme të hartimit të projektit. Synohet që : (i) të shmangë aktivitetet/teknologji që shkaktojnë efekte negative të pakthyeshme dhe të dëmshme, (ii) të shmangë zona me ndjeshmëri të lartë mjedisore dhe (iii) mënjanimin e dëmtimeve/përdorime të burimeve natyrore me efekte direkte dhe pa burime të tjera zëvendësuese (psh uji për pirje urbane dhe bujqësi.

Hapi i dytë : Reduktimi i efekteve. Ndërmerret në fazën e identifikimit të efekteve duke synuar kufizim ose zvogëlim të ndikimit të tyre; uljen e magnitudës ose kohëzgjatjes së efekteve negative. Kjo sigurohet nëpërmjet: (i) rikonceptimit të elementeve të veçante të projektit, (ii) marrjen e masave specifike për menaxhimin e efekteve negative dhe (iii) rishikimin e projektit në tërësi.

Hapi i tretë: Kompensimi i efekteve, është masë e domosdoshme (Legjislacioni shqiptar i FC dhe BERZH-PR5 dhe PR10) për të çdëmtuar atë që dëmtohet gjatë ndërtimit dhe/ose fazës operacionale. Kjo arrihet nëpërmjet: (i) rehabilitimit të mjedisit në zonat e dëmtuara, (ii) restaurimi i zonave të dëmtuara – infrastrukturë, zëvendësimit të vegjetacionit etj dhe (iii) kompensimi me vlerë të bimëve njëvjeçare, frutorëve etj si dhe zhvendosja e burimeve me vlerë në një vend tjetër – ujëmbledhës/ rezervuarë të vegjël.

Koncepti i përmirësimit të efekteve

Konceptet përmirësuese mund të zhvillohen në varësi të kohës, ciklit të projektit dhe natyrës së efekteve. Në këtë përfaqje mund të përfshihen : (i) ndryshime në planin e projektit, (ii) hartimin e një plani menaxhimi dhe monitorimi, (iii) kompensimin e efekteve në mënyra të ndryshme: monetare-rehabilituese-restauruese.

Zhvillimi i alternativave

Pas identifikimit të efekteve negative, karakterizimit dhe vlerësimit të tyre, studjohen dhe propozohen alternativa dhe zgjidhje të tjera që synojnë zbutjen ose kompensimin e efekteve. Shpesh gjetja e alternativave me të mira mjedisore ka dalë më e suksesshme në planin teknologjik dhe ekonomik.

Alternativat konsistojnë në :

1. Ndryshime në teknologji: teknologji më të avancuar, me më pak ndotje, me efektivitet më të lartë ekonomik (benefit/cost) ;
2. Ndryshime në kapacitetin e prodhimit (rritje ose ulje kapaciteti dhe shtim/paksim të impjanteve) ;
3. Ndryshim në përdorimin e lëndëve të para (përdorimin e lëndëve të para më cilësore dhe më pak ndotëse – nafta vs gazi) ;
4. Reduktim sasior të përdorimit të burimeve natyrore

Plani i menaxhimit mjedisor i projektit

Nënkupton menaxhimin sa më të mirë të aktiviteteve dhe sidomos të aktiviteteve që ndotin në planin mjedisor. Ai është pjesë e VNM dhe përshkruan aktivitetet së bashku me efektet negative/pozitive, masat përmirësuese që propozohen si dhe rubrika të tjera që lidhen me kosto dhe përgjegjshmëritë respektive.

Dokumenti i Planit të Menaxhimit Mjedisor duhet të përmbajë :

1. Përmbledhje të efekteve kryesore të projektit ;
2. Përshkrimi i masave përmirësuese të propozuara ;
3. Shkalla e ndikimit referuar standarteve ose rregulloreve ;
4. Burimet financiare të nevojshem dhe përgjegjësitë për zbatimin e masave përmirësuese;
5. Kalendarin për zhvillimin e aktiviteteve;
6. Programi i supervizimit, monitorimit dhe raportimit;
7. Plan i veçantë në rast se efektet kalojnë masat e parashikuara ose në rast avarie

MODULI 7**TEMA****VLERËSIM I NDIKIMIT NË MJEDIS****7.4 Procesi i vlerësimit mjedisor, raportimi i rezultateve****OBJEKTIVI**

Trajnerët do të aftësohen për strukturën e raportit të VNM (elementët kryesorë), procedura e raportimit, efektet negative dhe menaxhimi i tyre dhe mangesitë me frekvente në raportimet përmes VNM-s

**MATERIALE/
PAISJE**

Kompjuter, Lapustile, Flip çart
Projektor tavanor,
Kopje e një VNM

PREZANTIMI

Trajnuesi
Grupi i shenjuar, prezantimi

KOHA

3 orë

HYRJE

Raporti mund të ketë emërtime të ndryshme por në thelb mbetet Vlerësimi i Ndikimit në Mjedis. Në vende të tjera emërtimet janë si : “Raporti i Efteve Mjedisore-Raporti i Vlerësimit Mjedisor-Raport Mjedisor »

Qëllimi i një Raporti VNM-je është të i identifikojë efektet potenciale të projektit dhe masat përmirësuese që duhet të ndërmerren për reduktimin ose kompensimin e tyre. Ai ofron informacion të dobishëm për palët e përfshira në proces : propozuesin/zhvilluesin, financuesin, vendimmarrësit, komunitetin, institucionet dhe përfituesit. VNM është një «udhëzues » mjedisor për zhvillimin e projektit në planin mjedisor ; ai është detyruar për zhvilluesin sidomos për aplikimin e masave përmirësuese dhe monitorimin, të përfshira në PMM dhe Planin e Monitorimit.

Elementët kryesore të VNM-s

Në shumë vende, përfshirë edhe vendin tonë, struktura e përmbajtjes së VNM është përshkruar në legjislacion (tek ne në Ligjin « Për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis » 2012 dhe në VKM 2012). Raporti për vende të ndryshme ka përmbajtje të modifikuar edhe bazuar në specifika të veçanta, në bazë edhe të termave të referencës (TeR).

Çështjet kryesore që detyrimisht duhet të përfshihen në Raport janë :

- a. Pëmbledhja ekzekutive (përshkruhet sa më shkurt të gjitha gjetjet kryesore dhe rekomandimet e dhëna). Shërben për vendimmarrësit dhe publikun ;
- b. Objektivat e projektit dhe nevoja e zhvillimit të tij ;
- c. Referencë për politikat e zhvillimit, kuadrin ligjor, rregullore, udhëzimet etj. ;
- d. Përshkrimi i projektit, mënyra e zbatimit të tij (ndërtimi, funksionimi dhe çmontimi/mbyllja);
- e. Krahasimi i projektit me alternative të tjera;
- f. Përshkrimi i kuadrit të projektit, marrëdhënieve me propozime të tjera, mënyra aktuale e përdorimit të tokës, politikat dhe planet e zhvillimit të zonës;
- g. Përshkrimi i gjendjes aktuale të mjedisit biofizik dhe social ekonomik, perspektiva e zonës pa praninë e projektit (alternativa zero ose « mos bej asgjë »), evidentimi i ndryshimeve të mundëshme ;
- h. Përmbledhje e konsultimeve me publikun, pikëpamje dhe shqetësime të shprehura nga grupet e interesit dhe mënyra e konsiderimit të tyre. Më në detaje në këtë kapitull të rëndësishëm duhet të konsiderohen :

(i) i identifikimi i grupeve të interesit, (ii) metodat e përdorura për informimin e grupeve të interesit, (iii) analiza e pikpamjeve dhe shqetësimeve të shprehura nga komuniteti, (iv) mënyra e reagimit të shqetësimeve të publikut, (v) alternativa të zgjedhjeve në bazë të shqetësimeve të publikut dhe (vi) transparenca e siguruar gjatë konsultimit me publikun.

i. Efektet e parashikuara nga zhvillimi i projektit, karakterizimi i tyre (frekuencë, peshë, sinjifikancë) masat përmirësuese, efektet e mbetura, pranueshmëria ose jo e efekteve të mbetura dhe diskutimi i alternativave, pasiguritë dhe kufizimet në procesin e vlerësimit dhe analizës ;

j. Vlerësimi i domethënjes së pasojave të mbetura për çdo alternativë dhe gjetja e alternativës më të mirë ;

k. Plani i menaxhimit të Mjedisit, mënyra si do menaxhohen efektet dhe Plani i Monitorimit ;

l. Shtojca dhe informacione teknike (harta, projekti teknik i detajuar, modelimet teknike dhe mjedisore – nëse ka), metodat e përdorura dhe referencat.

MODULI 1**TEMA 1.1.5****OBJEKTIVA****MATERIALE/
PAISJE****PREZANTIMI****KOHA**

VLERËSIM I NDIKIMIT NË MJEDIS

7.5 Procesi i VM, vendimmarrja dhe monitorimi i VNM

Trajnerat do të aftësohen procedurat e aprovimit të VNM-s dhe monitorimit.

Kompjuter, Lapustile, Flip chart
Projektor tavanor
Shënime për trajnerët

Trajnuesi
Grupi i shenjuar, prezantimi

---

3 orë

HYRJE

Vlerësimi dhe rishikimi i raportit të VNM është një etapë e procesit dhe ka qëllim të identifikojë cilësitë dhe mangësitë e dokumentit para se të kalohet në vendim marrje dhe në version përfundimtar të Raportit. Vetëm pas rishqyrtimit Raporti bëhet zyrtar. Fillimisht, para shqyrtimit, raporti është DRAFT dhe në versionin përfundimtar ai bëhet FINAL. Organizmat qeveritare të ngarkuara me shqyrtimin e raportit bëjnë vërejtje ndërsa organizatat ndërkombëtare bëjnë komentet e tyre që sugjerohen të rishihen dhe të ridiskutohen nga ekipi i Raportit.

Objektivat e njësisë/organizmit që bën rishikimin e Raportit konsistojnë në :

1. Vlerësimin e cilësisë dhe aktualitetit të raportit;
2. Konsiderimi i vërejtjeve të publikut (gjatë konsultimit me publikun);
3. Mjaftueshmëria e informacionit (të dhënat, hartat, gjendja mjedisore dhe biofizike);
4. Konsiderimi i mangësive dhe vërejtjeve.

Aspekte procedurale të rishikimit të raportit

Procedurat ndryshojnë në funksion të sistemit dhe strukturës së VNM-s. në funksion të objektivave raportet rishikohen duke adaptuar të ashtuquajturin "check and balance". Procedura e shqyrtimit ndahen në dy grupe :

- a. Shqyrtim i kryer nga autoritetet përgjegjëse ose agjenci qeveritare bazuar në procedura ose udhëzues paraprak ;
- b. Shqyrtim i bërë nga komisione të pavarura jo qeveritare nëpërmjet një procesi të hapur dhe transparent për komunitetin shkencor dhe publikun. Nga BB, USAID, UNDP dhe WHO shqyrtimi bëhet nga ekspertë të pavarur të rekrutuar nëpërmjet një tenderi të posaçëm.

Për të rritur shkallën e objektivitetit dhe transparencën shpesh seanca e shqyrtimit bëhet në prani dhe pjesëmarrje të publikut.

Vendimmarrja

Vendimmarrësit duhet të kenë asistencën e nevojshme nëpërmjet ekspertizës së cilësuar. Ata duhet të kenë njohuri bazë për:

1. Konceptin bazë, qëllimin dhe objektivat e VNM-së;
2. Kërkesat, parimet dhe udhëzimet që zbatohen ;
3. Efektivitetin e zbatimit të VNM dhe rolin e vendimmarrjes në këtë proces;
4. Kufizimet që vendosen për informacionin e përdorur dhe përmbatjen e VNM;
5. Çështjet që lidhen me pjesëmarrjen e publikut dhe vendimmarrjen.
6. Përfitimet dhe nevoja e oponencës (ekspertiza & publiku).

Ata duhet të konsiderojnë përgjatë vendimmarrjes edhe angazhimet në planin ndërkombëtar (Deklaratat e Stokholmit, Agendës së Rio-s dhe Samitit të Johaneshourg-ut).

Përgjegjësitë e vendimmarrësve

Përgjegjësitë e vendimmarrësve përcaktohen në kuadrin ligjor. Në çdo rast aprovimi ata duhet të përcaktojnë me shkrim arsyet e vendimit të tyre. Vendimi mund (i) të aprovohet projektin, (ii) të aprovohet projektin me kushte të mirëpërcaktuara, (iii) vendimi shtyhet për shkak të nevojës së informacionit plotësues (iv) projekti kthehet për ndryshime ose (v) projekti nuk aprovohet.

Zbatimi i VNM-së

Objektivat kryesore për implementimin dhe monitorimin e VNM-s janë :

1. Zbatimi i projektit sipas kushteve të parashikuara;
2. Monitorimi i efekteve për të respektuara nivelet e parashikuara;
3. Marrja e masave për të menaxhuar efekte ose ndryshime të parashikuara;
4. Të sigurohen përfitimet dhe funksionimi i projektit sipas parashikimit ;
5. Përmirësimi i procesit dhe praktikës së VNM-së

Momentet kryesore të zbatimit të VNM-s

1. Mbikqyrja e zbatimit të projektit sipas kushteve dhe masave të parashikuara në VNM ;
2. Vëzhgimi i ndikimit të pasojave, matja e ndryshimeve në mjedis gjatë ndërtimit dhe punimit dhe vlerësimi i efektivitetit të masave përmirësuese;
3. Monitorim i zbatueshmërisë së standarteve dhe kërkesave të përcaktuara në lidhje me emetimet, shkarkimet dhe ndotjen në përgjithësi;
4. Auditim mjedisor: verifikime për zbatimin e kushteve dhe masave të propozuara përmirësuese, zbatimi i rregulloreve dhe standarteve;
5. Shqyrtimi i efektivitetit të VNM për një projekt të caktuar;
6. Analizimi i rezultateve në fund të ciklit të projektit, konkluzione dhe rekomandime për të ardhmen.

Monitorimi

Plani i Monitorimit duhet të rishikohet për të qenë të sigurt për metodat dhe vërtetësinë e informacionit. Marrja e mostrave, analizat, zberthimi social-ekonomik duhet domosdoshmërisht të bazohen mbi metoda/metodologji të përcaktuara dhe të certifikuara.

Mënyra më e thjeshtë e diskutimit të të dhënave të monitorimit është ajo krahasuese : gjendja para dhe pas ndërtimit/përdorimit të projektit. Ndonëse ka shumë variabla, shumë ndërveprime dhe vështirësia e krahasimit është e lartë përsëri mbetet metoda më e përdorur.

Plani Monitorimit mund të konsiderojë edhe:

1. Pasojat kryesore në zonën e ndikuar;
2. Metodatat e mostrimit dhe grumbullimit të të dhënave ;

3. Verifikime të pavarura për cilësinë e kontrollit dhe sigurinë e të dhënave (sigurimi i cilësisë së operimit – SOP) ;
4. Interpretimi statistikor i të dhënave ;
5. Programe dhe protokolle për zhvillimin e auditit ;
6. Mekanizma për raportimin e të dhënave dhe zgjidhjen e çështjeve të identifikuara.

SHËNIM:

*Në shkrimet e këtij doracaku janë përdorur mjaft shkurtime (akronime).
Lutem gjeni më poshtë kuptimet e tyre për lehtësi përdorimi:*

- UNDP =United Nations Development Program
- ZB =Zonë Bregdetare
- ZMBD =Zonë e Mbrojtur Bregdetare
- VSM =Vlerësimi Strategjik Mjedisor
- VNM =Vlerësimi i Ndikimit në Mjedis
- IUCN =International Union for Conservation of Nature
- MIZB =Menaxhimi Integruar i Zonave Bregdetare
- LZM =Ligji i Zonave Mbrojtura
- VKM =Vendim Këshillit të Ministrave

MENAXHIMI
I INTEGRUAR I ZONAVE TË MBROJTURA
DETARE DHE
BREGDETARE

